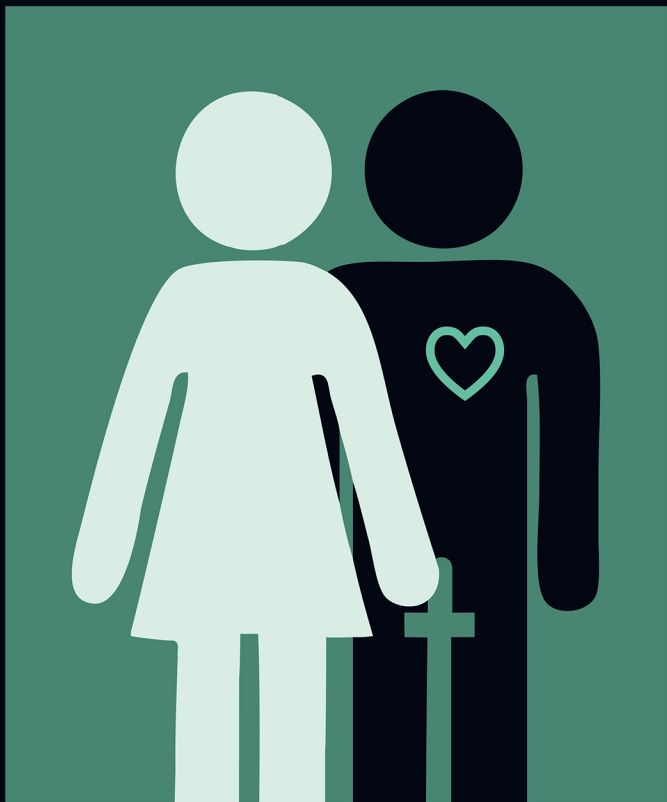

Művészet és Gondolat

KALLIGRAM

■ 2015 MÁJUS ■

XXIV. ÉVFOLYAM, 2015. MÁJUS

TARTALOM

■	3–4	LANCZKOR GÁBOR	■
	3	Az asztal	
	4	Államhatár	
	4	Utólag aranykor	(versek)
■	5	BRENZOVICS MARIANNA	■
		Hasadás	(regényrészlet)
■	10–13	KRUSOVSZKY DÉNES	■
	10	A Moirák Hitler beszédét hallgatják	
	11	A szigligeti parton a strandolók között egy apáca is végignézte a napfogyatkozást	
	12	Horizont/Ostrom	
	12	Szonett	
	13	Az osztzkodás	
	13	Vissza	(versek)
■	14	GERŐCS PÉTER	■
		Győztesek Köztársasága	(regényrészlet)
■	18	KESZTHELYI REZSŐ	■
		A lehelet alakjaiból	(vers)
■	20	KÁCSOR ZSOLT	■
		Reggelente a szállodába menet	(regényrészlet)
■	26	FENYVESI ORSOLYA	■
		Rengeteg anyánk	
		Ima	(versek)
■	27–32	BERTA ÁDÁM	■
	27	Karambol	
	28	Xerxész	
	31	Papa Joe napszemüvege	(novellák)
■	33–35	CSÁSZÁR LÁSZLÓ	■
	33	black & black & black	
	34	verebek márpedig nincsenek	
	35	lógni	(versek)
■	36	SCHEINER DÉNES	■
		Púpos Mamma	(novella)
■	40	PUROSZ LEONIDASZ	■
		Három év után (vers)	
■	42	GYÖRE BALÁZS	■
		Halálom után eltüzeln!	(regényrészlet)

■	51	„Gyermekeként néztük, hogy mennek életek a semmibe”	■
		D. Magyar Imre beszélgetése Péntek Orsolyával	
■	56	GREND EL LAJOS	■
		Néhány gondolat... Minieszék a 20. századi magyar irodalomból Örkény István, Birkás Endre (esszé)	
■	60	KUKORELLY ENDRE	■
		Szuperszemélyes Mészöly Miklós hatása fiatalabb kollégáira Nem végleges töredék (esszé)	
■	69	HETÉNYI ZSUZSA	■
		Előjáték és ujjgyakorlatok a Lolitához Vladimir Nabokov: <i>A bővülő</i> (tanulmány)	
■	75	PÁLFALVI LAJOS	■
		Szóhoz jutni a világ végén Gombrowicz argentin naplója (tanulmány)	
■	84	KOLOZSI ORSOLYA	■
		Az átmenet(ek) nehézségei (Dragomán György: <i>Máglya</i> című regényéről)	
■	85	HUTVÁGNER ÉVA	■
		Urbanisztika FOREVÖR (Térey János: <i>Átkelés Budapesten</i> című novelláiról)	
■	88	T. TÓTH TÜNDE	■
		A fiú apja (Háy János: <i>Napra jutni</i> című regényéről)	
■	90	GÁL RICHÁRD ATTILA	■
		Mint egy kórházi séta (Krusovszky Dénes: <i>A fiúk országa</i> című novelláiról)	
■	92	BENKŐ KRISZTIÁN	■
		Ponyvaregény (Petronius Arbiter: <i>Satyricon</i> – Csehy Zoltán fordításában)	
■	94	LAKÓ ZSIGMOND	■
		Egy olvasó naplója: Vidám vigasztalanok (<i>Vidám vigasztalanok – Emíliai írók antológiája</i>)	

KALLIGRAM
Művészet és Gondolat

FŐSZERKESZTŐ: Mészáros Sándor
kalligram@interware.hu

SZERKESZTŐK:
Tóth-Czifra Júlia
toth.czifra.julia@gmail.com

Szilágyi Zsófia
szilagyi73@gmail.com

GRAFIKAI SZERKESZTŐ: Hrapka Tibor
TÖRDELŐ: Róth Andrea
FELELŐS KIADÓ: Szigeti László

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG ELNÖKE:
Grendel Lajos

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG TAGJAI:
Földényi F. László,
Keserű József,
Márton László,
Németh Zoltán,
Rédey Zoltán

FŐMUNKATÁRSÁK:
Csehy Zoltán,
Hizsnai Zoltán

Szerkesztőség és kiadó:
811 03 Bratislava–Pozsony,
Staromestská 6D, 2. emelet,
tel./fax: (00421 2) 544 15 028

Levélcím: KALLIGRAM spol. s r. o.
P.O. Box 223, 810 00 Bratislava 1

Szlovákiai megrendelések:
distribucia@kalligram.sk,
valamint a szerkesztőség címén.
Magyarországi elérhetőség:
kalligram@interware.hu

Támogatóink:
A Szlovák Köztársaság Kormányhivatala
(Realizované s finančnou podporou Úradu
vlády Slovenskej republiky – program
Kultúra národnostných menšín 2015)

Nemzeti Kulturális Alap

Kiadja: Kalligram Kiadó Kft., Pozsony
és Kalligram Polgári Társulás
(OZ Kalligram, Fő utca 39/17, 929 01
Dunajská Streda/Dunaszerdahely,
IČO 42 291 810).

Nyomja: Expresprint spol. s r. o.,
Partizánske
Példányszám/Náklad: 1000 db/ks
Ára: 700 Ft/2,5 EUR.

Magyarországon terjeszti
a Relay Hírlapkereskedelmi Rt.
és a regionális részvénytársaságok.

EV 358/08 ISSN 1335-1826

Havilap, megjelenik az adott hónap 1-jén
www.kalligram.eu

Az asztal

Én nem lehetek
Humanista.
Csontvarratos csontburokba zárt agyamban
A teremtésmítosz relikviái,
Akár a Föld kitörni vágyó
Magmaja (hajam és szakállam
Mint az őstenger, hullám-
Zik, nő és fogy, a földfelszín meghasad,
És beforrad megint
Vulkánjaival).

Hárman ültünk egy bérelt Fiatban Syracusából tartva Augusta
Felé (egy német fiúval és egy német
Lánnyal, testvérek voltak, hívtak magukkal
Az Etnára,
Velük tartottam
Ahelyett, hogy Caravaggio Santa Luciáját néztem volna meg
Syracusában, utólag
Aztán megnéztük együtt a képet is,
De mi nem lehettünk humanisták).
Egy edinburgh-i lakáshostelben lapozgattam
Egy odavaló könyvet, és a képaláírás szerint a fokvárosi
Table Mountain
Olyan meghitt látványt nyújtott az érkező brit hajósoknak,
Akár a törzshelyük cégére.

A londoni Docklanden ültem egy pubban
A Table Mountain
Asztallapja előtt.
Hogyan lehetnék humanista.
Én kegyetlen vagyok.
Varratos csontburokba
Zárt agyamban
A teremtésmítosz szomorú relikviái.

Államhatár

Van a hajnalnak pontos kezdete.
Tű szúr szemem a vaksötétben;
Elcsúszik, sebet ejt és fölpattintja
Szemhéjamat,
Majd pupillámra szúrja a napot
(Mintha a napnak volna rejtett árnyéka a pupillám;
Szemből
Bevilágított naprendszer,
Belobbanó antik csillagok),
Ahogyan egy kivégzett keményszárnyút
Tűz be a gyerek a rovargyűjteményébe.
Pislantok, s nem alszom vissza.

Utólag aranykor

Folyton hátrálva
Törli el maga
A nyomait, mint kisimuló fövényen
Dagálykor motozó ráknak
A tenger, vagy a föld forgásával
Ellentétesen pörgő szárnyas
Juharmagnak
A szél,
Szűkölő otthonosság
Az öntudatban,
Jelentős
Stratégája lehettem volna egy történelmibb
Kornak,
Előre lejátszott ütközetek

Folyton hátrálva
Törlik el maguk
A nyomaikat, mint szélesen kisimuló fövényen
Dagálykor motozó Ráknak a tenger, a föld Forgásával
Ellentétesen Pörgő Szárnyas Juharmagnak
A szél, miközben hatalmas
Nyári Délben, Rekkenő,
Meredek nyári délben
Kinéz napjából és rácsodálkozik
Köldökére
A Stratéga.

Lanczkor Gábor 1981-ben született Székes-
fehérváron. Négy verseskötete és két regénye
jelent meg, a legutóbbi *Folyamisten* címmel
2014-ben a Librinél. Príma Junior és Sziveri-díjas.

Hasadás

sepseseH

Bent voltam a Kriptában. Füstszag. Rekedt fény. Monika Montana, a város kiöregedett prostija, elérkezettnek látta az időt arra, hogy a padlóra rogyjon. Átléptem, körülnéztem. A legnagyobb objektumra figyeltem fel először: a mosdó melletti boxban, mint köpölég a szaros talicskán, Vordashor „szellemi” vezére, a törzsinfo tulajdonos Csonti Zsiga pöffeszkedett. Akkora arc és test, hogy be kell zsírozni két oldalt, hogy bárhová is beférjen. Zsiga mellesleg ezoterikus-metafizikus egyházalapító teológus, jelentsen ez bármit. Megalapította Vordashorban a Hősök Szíve Lovagrendet, a Szív Sze-me Kontemplatív Rendet és a Lángoló Női Rendet. Ezekről csak hallottam, közelebbit nem tudok mondani róluk, a szellemi lövészárkokba hullt tagokat sem ismerem.

Biztos voltam abban, hogy legalább ezer összeesküvés elmélet lesz legyártva ma este Zsigáék asztalánál. A különös elmeállapotban lévő mestert körbevették eszmetársai és rajongói, akik Zsigmond meleg testébe furakodva érzik magukat csak jól. Finom, puha-testű csúszómászók, nem sértik fel Zsigmond ánuszbőrét. Mellette ült elmaradhatatlan kabalaállatkája, Sufrics Elődke, Zsiga bá minden gondolatával vakon egyetértő, magát költőnek valló, a valóság iszapja fölött úszó rózsafelhőn ábrándozó billentyűzetütögető. Ő az a praktikus típus, aki egy sonkáért nem vágja le az egész disznót. Gyakran látni író-olvasó találkozón, emléktábla avatásokon, legutóbb nyáron láttam, amikor felavatták Vordashor első, köztéri csendőrszobrát. Egyik verse nagy sikert aratott a városban. Alapmű.

Vordashoriakhoz

Elég volt az alvásból, ébredj fel szunnyadó városom!
Ébredjetek vordashoriak, nem vagytok egyedül a világon.
Szálljatok akár a büszke madár az égen,
S küzdjetek akár a sok sebtől vérző farkasok!

Felbőszült rab madár kecsesen száll a magasban.
Hatalmas leláncolt szárnyai látszanak a horizonton.
Piros és fehér ez, te pedig ülsz a zöld fűben némán.
Az agyad vordashori, de a szíved az, mi törzsisávós.

Zsiga Elődkét mindenhová magával viszi, ő pedig hálából örömtelien hallgatja Zsiga ki nyilatkozásait, közben kétségbeesetten lesi, nincs-e a közelben esetleg ellenség, „szabadkőműves”, akik nagyon gyorsan szaporodnak, és özőnlik el a várost, hogy Vordashor szívcsakrájára rátegyék mocskos kezüket.

Lajmer Tomi is ott volt az asztalnál, a meglehetősen buta tekintetű, magát öntelten újságírónak tituláló firkász, zagyva írásai olyan gondolatokat tartalmaznak, amiket nem idézek, mert röhögve nem tudok gépelni. A kaméleonok családjába tartozó egyed, aki sohasem sincs ott, ahol valami balhé van. A csapat főleg alattomoságáról ismert tagja, aki gyakran személyes sérelmei orvoslására is használja a törzsinfot. A vele, és bandájával nyíltan szembeforduló embereket, droidokat megszegyenítő módon, tünteti el az útból. Nem szívesen húz ujjat vele senki a városban, mindenki tart attól, hogy ír róluk, vagy feljeleníti. Mocskolódo írásokban támadja vélt, valós ellenségeit, ellenük hergeli a híveiket, kinyomozza az elérhetőségüket, leközlí, amelynek legtöbbször az a következménye, hogy a szerencsétlen áldozatának nyolc nap után gyógyuló sérüléseket kell elszenvednie jobb esetben, mert arra is volt példa, hogy felgyújtották valakinek a házát. Az egyik áldozata, a szomszédom, Vova, a fizika tanár, aki vitába szállt vele. Amikor fölkerült róla egy cikk a törzsinfora, két nap múlva betörték az ablakát. A legdurvább az volt, amikor felhívta a tanárt egy magát újságírónak mondó személy, hogy mindenképpen találkozzanak a vordashori temetőnél. A megbeszélrt időpontban, fényes nappal, aztán egy kapucnis férfi boxerrel leütötte, összetört a fél állkapcsa, kihullott pár foga, fél évbe telt, mire a szájsebész összefoltozta. Három éve állandó fenyegetettségben él, ha éjjel megmoccannak odakint a kutyák, ugrik ő is. Lajmer jó viszonyban van az alvilági figurákkal is, bár utóbbit nyíltan nem vállalja fel. A környékén bukkant fel, korábban az alvilágban csak Fejszeként ismert férfi, aki egy interneten is fellelhető képen együtt volt látható Lajmerral.

Ott volt a törzsiektől továbbállt (továbbállított), balhés, szájkaratéjáról méltán hírhedt, Türk Roland. Néhány éve még a törzsinfo munkatársa volt. Hozzá képest egy vödör korom atomvillanás. Mindig be van állva, a kokain, a marihuanna és a speed rabja.

Extrém külsejének és gondolkodásának köszönhetően Türk eleinte jól beilleszkedett a törzsiék seggfürt-hierarchijába. Feltűnő jelenségnek számított a városban. Minden napi viselete az általa ősi vordashasorinak tekintett öltözék volt, a fekete nadrág, fekete ing és bakancs, de láttam már csendőruhában is, a fején kakastollal. Gyakran mutatkozott katonaruhában, amin a legkülönbözőbb díszítéseket, szimbólumokat, jelvényeket viselte rangjelzőként, melyek skálája a galléron viselt rúnáktól egészen a halálfejekig terjedt. A megjelenése drámai és fenyegető volt egyszerre. Gyerekkorában nem vehetett részt soha a farsangon, az száz.

Engem szerencsére nem tartanak emberi tényezőnek, teljesen kívül rekedtem az érdeklődési körükön. Belépni a törzsiék csoportjába melleleg úgy lehet, ha teljes mértékben a banda ideológiáját vallod, aminek a lényege, hogy imádod a kultikus tárgyaikat, azokat gyűlöld, akiket ők, gyakorlod az előítéleteiket, mint egy harci üvöltést. Miután ez kipipálva, jelentkezhetsz náluk, és bandatag is vagy, egyéb beavatás nincs. A szokásaik sem túl bonyolultak: nézeteik terjesztése a törzsinfon, kocs mákban, mindenhol, menetgyakorlatok, uszítás, a törzsi szokások életben tartása (sátorozás, lovaglás, gyűjtögetés, vadászat), a „testvérnépek” ügyével való foglalatosság.

Mogorva képpel ültek egymás közt Zsigák, felbőffent belőlem a kérdés ábrázatukat látva, hogy miért vannak egymás társaságában, ha nem élvezik. Zsiga szenvedélyesen ki nyilatkoztatott a köré gyűlt agyi hajtöröttnek, szája hatalmasra tágult, mint egy kifordult véres daganat, ráfeszült szinte a mellkasára. Nem mintha lennének gondolatai, érzései, amelyeket át szeretne adni, kizárólag a környezetre gyakorolt hatás érdekli.

Zsigának meglepő világlátása van. Rögeszméje a szabadkőműves szörny által irányított zombik, akik ellen ők, az „igazak” harcolnak. Miután majd legyőzték őket, a lelünkben lévő belső ellenséggel fognak megküzdeni. Rettenetes napokat vizionál, amiket eddig nem látott a világ; a szabadkőműves szörny és az igazak szembe fognak állni... de ebbe belegondolni sem szabad még. Fátyol borítja a mélytitkú jövőndőt.

Zsiga az indulatok olyan tárházát hordozza lelkében, hogy egymaga lejátszhatna egy teljes világháborút. Sajátos nyelvhasználat jellemzi. Gyártja a látomásos szóképeket. Ha megszólal, a levegőben nyüzsgögni kezd az egész csúszómászó-populáció, tele lesz a levegő kígyókkal, gilisztákkal, viperákkal, végtermékekkel, ürülékkel, fonálférgekkel, bagolyköpetekkel, az a „dögevő” mondja, „szarbélú aljadék”, az egész banda „kloáka, fostenger”.

Gyakori verbális lázadása ellenére, Zsigának, mint általában a kelet-európaiaknak, kiváló érzéke van ahhoz, hogy felmérje beszélgetőtársa hatalmi helyzetét: a társadalmi rangban alatta lévőkkel fölényesen, lekezelően beszél, egyenesen, megfélemlítő retorikával, a hierarchiában vele egyenrangúval bensőséges lazasággal, cinikus humorral, bizalmaskodó hangnemben, összekacsingatva, egy fölötte állóval popóbanyalintó készségséggel. Mindig megtalálja a megfelelő hangnemet.

Tizenéves koromban ismertem meg Zsigát egy matematikai tanulmányi versenyen. Akkoriban még bohókás, fiatalos lázadónak tűnt, akinek ugrabugrálása hipnotikus hatással volt az emberekre, idő kellett ahhoz, hogy a pocakos, arrogáns, paranoid zombi teljes mértékben kifejlődhessen a testéből. Sokat beszélgettünk akkoriban, panaszkodott a zsarnok apjára, aki gyakran verte, egyszer megöli, mondta távolba néző tekintettel, és elővette a pillangókését, amit a nadrágzsébében hordott. Amikor az apja rákban elhunyt, hirtelen megváltozott. Elkezdte az apját dicsérni, kutatni a családfáját. Korábbi énjére jellemző vad, túlpörgetett aktivitást felváltotta a merengés. Szélesebb, súlyosabb alakot öltött, arckifejezése feszültebb, komorabb lett, a bohókás, túlmozgásos fiatalember merev, súlyos, mozdulatlan bálvánnyá dermedt, mint akinek a fejébe egy botot szúrtak, ennek ellenére megpróbál nyugodtan és épelméjűen viselkedni.

Ott volt Keszler Szüzenn, Kaszó Sztella, akik férfiakat jöttek újítani, általában sikertelenül. Pedig csinosak voltak és jóindulatúak, csak hát ragadtak, mint a puliban a bogáncs, és voltak náluk csinosabbak is. Már nem voltak fiatalok. Sztella, saját közlése szerint, kislánykorában Carter elnök mosolyába, fogsorába volt szerelmes, Carterre meg ki emlékszik már? Most nagy volt az összhang közöttük, pedig ha valaki Vordashorban szocializálódott és látott már nőket egymás haját cibálva cifrákat üvölni, hát az is kicsit megszeppenhetett a két nő nyilvános verbális összecsapásain. Én amúgy kedvelem a hirtelen kirobbanó üvöltözéseket... egy csomó új kifejezést és szakszót megismerhet az ember. Úgy tettem, mintha nem vettem volna észre őket, féltem, hogy megcsúszok a néninyálon.

A testépítő külsejű, bdsm-bőrruhás motorosok igen baljósan méregettek. Ezeket lelőni sem lehetne normálisan, mert a fejüket távcsövön át nézve vagy elröhögöd, vagy elsírod magad. Elfogott a vágy, hogy szétcsapjam magam, ezért, a láthatóan lerészegedett, Komiék társaságát feltűnően kerültem, inkább egy négerverejtőket kortyolgató kiscsaj mellé ültem, és megpróbáltam túlélni a Kriptában az éjfél, utóbbi nem jött össze, de erről írjon az utánam következő.

Nanna vagyok; a Kriptában folytattam az estét. A hely annyira bizarr, hogy még a legtapasztaltabb kocsmalakókat is zavarba tudja hozni, a meghökkenést csak még több ital győzheti le. A rozsdás vasajtó mögött rejtőző, poszt-apokaliptikus pincébe egy eltévedt napsugár sem hatolhat be (ami nem is baj, mert valószínűleg azonnal szörnyet halna), mégis szinte az összes vordashori itt részegedik le, ami nem tudjuk, minek köszönhető, de így van. Kótyagos értelmiségfélék, egyszerű melósok járnak ide, országos és alvilági bandatagok, akiket egy cseppet sem zavar a homály és a penészszag különös keveredése.

Már szólt is a gettómuzsika, magasra csapott a hangulat és a véralkoholszint. Jött fel a hülyeség, mint a higany. Kaszó Szüzenn, Keszler Sztella, enyhén párdumintás szürke kapucnisban táncoltak pont úgy, ahogy azok a csajok, akik azt hiszik magukról, hogy ők a legjobbak.

A kocsmában a törzsiek voltak többségben, Zsigával az élen. Bármikor bevethetőek lennének egy biológiai háborúban. Csak az agyat pusztítanak el. Volt cicaröhögés, buzizás, ezek fonálférgek, degeneráltak, dögevők, fostenger szavaktól hemzsegő mondatok. De most komolyan. Egy degenerált bagolyköpet megkoitálta őket? És azóta se egy levél, se egy telefon? Ezért vannak így kiakadva rájuk?

Az ablak melletti boxban ücsörögtek a Vordashor Hős Magzatjai lakodalmas rockzenekar tagjai. A zenéjük meglehetősen unalmas, a lakodalmas rock stílusának megfelelő változatosságban cibálják magukat „Vordashor”, „Hazafi”, „Vérem” szavakra magányos, izzadt férfiak a koncertjeiken, mondhatni nincs ott semmi látnivaló. A legzavaróbb mégis, hogy nem sikerült normális nevet választani a zenekaruknak. Igyekeztem majd nem jelen lenni az előre megjósolható közös extázisuknál, talán szeméremből. Már nem egyszer kéretlen tanúja voltam annak, hogy részegen azt ordítják a város főterén, letolt gatyában, hogy vordashori vagyok, örök győztes! Az elfogyasztott italmennyiség alapján ez a kitörési szakasz már közelgett.

Azonnal kiszúrtam Komi bozontos buráját, a szétvert mobilját javígtatta, nem sok eredménnyel, Szeléné unottan nézelődött, Szilveszter a mosdóból botladozott be, nagyon lesápadt, mint akiből kiszívtak több litert vért, de amikor a szőke műnöje rápillázott, azonnal visszanyerte az eredeti színét. Szilveszter új barátnőjét ma láttam először, elég dögös volt a megöklözött mosómedve járása. A dekoltázsát nézve, olyan érzésem volt, mintha egy neccharisnyás popsit látnék ott.

Két faék egyszerűségű, kezeslábasban dülöngélő, fennakadt szemű építőmunkás csatlakozott hozzánk, Szilveszter csajának mellei vonzották őket az asztalunkhoz, de körbelihegtek engem és Szelénét is, példaértékű, ahogy meresztették a szemeiket – bár az is lehet, hogy csak túl szoros volt a sapka a fejükön. Látszott rajtuk, hogy szívesen megtestesülnének minket. Ez nem volt sanszos, de a belátás nem ért el az agyukig. Nem tárgítottak mellőlünk, nem beszéltek, csak bámultak. Komi befeszült, leütöm ezt a két faszt, sziszegte, majd felrúgta a saját székét. A verbális megfélemlítés után a melósok arcán nem véltem felfedezni különösebb változást, olyanok voltak, mint két lobotómián átesett orángután.

Szelénéhez árult egy kölyökképű srác, még soha sem láttam. Szelénének nagyon csillogott a szeme, egyfolytában beszélt, feltűnően gesztikulált, és amikor legközelebb odanéztem, a csávó már szinte falta Szeléné arcát, nem volt gusztusos, mintha valami szendvicsen csámcsogott volna.

Mérgezett nyíllal megölték a világ legnagyobb elefántját, olvastam közben a mobilomon.

Megérkezett Wolf, aki kapásból maximumra járatta a gyökérségmutatót. A kis oppor-tunista vakból nem is köszönt nekünk, hanem egy nagydarab, kivarrt pitbullal kezdett el tárgyalni, aztán odaült egy dögös kiscsaj mellé. Wolf amióta nem drogozik, a kocsmában kerül minket, mindig másokhoz csapódik, mint egy foxterrier.

Az asztalunkhoz kéretlenül csatlakozó két orángután az élet jeleit kezdték mutatni. Felpörögtek, mint a bádoglavór. Az egyik meglepetésszerűen énekelni kezdett, hogy Vordashor az otthona a nyomornak, nem való az ingyenceknek, csak az edzett gyomornak, a másik hátizsákkal terhes nőt játszott, és legalább egy tucatszor, csuklásokkal megszakítva, megkérdezte tőlem, hogy: mi az a csjoknutőj? Idióta, válaszoltam, ő meg félreértette, azt hitte, hogy kóstolgotom. Beszölt, hogy miért hergelem a fejemmel meg a szemeimmel, gec. Pofozná a mellem a farkával, tudna velem mit csinálni. Nyüsztettem a röhögéstől, Szilveszternél viszont elpattant valami, és sűrű káromkodások közben, egymásra borította a két szerencsétlent, majd a földön elterülő bumburnyákokat még meg is akarta rugdosni, de Komi közéjük állt.

Innentől kezdve elszabadult a pokol. A kocsmá fellelkesült a balhé láttán, és csoportosulni kezdtek körülöttünk. Verekedjünk!, ugrott fel Türk Roland. Vetközzünk! Ing és cipő nélkül küzdünk! Mi a csöcs?, csodálkoztam. Vordashori virtus, lefosom a bokám!

Egy szikár, mexikói bajszos férfi, mankóra támaszkodva, a szájában késsel, odakopogott az asztalunk elé. Szürreális volt. Csak állt. Mellette egy természetes, részeg férfi, egy csontöklű bandatag, a helyi basszájba, hangos és heves szuszogások közepette, ecsetelte, hogy mennyire büszke. Ennél fogva szétüti a fejét itt mindenkinek. Bedózeroltatja és szitává lövi az egész Kriptát.

Ezzel a köcsöggel kezdem, aki folyton kószolgat!, és már csak azt láttam, hogy Komi elterül a földön, de nem lett komolyabb baja. Aztán Rolandot és Szilvesztert abálta le. Zsiga erre felüvöltött, mint egy törzsfőnök, a törzsiek egy testként hadba álltak, és bekerítették a még álló Csontökölt. Kisebbre vedd az arcod, mert esetleg segítünk, indított Zsiga. Ment az orálkungfu, Zsigával már egymás nemi szervét méregették, a pór nép üvöltött, tapsolt, fröcsögött. Sufrics pánikrohamot kaphatott, egy zacskóból inhalált, megszívta, elengedte, megszívta, elengette, közben a plafont bámulta. Rengeteg ismeretlen, balhész arc csámoborgott összevissza, egy szerencsétlen fickó, mint egy kamikaze holló, egyenesen nekirepült a Kripta ablakának. Ezzel jelet adhatott Csontökölnék, aki a mankós férfi által kezébe adott rambókéssel Zsigának támadt, de miután részegen megbottlott a földön heverő melósban, akit még a verekezés sem zökkentett ki zombis állapótából, Szelénére esett, aki röpke mozdulattal ártalmatlanította őt, és Csontököl karjába fordította a kést. A biztonság kedvéért vagy négy-öt alkalommal, majd izomból kitépett belőle egy jókora darabot.

Szeléné dereka és Csontököl karja csurom vér lett, ez beindította a pánikolást, elsősorban Csontökölnél, Szeléné arcán csak egy beteg mosoly jelent meg. Csontököl artikulátlan üvöltés és sírás kombó közben elájult, valaki hívta a mentőket, elvitték Szelénét és a részeg férfit a kórházba. Szerencsére nem volt komoly a baj, Szelénét egy injekció és egy kötözés után kiengedték. A Kriptát, a mészárlás miatt, bezárták, néhány perccel éjfél előtt, mi pedig, mintha mi sem történt volna, folytattuk az éjszakát. ■ ■ ■

Hasadás

KRUSOVSZKY DÉNES

A moirák Hitler beszédét hallgatják

Lakner László festménye után

Egyszerre hallgattak el a gépek,
ahogy a férfiak beléptek a csarnokba,
a hatalmas, sima arcú, öltönyös férfiak,
akiknek eddig is már annyi mindent kellett
volna megköszönni, hát még ezután.

Az egészen finom por, melyet a hirtelen
elnémuló varrógépek az előbb még zakatolva
verték fel a plafonig szinte, és a fény,
a szitáló poron áttörő délelőtti napsugár,
akár egy hatalmas reflektor pászmája, megállt.

A pontos, rideg mozdulatok, a mélyebb megvetés,
vagy az sem, a puszta rutin, amibe mégiscsak,
mint valami gyerekjátékba, belefoglalták
észrevétlenül a jó pásztort, vagy az emlékét legalább,
így terelték ki őket percek alatt az étkezőbe.

Mint a nyárikonyha szuvas szekrényének legaljába
elrejtett zománcból, amibe a csirkék elvágott
torkából, a disznók átdöfött mellkasából kifutó
vért gyűjtötték, a maga szégyenteljes szükségében
lapult meg egy tétova kérdés, mi következik ezután?

Nem volt még ebédidő, de érezni lehetett már
a készülő leves hitvány illatát, a barnára
mázolt asztalok terítő nélkül álltak,
így messziről is pontosan kiolvasható volt,
a kés vagy a villa tompa végével melyikbe mit vésstek bele.

Olyan szépek voltak, valaha
mindenki olyan szép volt, mindig csak a jelen
ocsmány, csak amíg élünk, addig vagyunk
elviselhetetlenek, a zsíros hajunkkal,
bűzös verejtékünkkel és aljas gondolatainkkal.

Utána minden jobb lesz. Csak az ollódat ne hoztad volna
magaddal, Atroposz, zavarodban két marokra fogtad
a nagy, hideg vasat, és úgy rohantál ki te is a többiekkel,
mintha valami visszafordíthatatlan közelegne, ami ellen
mindig csak épp annyink marad, amennyit kézben tarthatunk.

És ismét ugyanaz a kérdés recseg, de ezúttal már,
ahogy egy kötél után kapálózik a hajóból kiesett,
vagy akinek kivágták a nyelvét, az próbál szavakat
megformálni így, hiszen valaha olyan szépen beszélt.
Mi következik ezután? Hosszú, artikulálatlan mormogás.

A szigligeti parton a strandolók között egy apáca is végignézte a napfogyatkozást

(1999. augusztus 11.)

Azután kiábrándítóan
világos lett ismét.

Horizont/Ostrom

Akkor fejezni be az éjszakát, amikor mások már a délelőttöt kezdik el.

A vakon, süketen megtett, folyton egyre hosszabbra nyúló hazautak, s ahogy a horizont borzasztó rózsaszíne a legváratlanabb helyeken tűnik elő közben.

Mert van olyan napszak, aminek nem érdemes nevet adni.

Te, mondta neki valaki pár órája, még a sötétség rejteke alatt, én nem megyek haza többet.

A járdán kirajzolódó árnyékok halvány lángolása.

Vagy épp fordítva lett volna, ő mondta valaki másnak?

És nem vezette félre a város nyugalma, nem hagyta, hogy megtévesszék a napi rutinjukat végző alakok, abban a pillanatban mindenki másnál pontosabban érezte, hogy ismét megkezdődött az ostrom.

Hiszen máris ott állt a kapu előtt.

Szonett

Az alföldi tél tompa verejtékszaga,
az éjszakai köhögésroham gyerekkor-íze,
a konzervbe zárt tengeri állatok temető-illata,
az öreg kútból felszálló kedves poshadtság,

a fogadásból nyersen megevett sneci keserű feje,
a városi fürdő vizének vénemberbűze,
a halottak napi unalom egy koszorúszagú autóban,
a cserépkályha körül az állati bőrök édes lehelete,

a másnapos szegfűk tornatermi öltözőszaga,
egy lassan elszopogatott ónos jégcsap,
az iskolaszüneti napok átható spermaillata,

a migrénes éjszaka utáni reggel gazdag penész íze,
a lassan összeérő képek cefreszaga,
és a hely odabent, ahol mindez végleg megrekedt.

Az osztzkodás

A könnyelműen
elszalasztott lehetőségek
szépen gondozott,
temetőkertje odabent,
nem bírsz tőle elég
messzire kerülni,
cipeled inkább magaddal
egyik bérháztól a másikig,
mint egy kintornás,
akit a gangról ledobált
aprópénz sem érdekel már,
csak hadd üvöltse be
minél több visszhangos
odúba mérgező dalát,
hiszen a döglött idő
barna húsát rájuk
mindannyian, és elhisszük,
hogyan amit lenyeltünk,
az már a miénk,
pedig még csak ezután jön
az osztzkodás.

Vissza

Mielőtt elkezdhetnénk a vacsorát,
elveszi előlünk a kést és a villát,
egymásra halmozza a porcelántányérokat
és visszazárja őket a szekrénybe,
ételünkről lefejt a bundát,
különválasztja a lisztet és a tojást,
a zsemlemorzsát és a húst,
a nedveket visszaengedi a rostok közé,
a szeleteket felhelyezi a csupasz csontokra,
az inakat behúzza ízülettől ízületig,
összeállítja újra a tagokat,
visszatölti a vért az erekbe,
az üregekbe betömködi a zsigereket,
egybefonja mind az idegszálakat,
a nyelvet a szájba, a szemet a koponyába,
a szívet pedig a bordák közé helyezi,
visszavarrja a bőrt a testre,
összeforrasztja a sebet a mellkason,
a nagykést kiveszi a kézről
és alaposan letörli róla a vért,
majd visszahúzódik maga is a háttérbe,
és figyelni kezdi, ahogy ismét nekifogunk.

Győztesek Köztársasága

Dunai András (1986) fiatal fényképész fotográfiái egy új és lehetetlen vállalkozás esztétikai lenyomatai. Kamerája egyszerre van jelen az intimitás közelségében, és iktatódik ki láthatatlanul, hogy egy különös világ eseményeinek belső titkai tárulhassanak föl előttünk.

Ez a különös világ egy egyedülálló kísérlet „laboratóriumában” fejlődött ki.

Magasan képzett értelmiségiek rendezték be mindennapjaikat egy erdőbe telepített táborban. Önellátó életet éltek; az élelemről és az ivóvízről maguk gondoskodtak: építettek, kertészkedtek, főztek, ástak, falat meszeltek, miközben önmagukat megfigyelve, saját kutatásuk alapnyáivá váltak.

Dunai András egy a volt táborlakók közül, aki fényképészként rögzítette a kísérleti folyamatot.

A kísérlet, ahogy azt néhány kép megmutatja, tisztázatlan okok miatt félbeszakadt. A telep ma már csak a tábor nyomait őrzi.

Az első kép széles perspektívában mutatja a tábor egy jellegzetes pillanatát. A kapu a fénykép jobb alsó harmadába esik; egy negyven körüli szőke, hosszú hajú nő kapaszkodik bele, és húzza egész testével a jobb szárnyát, hogy kitáruljon az erdei úton érkező fiatal, inas férfinak. A férfi talicskát tol maga előtt, a talicskában nagy ballon víz van. A kapun innen, a kép bal alsó harmadában egy kerekesszékes, idős férfi helyezkedik el. Karmozdulatával a vízhozót sürgeti, talán kiált is neki valamit.

A második kép jobb alsó negyedét egy eltátott szájú öregember arca tölti ki, épp beleharapni készül egy körtébe. Az arcot mély árkok szabdalják, a tekintete a távolba irányul; észre vett valamit messze a képkivágattól balra. A körtén még nincs harapásnyom, a száj előtt lebeg. Az öregember erősen kopaszodik, halántéka körül néhány ősz tincs lobog. Az arc az első képen látható kerekesszékes figurához tartozik. Az arc mögött, a kép jobb felső és bal felső negyedében férfiak állnak egy kis téren, körülöttük, a kép háttérében me-

szelt házakat látni, egyikük, amely a bal felső részre esik, elkülönül a többitől: nagyobb, és közelebb van a térhez. Feltehetően a tábor központi épülete.

A téren négy férfi látható. Mindegyik háttal a fényképezőgépnek. Egy irányba néznek. Egyikük keresztbe font karral, másikuk csípőre tett kézzel áll. A harmadik guggol, a negyedik épp elindult a másik három nézésirányába. Talán földmunkálatot végeznek.

Ez a kép is a munka témájához kapcsolódik. Itt azonban nem szerepelnek sem a tábor épületei, sem az erdő fái. A kép alsó harmadában egy dűlőt látni, felső kétharmadában a kék eget, amelyet néhány felhő csipkéz. A nap süt.

Asszonyok állnak a képen. A legközelebbi alak a kép jobb szélén áll, balra néz, egyik kezét a kapára támasztva, másikkal széles karimájú szalmakalapját nyomja a fejébe. A szél erősen fúj; a kalap alól kilógó tincsek a tekintet irányát követik, balra elfekszenek. A nő szakadt fekete szövetcabátban van, melynek gombjai a kabát alatt lévő vastag rétegektől erősen feszülnek.

Valamivel hátrébb, a képnek inkább a bal oldalán-közepén, följebb a dűlőn, két középkorú asszony ugrál. Egyikük, bal lábát felemeli a lendületszerzéshez, hogy a két kézzel feje fölé emelt kapájával lecsapjon a másik nőre, akiről nem lehet eldönteni, hogy felugrani készül vagy a földre lehuppanni. Inkább az utóbbi. A lábai már nem érik a földet; inkább hátravetődik, mintsem ugrik. A száján széles mosoly, a szeme csukva, két kézzel szorítja a szalmakalapot a fejére. Mindketten rongyokba vannak csavarva.

Ez a fénykép egy vacsorajelenetet ábrázol. Szűkös képkivágat, a figurák beleszorulnak a látvány ablakába.

Az asztal hosszanti irányból látszik, kicsit felülről. Túlso végén egy fiatalember ül, félredöntött fejjel, beletörődött ábrázattal, a képből révetegen balra kinéz. Nyakában piros síp lóg. Közvetlenül tőle balra egy idősebb férfi ül, az előbbinek magyaráz, talán kérdez: homlokán felszaladnak a ráncok, nyitott kézfejét a fiatalabb felé tartja. A kameraobjektívhez közelebb (perspektivikusan az előző figura alatt) egy másik idősebb férfi mond valamit a tőle jobbra ülőnek, aki teljes törzsével kicsavarodva, ellentétes irányból néz vissza a másokra. Az idősebb tenyere a fiatalabb vállán, aki megenyhült arccal néz fel társára. A kamerához még közelebb egy másik páros beszélget. A kanál főzelék előtt épp elnyílnak az ajkai annak, amelyik a beszélőt figyeli. A beszélő nekünk háttal ül.

Az asztal innesső fője üres. A jobb oldali sarkán a kerekesszékes idős férfi ül, és ugyanabba az irányba néz ki a képből, amelyikbe a túlso végen lévő, piros sípos fiatal férfi. Az ő ábrázata azonban nem beletörődő, hanem várakozó. Valamit figyel, valakit vagy valakit vár. Az ölébe terített hosszú kendő egészen a földig ér, kilátszik alóla a kézfeje, amely csukva van, valamit szorongat.

A kompozíció okozta furcsa térviszonyoknak köszönhetően ennek az idős férfinak a fejbűbját megérinti a túlso asztalfőn ülő férfi ételért nyúló, nyitott kézfeje, noha a távolság köztük több méter is lehet.

Az asztal jobb oldalán, a kerekesszékes idősebb férfi jobbán nők ülnek egymás mellett, és egymáshoz fordulva beszélgetnek. A kerekesszékes szomszédja szintén nekünk háttal ül, társai felé fordul. Az ő jobboldali szomszédja hátra dől, és a fejét is hátraveti, hogy az épp érinti a kép legszélét; száját eltávta nevet. Az ő szomszédja velünk szembefordulva beszél a nekünk háttal ülővel. Kezében felemelt pengéjű kés van, egy szórakozott gesztus rögzített pillanata. Közte és a piros sípos férfi között két másik nő helyezkedik el: egy fiatalabb és egy középkorú. A hozzánk közelebb eső szintén nevet, arcát a piros sípos szomszédjának mellébe temeti, de kinyújtott mutatóujjával az ég felé bök. A közte és a túlso végen ülő férfi közt ülő fiatal nő testtartásában felfedezni a visszahőkölés gesztusát, mint aki ki akar vonódni abból a helyzetből, amelynek talán ő maga volt a létrehozója. Szája sarkában kényeszerű mosoly, tekintete az asztalon lévő ételek egyikére összpontosít.

Az asztalon nagy fazékban főzelék, három tál gyümölcs (alma, körte, szőlő, szilva), sült dagadó, gőzölgő rizs, linzer, zserbó, két kancsó fehér és egy kancsó vörösbort. A táborlakók előtt üres tányérok, félig telt poharak; a vacsora utolsó percei.

A soron következő kép tere azonos az előző kép terével, de a kivágat más: sokkal tágasabb, levegősebb. A képen táncolnak. Az asztal a háttérben a falhoz állítva, a székek feltornyezva a sarokban. A táncter közepén egy pár ropja: a férfi vászonnadrágban, ingujja feltúrva, nyakkendője hátra dobva: két kézzel tolja el a nőt, hogy a következő pillanatban visszarántsa. Egyik lába kifeszítve, másik térdben enyhén behajlítva; hátratulja a csípőjét, a törzsével kissé előredől, tekintetével a lába elé koncentrál. A nő előreszegett fejjel keresi a férfi tekintetét, arcán csábító mosoly, vagy csak a hevült és vad öröme. Két karja megfeszül, ahogy a férfi karjába kapaszkodik. Csípőjét annyira hátratulja, hogy tulajdonképpen leguggolni készül.

A pár mögött néhány lépéssel, szemben a kamera nézőpontjával hárman állnak egymás mellett, és tapsolnak. A jobb oldalon álló, egyébként jól karban tartott, de már korosodó nő arcán irigységet lehet felfedezni. A közepén álló fiatal férfi arcán féktelen öröm cikázik át, a bal oldali nő pedig az előbbi felé fordul, szintén széles mosollyal az arcán, valamit mondani akar.

Az előbbiektől takarásában, pár lépéssel hátrébb, a falhoz állított asztalnak dőlve egy nő áll, meggyújtatlan cigarettával a szájában. Arcáról semmilyen kifejezést nem lehet leolvasni, bár ennek lehet oka a távolság és a féltakarás.

Előszörre úgy tűnhet, hogy a táncosokat nézi, pedig a kamerát.

Egy széles sávot, majdnem a kép harmadát egy másik pár takarja ki, ők egészen közel vannak a kamerához. Őket nem nézi senki, az ő táncuk diszkrétebb, de ugyancsak dinamikus. Két nő. Szemből fogják egymás kezét, rugózó bal lábukon állnak, jobb lábukkal, a másik levegőben lévő jobb lába mellett keresztbe elrúgnak. A teltebb, széles mosolyú nő dereka köré csavarva fehér kötött gyapjú pulóver. Viselete egyszerű, V-nyakkivágatú piros póló, sötét nadrág, elnyűtt sportcipő. A másik nő oldalt csíkos mackónadrágban van, és egy ehhez semmilyen módon nem illő elegáns blézer. Szőke hajkoronáját feltölt napszemüvege tartja egybe, hátul egy nagy csat, ami nemsokára elengedi a súlyos hajzuhatagot. Ez a nő nem mosolyog és nem vidám. Arcán inkább az igyekezet látszik; a partnere lábának mozgását nézi.

Az alábbi képen egy férfi tart előadást. Az a férfi, aki az előző képen feltúrt ingujjban táncolt. Még a viselet is megegyezik, a különbség csak annyi, hogy ezen a képen fekete kerek szemüveget visel. Itt is fel van túrva az ingujja. Az sem kizárt, hogy a két kép ugyanazon a napon készült, talán csak pár óra különbséggel.

Összeszorított ajkai közé tollat csippentett, szemüvege fölött elnéz, mint aki egy kérdésre keresi a megfelelő választ. Egyik kezével hajába túr, miközben a mutató és a középső ujj között jegyzetpapírok vannak. Másik keze a mögötte lévő asztalra kapaszkodik, fenékel az asztal lapjának támaszkodik.

A kép meglehetősen közélről készült; a férfi fejbúbja érinti a kép tetejét, és combközépnél van elvágva. Inas karján kivehetők a pórusok. Bár a plafon felé néz, törzsével mégis a kamera felé fordul: nem kizárt, hogy pózol.

Ez a kép hasonló helyzetet rögzít, mint az előző, csak az előadást most egy nő tartja. Ez a nő szintén táncol a korábbi képen: ő az, aki a lábát nézi. Ezen a képen egyenesen áll az asztal előtt, enyhén félredöntött fejjel olvassa az arca elé tartott jegyzeteit, másik karja könyékben behajlítva, kinyújtott mutatóujjával szigorúan magyaráz.

Ezen a képen egy férfi áll háttal egy ház előtt, mindkét tenyerével szemellenzőt formáz, és bámul a nap felé, talán egy repülőgépet lát. A ház ablaküvegén tükröződik az arca, így szemből is látni: szája finoman elnyílik, álla borostás, szemére árnyék vetül.

Magas, nyúlánk férfi megy keresztül a táboron elszánt léptekkel – öltönyben, lakkcipőben, hátratett kézzel. Félig mögötte, félig mellette egy másik férfi halad, léptei rövidebbek, sejtetően szaporábbak is, nyakában kis piros síp lengedez. Egyik kezében irattömb, másik kezével jobbra mutat, az egyik ház felé, de az öltönyöst ez nem érdekli, balra tekint, valamit észrevett. A kép háttérében, jóval odébb alakokat látni: sziluetteket. Dolgozó férfiak és dolgozó nők sziluettjét.

Ugyanaz a hórihorgas férfi, de most fehér vászonnadrágban, fehér nyári pulóverben, egy tágas szobabelsőben. A kép oldalnézetből készült.

A férfi a táborlakók előtt áll, mindkét karja a magasban, fejét kissé oldalvást dönti, szemét lehunyja, a hallgatóság áhítattal figyel: van, aki a tenyerén támasztja meg az állát, van, akinek mindkét karja az asztallapon fekszik, összekulcsolt kézfejekkel, egy nő a többiek-től elütő módon azonban a plafont nézi, mellén keresztbe font karral. A kerek szék idős úr ezt a nőt figyeli.

Az előbbi hallgatóság most áll, tülekedik, egymáshoz préselődnek a testek, a karok kinyúlnak a hórihorgas felé, de a táborlakók és a fehér ruhás között egy fegyveres őr áll és a piros sörös fiatalember, aki laokoóni elszántsággal védelmezi a hórihorgast a kígyózó karoktól.

Egy nagytotál az éjszakai táborról. Az emberek elmosódó, apró fekete sziluettjét az épületek lángja rajzolja meg. A táborlakók égő ruhákat hajigálnak be a nyitott ajtókon. Két alak karon fogva cibál ki egy harmadikat a központi épületből. A tér közepén egy kerek szék fekszik az oldalán.

Az utolsó kép hasonló beállításból készült, nappali felvétel. A házak egy részének már csak a nyoma látható. Az előtérben, a kapu helyén óriási halom sitt. A kerítés sincs már a helyén. Három markológép bontja el a megmaradt épületeket.

Süt a nap. Esik a hó.

Gerőcs Péter 1985-ben született Budapesten. Az ELTE esztétika-magyar szakán szerzett diplomát. Könyvei: *Zombor és a világ* (2010), *Tárgyak* (2012), *A betegség háza* (2013). A *Győztesek köztársasága* című regénye az idei Könyvhétre jelenik meg a Kalligramnál.

A lehelet

Ha mondhatni,

a Lantos énekének

bája:

mikor már csupán az,

ami a tiszta,

abbahagyhatatlan titkú semmi.

(....)

Széncinegét meg

vörösbegyét cikázgat a röpte,

és a fenyőről hirtelen leveri a

szárny a porhavat

az úgynevezett madárszín végtelenre.

(....)

Fényföld fájdalom ez itten,

mikor álmodom:

sose születtem.

(....)

Mikor hullajtja sűrűn hóalakját

a magasság a tekintetemre,

akkor kibuggyan rám

egy-egy emléksír belőle.

(....)

Fúj a szél,

és kitárja az emlékek

fellegeit.

A lélek fogalma

ráhelyezi arcát

a test nyomára.

Hajnalok

nyílnak vibrálva

a kiásott földből.

(....)

Hajam gyökerétől sarkamig sajognak

a színvirágok és színgyümölcsök,

épp a fügekaktuszé,

míg markomba süllyed

némelyik tengertörmelék,

és arcomat ringatja szememben

a levegőre lobbanó szél,

oly gyöngédséggel

fonva valahányunkat együvé,

és azt suttogja szüntelen,

kendőzetlen szóld:

lelked nem támad újólag,

hisz' nem fuvallat,

hanem csak hol volt,

hol nem volt suhanó születés.

(....)

A fölértés arra,

ami élt,

és aztán akként kel az ébrenlét.

(....)

Ne rekeszd ki födeled alól a halált,

hisz' ő is vérség, a tiéd.

Eladdig is:

ideák nélkül változó sebek

füzére őriz

és mindenkori idomában

az ég vonulása.

(....)

alakjaiból

Pázsitszőnyeg,

honnan lilás
és sárgás feltörekvés,

úgymint hiányörömből születés,
majd élénk
feledés-szenvedés.

(....)

Egyetlen szál virágban

jelenik meg a hasonlíthatatlan
szépsége és közönye:
világoljék, ami élet nélkül is
kikerülhetetlen,

és letöri a végtelen alakzatait,
az anyag
történ

Mindnyájunk fátumára.

(....)

Dús hóesésben

érszínek lüktetése –
ilyentájt hallani,
amint egy lélek
a teremtményről
halkan lepereg.

Keszthelyi Rezső (Szolnok, 1933): író, költő, szerkesztő.

Reggelente a szállodába menet

Pierre bácsi reggelente jókedvűen, s frissen borotváltan jelent meg a reggelinél a tengerre néző, ragyogóan elegáns szalonban, amelyre úgy rácsodálkoztam minden alkalommal, mintha soha nem jártam volna ott, nem tudtam betelni vele, akár csak Isabelle néni szemével, azzal a két sűrű, olajos, finom falattal, amelyet legszívesebben megemtem volna reggelire vajás pirítósra kenve, hiszen rögtön az első hetekben kamaszosan, reménytelenül és nevetségesen belezúgtam abba a nőbe.

Nem is tudom, mit szerettem benne.

Talán a mézes húsát, azt a tömött, zsíros, fénylő bőrt, amelyet oly gondosan kengett a legkülönfélébb illatú és állagú kencékkel. Pierre bácsi természetesen észrevette, hogy reggelente a feleségét bámulom, s amikor egy-egy zavart pillantásomat elkapta, hangosan fölnyerített. Rendszeresen odaszólt Isabelle néninek, hogy na nézzenek oda, min jár ennek a kis hülyének az esze. Nem értettem minden szavát, de a lényegét kihámoztam belőle. Isabelle néni ilyenkor legyintgetett, Pierre bácsi nevetett, én meg szorongattam a vajkést zavaromban, Nicole általában megsimogatta a fejemet, majd Pierre bácsi magyar nótát kezdett dudorászni a szerelmes mátkájáról, s vigyorogva méregetett.

A barom.

Barom, barom, barom.

Közös reggelink általában fél óráig tartott, étkezés után Nicole leszedte az asztalt, Isabelle néni visszavonult a mézes húsával, hogy tömött, zsíros, fénylő bőrét kenegesse a legkülönfélébb illatú és állagú kencékkel, és ebédig elő sem mászott az ágyból, én meg csatlakoztam Pierre bácsihoz, aki a délelőtti órákban a szállodájukban töltötte. Habár a hotel viszonylag közel volt a lakáshoz, kocsival mentünk, mert ha napközben Pierre bácsinak elintézni valója támadt a városban, szüksége volt autóra. A szállodáig alig öt perc volt az út, de Pierre bácsi általában egy óra alatt ért oda, mert minduntalan megállt a járda mellett, ha az ismerőseit megpillantotta, s jókedvűen kiüvöltözött az ablakon, a hogylétük felől érdeklődött, mire azok ugyanolyan jókedvűen és harsányan üvöltöztek vissza a mi hogylétünk felől érdeklődve, de igazából nem mondtak semmit egymásnak, az én szememben olyanok voltak, mint a kutyák, amikor tét nélkül szagolgatják a másik seggét; Pierre bácsi egy-egy találkozás után mindenkiről elmondta, hogy kicsoda-micsoda, így lassan összebarátkoztam Marseille-jel, a sok-sok kereskedővel, kisiparossal, pékkel, pincérrel, szakáccsal, fodrásszal,

ilyen-olyan szerelővel, melóssal, trafikossal, akikből Marseille állt; már a kezdetek kezdetén alaposan megmártóztam abban a dél-francia közegben, amelyben Pierre bácsi olyany nyira otthonosan mozgott, s amelyben idővel én is megtaláltam a helyemet.

Reggelente a szállodába menet megismerkedtem Nicolas bácsival, az operarajongó bártulajdonossal, aki kora reggeltől késő éjszakába nyúlóan állt a pult mögött, kávé főzött, bort mért, lottót árult, de az ósdi lemezjátszóján minden áldott délelőtt meghallgatott egy Verdi-operát, ettől kivirult, s egész nap füttyörészett; idővel nagyon megszerettem az öreg, ha éppen nem ért rá, elszaladtam a kedvéért egy-egy közeli bisztróba, hogy fél adag burgundi marhát vigyek neki, amit szertartásosan lassan lapátolt be egy-egy pohár vörös borral, miközben fél szemmel a sarokban üvöltő tévében az összefoglalókat nézte az előző napi focimeccsekről. A nyakába ilyenkor ragyogóan fehér vászonkendőt kötött, hogy a lefröccsenő vörösboros saft nehogy összepiszkolja a ragyogóan fehér ingét, egyszerű kocsmáros léte ugyanis a világos szalmakalapjában és könnyű zakójában Nicolas bácsi ropant előkelő úriember volt. Ezüstfejű sétatálcát hordott, és a zakója felső zsebéből soha nem hiányzott a nyakkendő színéhez passzoló selyemzsebkendő.

Reggelente a szállodába menet megismerkedtem a zsidó Prosperrel, a ruházati nagykereskedővel, akihez Pierre bácsi sakkozni járt, s habár mindig vesztett, nem bánta, amit furcsálltam, mert ez nem vallott rá; Pierre bácsi Prosper társaságában kisimult, megszelídült és halk szavú lett, vele soha nem volt ingerült, sokáig nem értettem, hogy miért, míg Prosper el nem árulta, hogy a hatvanas évek végén Pierre bácsit ő mentette meg az éhhaláltól; az utcán tengődő fiatalembert befogadta, kényelmes vackot csinált neki egy eldugott kis utca, a Rue Saint-Dominique sarkán lévő raktárában, még orvost is hívott hozzá, s mindezt sábeszkor, mikor Prosper semmittevéshez szokott, de Pierre bácsi kedvéért Prosper megsértette az előírásokat. Hitetlenkedve néztem rá, amikor ezt elmesélte, én a kisujjamat se mozdítottam volna érte, ezt üzent a szemem, mire Prosper bácsi rekedt hangon heherészett, most már én is bánom, kisöreg, ezt mondta, ennek ellenére a legközelebbi találkozásuk alkalmával is olyan szeretettel nézett rá, mint a kisöccsére; nem értettem. Hogyan lehet ennyire szeretni ezt a barmot? Nem értettem.

Reggelente a szállodába menet megismerkedtem Daniellel, az örmény vendéglőssel, aki gyerekkorában került Franciaországba a Szovjetunióból, de olyan nagy francia lett belőle, hogy a bevándorlókra, főleg az arabokra megvetően köpködött; visszanyomnám mindegyiket az anyja bűdös picsájába, ez volt a szavajárása, ha estefelé borozás közben nagyon elengedte magát; olykor figyelmeztettem rá, hogy én is bevándorló vagyok, sőt még a barátja, Pierre bácsi is bevándorló, ilyenkor Daniel bácsi szénfekete szemében tűz lobbant, felhördült, s azt kiáltotta: itt az ideje titeket is visszanyomni az anyátok bűdös picsájába, mit képzeltek, meddig tart a türelmem!? De sem a türelme, sem a bora nem fogyott el soha, úgyhogy sokat időztem a vendéglőjében a teraszon, a forróbb napokon két-három pohár Ricard-t is megittam nála, az ital mellé fölszolgált olajbogyó magját pedig megtanultam olyan messzire köpni, hogy az asztalomhoz túl közel merészkedő motorosokat pontosan eltaláljam. Ha Daniel bácsi jókedvű volt, nem engedett fizetni, mindig azt mondta, visszadugja a pénzemet az anyám bűdös picsájába.

Reggelente a szállodába menet megismerkedtem egy boldogtalan aggregénnyel, aki autószerelő volt, Pierre bácsi őhozzá hordta a kocsijait, ha ezt-azt javítani kellett. Nagyon hülye keresztnevet adtak neki, Luciennek hívták, ami nem illett hozzá, hiszen neki egyszerű Bernard feje volt, Matthieu feje, Philippe feje, Sebastien feje, semmiképpen sem Lucien feje, mindig röhögnöm kellett, ha találkoztam vele, s mindig jól kihangsúlyoztam a nevét, jó napot, Lucien bácsi, hogy van, mire savanyúan nézett rám, s azt válaszolta, hogy jól, jól, de persze nem volt jól, mert boldogtalan aggregény volt: nem szerették a nők. Nem tudom, hogy miért nem, pedig Lucien bácsi nem volt ápolatlan, nem volt mosdatlan, nem volt ágrólszakadt, volt egy kicsiny háza Trets mellett, s egy kicsiny műhelye Marseille-ben, az első kerületben, nem messze a Saint-Charles pályaudvartól, aszszonya azonban nem volt, szeretője sem, csak kurvái, de azokkal nem volt boldog. A Rue Curiol utcába járt kurvázni, ezt akkor tudtam meg, amikor évekkel később odaszoktam a Place Jean Jaures egyik kocsmájába biliárdozni, s egyszerre csak föltűnt ott Lucien bácsi is, aki keserű képpel üdvözölt, kérdeztem, hogy mit keres erre, mire nyíltan és szókimon-

dón elárulta, hogy baszni volt a Rue Curoil utcában, de nem volt jó. Később hetente kétszer is találkoztam ott vele, s ahhoz képest, hogy volt közöttünk harminc év korkülönbség, emberszámba vett, esténként, ha megállt a pultnál, már csak néztem rá kérdőn, szótlanul, mire legyintett: baszni voltam, de nem volt jó. Ilyenkor ivott egy sört, bárhogya kértem, nem állt be biliárdonzi, csak bámult némán maga elé, s hazament, s mindig olyan képet vágott, mint akibe éppen belerúgtak.

Reggelente a szállodába menet megismerkedtem Monsieur Véronique nénivel, a kiöregedett transzvesztitával, aki fiatalkorában nőnek öltözve énekelt Marseille meleg bárjaiban, lefeküdt fűvel-fával, s vénségére annyi pénzt gyűjtött össze, hogy nyitott egy fodrászatot, ami gyermekkori álma volt; három alkalmazott dolgozott nála, mind a három férfi, és mind a három meleg, mert Monsieur Véronique néninek az volt az alapelve, hogy a meleg a világ legjobb munkaeöri, elvégre megbízható, becsületesek, szorgalmasak, s főleg nem pofáznak vissza, a leszbikusokra azonban haragudott, azt mondta, kiállhatatlanul kíváncsi picsák, akikben túlteng a bizonyítási vágy, ő már csak tudja, mert volt dolga velük az ágyban, még jobban haragudott azonban a feminista leszbikusokra, akikről azt állította, hogy összeférhetetlen kötekedők, s Isten büntetésből teremtette őket erre a világra, akár a katolikus papokat, méghozzá azzal a világos céllal, hogy a világegyetem legnagyobb teremtménye, vagyis az ember, el ne bízsa magát. Monsieur Véronique néni fölfogásában az emberi faj egyetlen személy volt milliónyi alakban, egyetlenegy személyiség, egyetlen ember, akiről pontosan meg lehet állapítani, hogy milyen: férfi vagy nő, vagy mindkettő, öreg vagy fiatal, vagy mindkettő, jó vagy rossz, vagy mindkettő, fehér vagy színes, vagy mindkettő, gazdag vagy szegény, vagy mindkettő, egészséges vagy beteg, vagy mindkettő, dolgoz vagy dologtalan, vagy mindkettő, vallásos vagy vallástalan, vagy mindkettő, kisebbségi vagy többségi, vagy mindkettő. Monsieur Véronique nem osztotta föl az emberiséget egvedekre, hanem mindenkit ugyanazon személy egy-egy tulajdonságaként azonosított, ennél fogva mindenkit szapult, de mindenkinek meg tudta bocsátani, hogy gazember, ugyanis Monsieur Véronique mindenkiről az első pillanatban pontosan és ellentmondást nem tűrően megállapította, hogy gazember. Vagy ha még nem az, akkor az lesz.

Reggelente a szállodába menet megismerkedtem Thibault bácsival, a tévészerelővel, aki büszke volt rá, hogy egy híres francia grófi család sarja, pontosabban szólva: vadhajta, merthogy Thibault bácsi zabigyerek volt; a grófi család nem ismerte el őt, ennek dacára Thibault bácsi a névjegyén föltüntette a nemesi rangot, gróf úrnak hívatta magát, igyekezett előkelő hanghordozással beszélni, s a mondataiba minduntalan olyan választékos szavakat kevert, amelyeket több év marseille-i tartózkodás után sem értettem meg. Thibault bácsi a kuncsaftjait arról győzködtte, hogy eljön még az az idő, amikor a tévékészülékekben kamera lesz, és az ember saját magát nézi majd benne. Kérem szépen, ezt úgy tessenek elképzelni, magyarázta, hogy leül az ember a tévé elé, kényelmesen elhelyezkedik, a keze ügyébe vesz egy pohár bort, és saját magát nézi a tévében, amint kényelmesen elhelyezkedik, a keze ügyébe vesz egy pohár bort, és saját magát nézi a tévében, amint kényelmesen elhelyezkedik, és a keze ügyébe vesz egy pohár bort. Amikor ezt először hallottam tőle, éppen nálunk szerelte a tévét, és Nicole megkérdezte, hogy a gróf úr szerint tehát az lesz a tévéműsor tartalma, hogy egy ember megiszik egy pohár bort, merthogy olyasmit most is látni a tévében, hogy a szereplők bort isznak. Erre Thibault bácsi a fejét rázta, s azt mondta, nem, mert akkor volna a műsornak története, cselekménye és értelme, márpedig ebben az esetben éppen arról van szó, hogy nincsen a műsornak története, sem cselekménye, sem pedig értelme, ugyanis a következő században a tévébe szerelt kamera azt is mutatja majd, ha senki sem ül a tévé előtt. Egyfolytában be lesz kapcsolva egy kamera, mondta, sőt az emberiség a Holdra is telepít majd egy hatalmas kamerát, amely napi huszonnégy órában mutatja a Földet, amint nem történik rajta semmi, s közben egészen közelről fogja mutatni azokat az embereket, akik a Holdra telepített kamerába bámulnak, s azt nézik, hogy a lencsék vajon mit néznek, miközben ők a lencsét nézik. Ártalmatlan fantasztának tartottuk, egészen addig, míg le nem tartóztatták őt és a feleségét emberölés vádjával: kiderült róluk, hogy három halott csecsemő tetemét tárolták a fagyasztójukban, mind a három egészségesen jött a világra, Thibault bácsi és a felesége azonban nem akart gyereket, így mindegyiket élve berakták a fagyasztóba; végül csak az asszonyt ítélték el,

Thibault bácsit nem, őt kényszergyógykezelésre küldték, az eljárás során ugyanis megállapították, hogy elmebeteg. Az újság megírta, hogy a bíróság előtt egy olyan túlvilági kameráról szónokolt, amit a haldoklók szemébe kell szerelni, így a kamerák élő egyenes adásban sugározzák majd a halál pillanatait, sőt később a túlvilági életet, Thibault bácsi ugyanis meg volt győződve róla, hogy létezik túlvilág, sőt fölvehető filmszalagra.

Az apám mennyire imádta volna ezeket az embereket! Mindegyiket! Uramisten, mi csoda tárcákat írt volna róluk! Nem nekem kellett volna Marseille-ben élnem, hanem neki. Elvégre utoljára azokban a hónapokban láttam elemében, amikor azt hitte, hogy a lapja kiküldi Párizsba franciaországi tudósítónak. Képtelen vagyok fölfogni, hogy mi-
ben reménykedett, hiszen a kis megyei lap – amelynek a párt által mesterségesen kialakított, hamis piaci viszonyok közepette is csak alig ötvenezer előfizetője volt – nem enged-
hette meg magának, hogy saját tudósítót fizessen, pláne nem egy ellenséges, imperialista NATO-tagországban, merthogy ne feledje, Claire, a maga születése előtt Franciaország és a többi nyugati hatalom Magyarország és a komplett keleti blokk ellenségének számított. Apám azonban mégis eltökélte, hogy kimegy Franciaországba tudósítónak, sőt haza sem jön, hanem disszidál, s amilyen marha volt, szélteben-hosszában híresztelte baráti körében a hosszú távú francia terveit: először Párizsban dolgozik majd, mesélte, később pedig leköltözik Marseille-be az édesöccséhez. Az újságnál kinevették érte. Azt mondták neki, hogy „elment az eszed, Sanyi”, de az apám büszke volt rá, hogy elment az esze, mert szilárdan meg volt győződve róla, hogy a szocializmusnak nevezett langyos lágó ép ésszel nem viselhető el, ennél fogva saját magát a rendszer áldozatának tartotta, akinek a pártállami vezetők mentek az agyára. A főszerkesztő nem támogatta apám tervét, ő is azt mondta neki, hogy elment az esze, ezért apám nagy levegőt vett, és találkozót kért a pártbizottság első titkárától, attól a seggfejtől, akitől a kitüntetést kapta. Ma is előttem van, ahogyan föl villanyozva öltözik: fölvette az ünneplő öltönyét, nyakkendőt is kötött, a nyakába sál-
lat kanyarított, a fejébe pedig kalapot nyomott. Viharászva köszönt el tőlünk, nekem azt mondta, hogy „ha megjöttem, vizlek Franciaországba, kispofám”, amire én nem válaszol-
tam semmit, hangosan legalábbis semmit, magamban azonban valószínűleg azt dünnyög-
tem, hogy menj már a picsába, te barom, akkoriban ugyanis nem voltam jóban vele; nem tetszett, hogy folyamatosan részeg, s nem bírtam, hogy olyankor az asztalt veri két ököl-
lel, Ady-idézeteket ordít, s utáltam a hülye szövicceit is, részegen ugyanis sokszor üvöltöt-
te a lépcsőházban, hogy Pecsapost az én takonyom; Budapestet Pecsapostnak hívta, alig-
hanem bosszúból, amiért egyetlen pesti lap sem közölte az írásait, de nem csak az újságok,
a fővárosi könyvkiadók sem álltak vele szóba, hiába küldözgette nekik a szálnalmas regé-
nyeit és az Örkenyt majmoló novelláit. Délután volt találkozója azzal a seggfejjel, s mivel
este tízkor sem volt még otthon, sejtettük, hogy nem járt sikerrel, s most boldogtalansá-
gában vedel valahol. Hajnalban Bandi bácsi, az újság sofőrje hozta haza vállalati kocsival,
azt magyarázta, hogy az apámnak a kocsmatúra végére elfogyott a pénze, nem tudott fi-
zetni, ezért a főszerkesztőt riasztották, hogy fizesse ki a számláját, de az lusta volt kikelni
az ágyból, és a sofőrt küldte maga helyett. Bandi bácsi ideges volt, de nem ordított, csak
suttogott a lépcsőházban, miközben vasmarokkal fogta apámat, aki nem tudott megállni
a lábán. Aztán Bandi bácsi nekitámasztotta szegényt az ajtófélfának, mint egy seprűnye-
let, s elment, az apám pedig összecuklott. Az anyámmal ketten cipeltük be a heverőjére,
lehúztuk a cipőjét, az anyám rutinosan kiforgatta a zsebeit, mert ilyenkor általában még
talált egy-egy tizest vagy húszast a zsebében, de most nem volt nála pénz, csak az elmarad-
hatatlan jegyzetfüzete. Hajnalban fölébredt, s minket is fölrázott, azt mondta, hogy a párt-
titkár belement a dologba, támogatja a franciaországi kiküldetést. Aztán visszafeküdt. Azt
hittük, részegen félrebeszél, de másnap megismételte konokul, hogy a párt támogatni fog-
ja a franciországi kiküldetést, s erről hivatalos, pecsétes levelet fog kapni.

Hetekig nem lehetett ráismerni ezután.

Bevette magát a városi könyvtárba, szatyorszámra hordta haza a francia témájú törté-
nelmi könyveket, újra föllángolt a nyelvtanulási kedve, mint már annyiszor, s odahaza ki-
zárólag franciául volt hajlandó beszélni velünk; a barátaival komoly tervezgetésbe kezdett
arról, hogy mi legyen a lakással, ha végleg lelépünk Magyarországról, egyszóval eltökélt
volt, tántoríthatatlan. Az a ragyogóan távlatos fél év, amikor azt hittük, hogy Franciaor-

szágban fogunk élni, az életünk egyik legszebb időszaka volt. Apámmal esténként elővet-
tük a térképet, és azt méricskeltük, hogy hány kilométerre van Párizsból Bordeaux és Mar-
seille, s vajon mennyi idő lehet oda eljutni kocsival vagy vasúton; az apám a francia ételek-
ről áradozott, többi közt a burgundi módra vörösborban répával és gombával főtt marhá-
ról; emlékszem, meg akarta kóstolni Lyonban a csukagombócot is, azt mondta, hogy az
a világ egyik legjobb halétele, merthogy halas mivolta ellenére mégis laktató, ami ritka; én
évekkel később Lyonban kóstoltam, s hálát adtam a sorsnak, hogy az apám nem ehetett
belőle, de ő persze soha nem merete volna bevallani, hogy nem ízlik neki, ő annál sokkal
dacosabb ember volt. Rám parancsolt, hogy a lehető legrövidebb idő alatt tanuljak meg
franciául, s ezt olyan komolyan gondolta, hogy magántanárhoz vitt, pedig az eléggé sok-
ba került: négyszáz forintot is elkért egy óráért, holott apám fizetése akkoriban nem volt
több havonta ötezer forintnál. De vállalta az áldozatot, azt mondta, jó helyem lesz nekem
az édesöccsénél Marseille-ben, amit nem hittem el, biztos voltam benne, hogy az öccsét
életemben nem fogom látni. A párttitkár által megígért hivatalos, pecsétetes papír azon-
ban egyre késett. A főszerkesztő biztosította apámat, hogy miután „fentről” rábólintottak
a külföldi munkára, elvileg neki sem lehet kifogása ellene, csakhát a külföldi státusz felté-
telrendszerének kialakítását addig nem lehet megkezdeni, míg a hivatalos, pecsétetes papír
meg nem érkezik. Az apám hetente telefonált a pártbizottságra a hivatalos, pecsétetes papír
dolgában, mindig a türelmét kérték, azt válaszolták neki, hogy az ügy sínen van. Hat hó-
nap telt el reményteljes tervezgetéssel, mígnem egyszer, amikor szegény, lesanyizott apám
ismét a hivatalos, pecsétetes papír felől tudakozódott, a párttitkár azt mondta neki, hogy
nagyon sajnálja, de a francia imperialisták nem fogadókészek, a párt hiába vetette be min-
den diplomáciai és politikai befolyását apám érdekében, a kérelme úgymond „odakint”
zátonyra futott, s az ottani sajtószövetség sem hozott pozitív döntést a kérelem ügyében.
Az apám velünk üvöltözött odahaza, a franciákat szidta, a hidegháborús kurva anyjukat
emlegette, és feldühödve cipelte vissza a francia könyveket a könyvtárba, de előtte mind-
egyiknek a fedelét leköpte dühében. A mai eszemmel biztos vagyok benne, hogy apám
kiküldetési „ügye” nem jutott túl a párttitkár irodájának falain, elhitették szegény fejével,
hogy a párt mellette áll, majd rákenték a felelősséget a mit sem sejtő francia sajtószövet-
ségre; elvégre egy magyar tudósító kiküldetését miért is a franciáknak kellene jóváhagyni-
uk. Lehet, hogy a mi párttitkárunk seggfej volt, de okos seggfej volt: neki nagyobb szük-
sége volt az apámra idehaza, mint odakinn, ahol semmi hasznát nem vehette volna. Sze-
gény, lesanyizott apám. Élete utolsó éveit úgy teltek, hogy a francia államot a saját szemé-
lyes ellenségének tekintette, s minden alkalmat megragadott, hogy a szocialista országok
között már megvalósult béke és barátság nevében vezércikkben keljen ki a Nyugat hó-
dító, békétlen, fegyverkező politikája ellen, különös tekintettel a gyarmatosító bűnökkel
terhes Franciaországra; az apám a béke és barátság nevében vérszomjasan védte az egyko-
ri gyarmatlakók érdekeit, egyenlőséget, szabadságot és testvériséget követelt nekik, s ma-
ró gúnnnyal értekezett róla, hogy a boldogtalan gyarmatok népeitől a francia állam éppen
azt a hármast tagadta meg, amelyre pökhendin ő maga folyton hivatkozik; s ami-
kor a sokadik észak-afrikai tárgyú cikkét a főszerkesztő kivette a lapból, mondván, hogy
„a mi olvasónk Mari néni és Jani bácsi Felsőbaszomfalváról, ahol magasan szarnak a francia
gyarmatpolitikára”, az apám féktelen dühében a párttitkárnak telefonált jogorvoslatért, és
valóban, a következő szombatn a kicsiny megyei újság a szegény, lesanyizott apám révén
immár sokadik alkalommal ugrott neki Franciaország torkának. Anyám próbálta vissza-
fogni az apámat, s elmagyarázta neki, hogy Franciaországban földönfutók lennénk, elvég-
re nem beszélünk franciául, s mivel az apámat a laptól a disszidálás miatt kirúgták volna,
márpedig kirúgták volna, akkor az utcára kerülünk, s nem lesz mit ennünk; de apám az
anyámra nem hallgatott, mert nem tudta neki megbocsátani, hogy éjszakánként a zsebé-
ben turkál. Azt hangoztatta, hogy ő egy igazi nőt vett feleségül, nem pedig egy tolvajt, mi-
re az anyám azt kiáltozta, hogy ő pedig egy igazi férfihez ment feleségül, akiből nem nézte
volna ki, hogy elissza a családjá elől a pénzt; egészen apró kisgyermekkoromtól fogva so-
kat veszekedtek, s ilyenkor én azt kívántam, hogy ha nagy leszek, akkor hal legyek. Vagy
madár. Mások tűzoltók és rendőrök akartak lenni, én viszont hal vagy madár, a hal ugyan-
is süket, s nem hallja, ha a szülei folyton veszekednek, a madárnak pedig szárnya van, és

el tud repülni abból a pokolból, ahol a szülei folyton veszekednek. Éjszakánként álmatlanul feküdtem az ágyban, mert fölvert alvásból a részegen ordítózó apám, majd csönd támadt, horkolás, és akkor meghallottam az anyámat, jött halkan, mint egy nyest, mint egy róka, hogy az éjszakai sötétben elvigye a zsákmányt. Kiforgatta apám nadrágjának zsebeit, s szinte mindig talált benne némi aprót. A pénzt általában az éjjeliszekrényemre tette, s én eleinte örömmel költöttem el az iskolai büfében sportszeletre, de később, amikor indiános könyveket kezdtem olvasni, úgy gondoltam, hogy a harcosok közötti bajtársiasság nem engedni meg, hogy a lopott holmiból részesüljek; ezért az éjjeliszekrényemre rakott aprót később visszacsempésztem az apám zsebébe, aki reggelente csodálkozott rajta, hogy a tolvaj felesége nem lopta meg. Én persze nem árultam el neki az igazságot, mert az indián korszakomban szótlán fiú voltam, elvégre az indiánok kevés beszédűek. Elhatároztam, hogy Franciaország helyett Amerikába megyek, és bajtársiasságból egy indián rezervátumban telepszem le, de amikor ezt ebédnél elmondtam az apámnak, hatalmasat röhögött, s azt mondta, hogy „bújócskázni és fogócskázni sem tudsz rendesen a többi gyerekkel, hát akkor hogyan élnéd túl a vadont, te kis hülye?”.

Az anyám megütközve bámult rá, én pedig összeszorítottam a számat, hogy ne bőgjem el magam, elvégre az indiánok nem bőgnek.

De este elalvás előtt bölénybőrből hasított szíjjakkal gondolatban gúzsba kötöttem az apámat, aztán eltávolodtam tőle száz lépésre, és a hódfarokkal díszített íjammal nyílvezzőket lőttem belé; mindegyik talált. A szeméből is nyílvezzők álltak ki, így már nem látható, hogy odaosontam hozzá, megskalpoltam, és a hajas fejbőrt az övemről lelógó kampóra tűztem. Sokáig nézegettem, már kicsit őszült. Öreg scalp volt. Az én szememben akkor már öreg volt az apám, pedig abban az időben alig múlt negyven. Talán ezért tudtam olyan könnyen legyőzni; elvégre az indián apák sokat isznak és kifejezetten gyorsan elgyöngülnek.

■ ■ ■

Kácsor Zolt író, újságíró. 1972-ben született Egerben, jelenleg Debrecenben él. Művei: *Barbarus – magyar história* (2008), *István király naplója* (2009), *Rettenetes Vlagyimir* (2012).

Rengeteg anyánk

Farkasok hátán vagy gyomrában
menekültek a szerelmesek,
méhlepény száradt a mohára,
ha nem szakadt meg a szívünk,
meggyilkoltak, a nők még emlékeztek
a férfiak helyett, a csontjaink
árnyékba hulltak, a bükk, a nyír és a tölgy
kötőszavakként sürgettek minket,
és drágakövekkel pettyezett gomba,
a halál sem szólhatott hozzánk másként,
fák sugaraként.

Most elheverünk a kertben,
a család magányos gyümölcsfája alatt,
és nem vagyunk némák, csak azt hisszük,
megtaláltuk a csendet, pedig csak
nem találjuk fülsüketítő szavainkat.

Ima

Mohó voltam abban a messzi júliusban:
a Merovingokat kértem születésnapomra.
Halott szüleim ugyan éreztették velem,
hogy felnőtt lánygyermeknek nem jár ajándék,
mégis arra keltem az ünnepi reggelen,
hogy a vizekben síkidomokként vizek mozognak,
és most már gyűjthetek a kereszténységre.

Kinyitottam a szemem, mintha fényképeznék
vele, bizonyítékkal szolgálva a jelenre, és tudtam,
hogy egy nem akármilyen földgömbön hasalok.

Fenyvesi Orsolya (1986) költő, műfordító. Első verseskötete 2013-ban *Tükrök állatai* címmel jelent meg a JAK és a PRAE.HU gondozásában. Rendszeresen publikál többek közt az Élet és Irodalom, a Műút, a Tiszatáj, a Prae, a Kalligram, az Alföld, a Várad és az Új Forrás lapjain, illetve online irodalmi folyóiratokban (kulter.hu, Műút portál, litera.hu, Szépirodalmi Figyelő Online).

Karambol

Pont, mikor át akartam kelni a hídon, felnyílt. Hosszú, testes, alacsony merülésű uszály ment keresztül jó iramban a szűk csatornán, jobbról-balról alig egy métert hagyott a híd nyílásán. Négy-öt perc múlva az aszfalttal borított fémszerkezet máris helyére koppant, a középső, mozgó alkatrésze újra felhajtottak a kocsik. Átmentem a túloldalra.

Mindennap autóval járok be a központba, a Groninge múzeum boltjában dolgozom. Ma háromnegyed kilenckor tettem le a kocsit, ez kicsit késő, még nem igazi késés, de más-kor pár perccel hamarabb szoktam beérni. Igyekezniem kellett. Parkolóhelyet is csak távolabb, az általános iskola mellett találtam. Turistaként rácsodálkoztam volna a vicces gyerekrajzszerű, színes táblára: csiga hátitáskával, arra figyelmezteti az autósokat, hogy az iskolák környékén lassítsanak.

Ötvenhétre érek a boltba, mindjárt nyithatok is. Azért még beugrok a hátsó helyiségbe kezecskét mosni, megnyomom a szappanadagoló gombját, a tükörbe sandítok. Göndör hajú nő, ez vagyok. Nagydarab, kövér, ez nem látszik a tükörben, csak tudom. Egyedül vagyok a boltban, meg otthon is. Most félrehúszom a rácsot, nyitok. Eltelik negyedóra, mire bejön az első turista.

Brüsszelből jöttem Bruges-be tegnap reggel. A csatornapartokon sétáltam, a régi épületeket néztem, meg a sok embert. A kanálisokban hosszú, zsúfolásig telt városnéző motorcsónakok jártak. Két, ellentétes irányba haladó hajó egyszerre ért egy szűkülethez, egy pilanatra úgy látszott, összekoccannak. Az egyikben a nézelődők között terhes nő ült. Mellette hosszú, ősz pajeszú, fekete ruhás öregember kapaszkodott a csónak peremébe, botját lába közé fogva. Már tegnap este vissza is akartam menni Brüsszelbe, de megtetszett a város, gondoltam, itt alszom, és délelőtt elmegyek még pár múzeumba. Reggeli után a szállodából kijövet tüszentettem. A szemközti kávézó teraszán ülő középkorú, sármos idegen, külseje alapján olasz, rám mosolygott. Pár lépést tettem csak meg, a Groninge múzeum árkádos, szűk kapujához értem. Eszembe jutott, itt látható Gerard David festménye, a *Cambyse ítélete*, pár napja bukkantam rá az interneten, miután a nyúzás szót írtam a keresőbe. Először a múzeumi boltba léptem be, a pult mögött nagydarab, göndör hajú nő tollászkodott. Tanácsalanul fogdostam egy nyomottmintás radírt. A pult elülső reszkeiben vidám, tarka szemöldökcsipeszek és körömrészelők voltak. Elfordultam. Balról egy képeslapállvány zárta el utam, megforgattam, egy ló képe került a kezembe, de eloltam magamtól.

Pécsi vagyok. A falra aggatott, természetköveket ábrázoló nagy drapériákról a Mecsek-oldal meredek utcáskái jutottak eszembe. Álmoságom otthonos jó érzéssel keveredett. Kivá-

lasztottam egy nagy alakú kifestőt bátyám kislányának, a nő nejlonzacskóba tette, és átnyújtotta. Öt euróssal fizettem, az aprót jobb kézzel csúsztattam zsebre. Megfogtam a kilincset, egy májfoltos kéz jutott eszembe, nem tudtam, kié lehet. A boltajtón kilépve vakító, rézsútos napfény fürdetett, a szatyrot át akartam venni a másik kezembe, de belekapott a szél, a nejlontáska a lábamba akadt. Már eredetileg csak az egyik fülét foghattam. Oldalt fordultam, hogy megigazítsam, közben elszakadt a füle, és a zacskó, benne a kifestővel földre esett. Lehajoltam, hogy felvegyem.

Ekkor ütött el a ló. Mikor magamhoz tértem, a mentőautó mellett hevertem, piros tréningruhas orvos hajolt fölém. Csak pár percre veszhettem el az eszméletemet. Nehezen jobbra néztem, ott várakozott a konflis: vele karamboloztam. A hajtó, fiatal, szőke, kalapos lány, idegesen pillogott felém. Már az apja is kocsis lehetett, gondoltam. Tegnap sok ilyen városnéző fogatot láttam. Egy részüket fiatal nők vezették, ügyesen manőverezve a sok ember közt. Úgy tűnt, mintha a lovak maguktól is tudnák, merre kanyarodjanak, a kocsis nyugodtan beszélgethetett a hátul ülő turistákkal. Nahát, ez a ló engem nem vett észre, gondoltam.

Sok mindent hallucináltam a lórúgást követő pillanatokban, amíg magamhoz nem tértem. Egyszerű, de annál valóságosabb gondolatok voltak. Úgy éreztem, egyedül vagyok. Nagydarab, göndör hajú nőnek képzeltem magam. Ez vagyok, morfondíroztam. Nagydarab, göndör hajú. Már tíz év sem kell, kifejezetten kövér leszek. A kezem pedig májfoltos.

Megdörgöltem az arcom, elhessentve a hallucináció nyugodt, reménytelen hangulatát.

Nem lett nagyobb bajom, de öt órán át benntartottak a kórházban, hogy kivizsgáljanak. A történetek után úgy döntöttem, ideje visszamennem Brüsszelbe. A kórházból hamar újra a régi városközpontba jutottam, onnan toronyiránt megindultam a vasútállomás felé. Régi házak között haladtam, aztán megint egy csatornapartra értem, a rajta átvezető híd előtt tábla jelezte: a híd, hogy az uszályok áthaladhassanak, időnként felnyílik, a szerkezet automatikus. Ekkor már tudtam, nem erre van a vasútállomás, mégsem állhattam ellen a kísértésnek. Átsétáltam a hídon. Elképzeltem, milyen lehet a bakon ülni, kalapban, közelről, kissé felülről letekintve szemlélni a ló tomporát. Elhaladtam két férfi mellett, az egyiknek bullterrierje volt, a másik a biciklikormányt fogta. Hátrafordulva néztem őket tovább. A biciklis a nejlonzacskójában kotorászott, sörösdoboz volt benne, pulóver meg szappanadagoló. Csak az egyik fülét fogta a zacskónak, aztán leejtette.

Még akkor is sétáltam, mikor rám esteledett.

Xerxész

– De nem akarom felirattal nézni a filmeket, bazmeg – mondta a telefonba.

A haverja megértően hűmmögött. Tamás bonyolult dilemma előtt állt. Két hónapja járt a barátnőjével, de máris nem volt igazi a dolog, és váratlanul megismerkedett egy másik lánnyal. Rövid úton összejöttek, most tehát itt állt két barátnő között. Tisztában volt ve-

le, hogy az intimitás záloga a tiszta szándék. Minden sejtjében ott munkált a tudat, hogy szerelem, két ember közötti szoros kötődés csak figyelem, gyengédség és teljes elfogadás nyomán alakulhat ki. Mégsem tudta megállni, noha ezért lenézte önmagát, hogy fel ne sorakoztasson néhány paramétert, amelyek mentén összehasonlító profilelemzést bonyolíthatott le. Mi lesz ennek a vége? – kérdezte magától aggodalmasan, de (mint valami lélektelen gép), csak lefuttatta a megkezdett programot.

Orsinak, akivel május óta jár, szép nagy melle van. Az új csajnak, Julinak is szép nagy melle van.

Orsi jól tud angolul. Juli vajon mennyire tud angolul? Ez még nem derült ki öt találkozás alatt.

Orsi derűs és tök pozitív, minden helyzetben jól el lehet vele röhögni. Juli komoly, mély érzésű, bonyolult lány, kiterjedt pszichológiai ismeretekkel. Kiegyensúlyozott, stabil személyiség.

Orsi érett, tele van érzelmi intelligenciával és praktikus meglátásokkal. Emellett jobban ki van szolgáltatva a fogyasztói kultúrának, mint Tamás. Nem vásárlásfüggő, de lételeme a pénzköltés. Tamással ellentétben alacsony presztízsű munkahelyen dolgozik, rugalmas időbeosztásban. Tamás megvetette azokat, akik bárkit is az alapján ítélnék meg, hogy mit dolgozik. Ugyanakkor képtelen volt eldönteni, tényleg nem zavarja-e Orsi alacsony presztízsű munkája, őszintén ki tudja-e jelteni, hogy nem zavarja.

És persze, miközben végigment az összehasonlítás szempontjain, amivel csak önmagát alázza meg, mindvégig tisztában volt vele, hogy már nem akar Orsival járni. Ellenkezőleg, Julit, az új csajt kívánja. De miért? Pusztán mert három napja jöttek össze, míg Orsival lassan már hetvenkét napja együtt járnak? Lehetséges, hogy újabb két hónap leforgása alatt a Juli iránt érzett szenvedély is ugyanígy lelohad? Tamás ennél többre tartotta magát.

Szokás szerint reggel fél nyolc körül sétált le a garázshoz. Pittyent a nyitóval, besétált, kiállt a két oszlop közül, és az utcára érve odagördült a piros lámpánál várakozó kocsisor végére. iPhone-ja automatikusan csatlakozott a koci beépített erősítőjéhez. Bálintot hívta, aki három csörgés után felvette. Bálint otthon dolgozott, Tamás a bugyborgásból rögtön tudta, hogy épp a kádban ül. Belekezdett, és miközben az Attila úton araszolt a kocsisor, előadta párkapcsolati dilemmáját. Fel akarta vázolni, hogy az agya bizonyos szinten gépiesen összehasonlíttja a két (vagy három, vagy négy) csaj paramétereit, egy másik, leválasztott énrész meg kívülről figyeli a számításokat, és megveti önmagát, amiért ilyen kicsinyes és szűkagyú. Ez az utóbbi morális lény, aki Tamásban él, kezdetektől tudja, hogy ilyen számító, tárgyiasító attitűddel eláthatja magát. Miközben besorolt a balra kanyarodó sávba, a két énrész közti ellentétet akarta ecsetelni Bálintnak, de aztán leragadt a lányok angoltudásánál, és belegabalyodott a részletekbe. Ekkor mondta azt is, hogy utálja a feliratos cuccokat.

– Érted, ha online nézed, akkor nincs felirat. Angolul megy, és kész. Tök jó. – Bálint bólogatott, de ezt Tamás nem láthatta. – Ha viszont felirat kell, akkor muszáj letölteni a filmet. És ki tölti le? Lusta vagyok baszkódni ilyen szarságokkal.

– Önző vagy – mondta Bálint szelíden.

Tamás kettesbe rakta az Insigniát, átcusszant a sárgán, és beállt a kocsisor végére az Alagút utcában. Csigalassúsággal, de haladt a sáv. Néha egy-egy motoros döngetett el az úttest közepén, a személyautók közé ékelődő buszok füstje kékes szürkére festette a levegőt. Sápadtan süttött a nap. Öt perc múlva nyolc. Tamás belső keringetésre kapcsolta a légkondit, de egy picit már bejött a bűdös. Némi araszolás után az alagútba ért.

– Várj csak, csörög a másik telefon. Visszahívlak – mondta Bálint, és letette.

Tamás szeme megakadt a szemközti sávban álló fehér furgon oldalára festett, stilizált figurán. Valami fáraóféleségre emlékeztette. Erről eszébe jutott az álma. Azt álmodta, hogy kimegy a piacra, vesz ötször háromszáz rabszolgát ötször száz aranyért, a hajcsárok röhögnek, túlfizette őket, aztán kitereli az összeset a tengerhez, és egész álló nap korbácsolatja a vizet velük.

– Egyszer elmehetnénk valahova hármasan – ajánlotta Tamás, amikor Bálint visszahívta.
– Julival? – kérdezte Bálint.
– Nem, Orsival.
– Köszí, bazmeg – horkant fel Bálint. – Engem ne a volt csajoddal akarjál elvinni helyekre. Tamás arra gondolt, milyen jó lenne, ha a régi nagy szerelmének bemutatathatná Orsit. Milyen jól elrötyögnének.

Amikor beért a munkahelyére, kinyitott a számítógépen egy notepad ablakot. Azt írta: *volt csaj*, aztán ütött egy tabot, kötőjel, újabb tab, és *nosztalgia*. Úgy érezte, valahol itt lapang a diszfunkció lényege. Talán ez csak egy újabb fázis. Ha még mindig nem tette túl magát a régi szerelmén, akkor ez az egész háromszög csak laboratórium, amiben próbaszerencse alapon ide-oda csoportosítgatja a kötődéseket és a szerepeket, mint ahogy a gyerekek szállítmányozza ide-oda a homokot a homokozóban. Továbbra is a régi szerelme a lényeg, és az, hogy megeméssze, milyen is külön lenni tőle. Milyen lehetőségeket tartogat az élet anélkül a lány nélkül. Hümm, mondta Tamás félhangosan. Mentés nélkül csukta be a fájlt, és kiment kávé csinálni.

Két hét telt el. Tamás újra a Lánchíd felé tartó kocsisorban araszolt, és a naptárt tanulmányozta. Már vagy négy hete nem találkozott Orsival, és, mi tagadás, hiányzott neki a lány. Julit szinte mindennap látta, kevesebb romantikával övezte személyét gondolatban, kicsit tartott is attól, mi lesz, ha hihetetlen villámgyorsasággal fogja megunni. Még gyorsabban, mint ahogy Orsit unta meg, pedig már azt is tűrhetetlenül gyorsnak találta. Arra gondolt, mi van, ha valahogy elromlott a párkapcsolati készüléke, és újabban konkrét személytől függetlenül a volt csaj szerepköréhez tapadnak azok a funkciók, amelyek egészséges hímnél a jelenlegi csajhoz szoktak. Még tételesen emlékezett az okokra, hogy miért nem akart együtt maradni Orsival, mégis ugyanúgy fantáziált a lányról, ahogyan régi nagy szerelméről a tavaly őszi szakítás után. Vágyott rá. Hiányzott neki, ahogy elröhögséltek együtt. Többször majdnem meg is nyomta a gombot a telefonon, hogy felhívja. De mit mondana neki? Kibaszás lenne közölni Orsival, mit érez, hiszen ő, Tamás hagyta ott. Orsinak az az érdeke, hogy minél gyorsabban túltegye magát a kapcsolatukon. Nem traktálhatja a lányt éppen ő, Tamás azzal, hogy milyen jó volt együtt. Nem nosztalgiázhat vele. Tamás emlékezett, milyen volt felhívni Orsit, amikor eldöntötte, hogy elhozza a cuccát tőle, mert Julival akart járni. A hangja hallatán spontán erekcója volt. De Julival jobb az ágyban, gondolta akkor, hogy racionalizálja döntését. És Juli közelebb is lakik, tolt a hasonlítgatást börleszkbe, hogy leplezze, önmaga előtt is szégyelli magát.

A forgalom teljesen leállt. Tamás hiába próbált kikukucskálni, dobozos furgon vesztegelt előtte, semmit nem látott. Már vagy öt perce egy métert sem gurult előrébb. A szemközti sávban fiatal anya ült egy Puntóban, vele átellenben, hátul gyerekülés, benne négy év körüli kislány. Ha neki is lenne lánya, hasított bele Tamásba, szeretné, ha a volt szerelme időről-időre találkozna vele, hogy lássa, milyen nagyot nőtt. Rájött, ez az, ami igazán hiányzik neki. Mindent megadna érte, hogy update-elhesse a volt szerelmét mindenféle ügyekben, amik azóta történtek.

Leállította a motort. Nem bírta ki, tegnap este ajándékot vitt Orsinak. Nemcsak a hangját akarta hallani, nemcsak a telefonban akart nevetgélni vele. Át akarta ölelni, meg akarta fogni a lábfejét, egész éjjel Orsi selymes combját akarta simogatni. Ötven perc múlva, az Erzsébet hídon át ért be ötödik kerületi munkahelyére, mert a Clark Ádám teret hatalmas olajfolt miatt órákra le kellett zárni aznap délelőtt. Bekapcsolta a számítógépet, egy soros emailben szakított Julival, aztán blokkolta a lány címéről érkező leveleket. Vidáman, megkönnyebbülten üldögélt az íróasztalnál. A munkával nem nagyon haladt, filmrajongók blogjait olvasgatta, és rábukkant több izgalmas néznivalóra. Amikor Orsi nála alszik majd, újra beüzemelheti a projektort, hogy felirat nélkül élvezzék a filmeket a kényelmes kanapjáról.

Papa Joe napszemüvege

Edmond vagyok. Drogos és csöves. Toulouse-ban születtem, tizenhat évesen Párizsba szöktem, ott éltem öt-hat évig, főleg az utcán, aztán ide-oda hányódtam. Clermont-Ferrand, Perpignan, egyéb helyek. Lassan fél éve itt lakom a kutyámmal Ceretben, a vasútállomáson, ami, asszem, nagyjából tíz éve foglalt házként működik, amióta nem járnak erre vonatok. Az állomás másik végében egy alapítvány működik, négy szociális munkás dolgozik itt, ételt is osztanak. De ma szombat van, és ők csak hétközben jönnek.

A legnagyobb terem, ami régen a váró volt, most Papa Joe szobája. Bal oldalt van a matrac, mellette a cuccai. Tizenhét méter hosszú, nyolc méter széles terem, amúgy nincs benne semmi, ez Joe kiváltsága, hogy egyedül alszik itt. Amúgy húsz-huszonkét csöves lakik az állomáson, és majdnem ugyanannyi kutya. Az enyém fekete, Tomnak hívják. Perpignanban találtam tél végén, még kölyök volt.

Ma arra ébredtem, hogy megjött a piros furgon. A piros furgon Bogdané. Rikoltozva szállt ki, de aztán valaki rászólt, hogy Papa Joe még alszik, és ettől lecsendesedett. Bogdan lenygel, és néha teljesen bekattan, de Joe-tól ő is tart, ahogy mindenki. Bogdan hetente egyszer szokott végrendelkezni, mielőtt a dilerhez megy. Joe nagyjából délben ébredt fel, akkor jött meg a busztól Csaba. Őt még Clermont-Ferrandból ismerem. Magyar, és guruként tiszteli Papa Joe-t. Talán mert mindketten magyarok. Joe-nak tényleg nagy a tekintélye, keveset kell verekednie, senki nem mer visszaütni, kivéve, ha sakál részeg. Az van a vasútállomáson, amit ő mond, mindenki engedelmeskedik neki, de azért Csaba túlzásba viszi a seggnyalást. Papa Joe már rég elmúlt hatvan, elég sovány, de erős, és úgy néz ki, mint Fidel. Azt mondja, harminc éves kora óta csavargó, előtte egy pénzes nyanyát kúrogatott, csak aztán a rokonok elkergették. Erről húsz sör után szokott mesélni.

Miután kiszáll az ágyból, formára rángatja a szakállát, nála ez helyettesíti a fésülködést. Felteszi a zöld baseballsapót. Bement hozzá Csaba, Csaba mindig hoz neki egy hátizsák sört. Lepattant és mindenkitől tarhál, de Joe-ra költ. Most is gagyarászott neki valamit, hallom, mert az ablak nyitva, aztán kijöttek. Én Tomot szölongattam a tűzrakóhelynél. Este még a lábamnál aludt, de egész délelőtt nem láttam. Csaba elhúzott, és pár perc múlva visszajött egy jól öltözött párral. A srác babakocsit tolt.

Eszembe jutott, amikor szakítottam Annabelle-lel. Azóta nem jártam senkivel. Csinos, értelmes csaj volt, irodában dolgozott, hozta haza a pénzt, mégse akartam ott maradni nála. Amikor mondtam neki, hogy lelépek, kiment a vér az arcából. Szép vastag szája volt. Széthúzta az ajkát, és pihegett. Nagyon bírtam az ízlését, meg tök kedves volt velem. Rend szerető, gondos. Mindig egyből szaladt haza melőből. Mégse bírtam maradni. Pech. Este ugyanúgy csöngettem föl hozzá, mint az összes többi nap, és láttam rajta, hogy nem is sejtí, mi lesz. Már reggel óta terveztem, hogy megmondom neki. Álltam az ajtóban, szóltam, hogy rossz hír következik, aztán kinyögtem.

Azt mondta, jöjjen be, üljen le. Nem akartam, mert tudom, hogy kifelé jövet milyen kínos lesz, ahogy sokáig szarakodok a bakancsommal, és az is volt. De nagyon bólogatott, hogy igen, jöjjen csak be, úgyhogy engedelmeskedtem. Nem tartott sokáig, ő is, én is ügyeltünk a légzésünkre. Egy pohár vizet is ittam, ilyenkor jól tesz. Aztán kínosan sokáig vacakoltam a cipőmmel, de ezt már mondtam.

Egy idő után a babakocsit is betolták a ház mögé, és ott gagyarásztak Papa Joe-val négyesben. Magyarok voltak, vagy nagyon jól beszéltek magyarul, mármint a kisgyerekes pár. Félóra múlva Bogdan a furgonnal elvitte Csabát meg a párt Sebastianékhoz. Csaba meg a csaj Bogdan mellé ült, a srác meg a babakocsival hátulról szállt be, a dobozos részbe, csak így fértek be. Mondtam nekik, hogy szóljanak, ha látják Tomot a városból kivezető úton.

Csaba egyszer engem is elvitt Sebastianékhoz, akik nagy, régi házat bérelnek a hegyekben. A nappaliból nyílik egy kis szoba, ami csurig tele van komputerekkel. A ház kapuja sosincs kulcsra zárva. Szép keleti szőnyegetek raktak a padlóra meg a falra. Hideg ház, mert rezsire nem költenek, de máskülönben nagyon kényelmes, otthonos. Sebastian a hátár túloldalára, Barcelonába jár dolgozni, azt hiszem, programozó. Amikor náluk voltunk, nagy kaját csináltak este, beugrott két öreg hippi, egy angol meg egy másik, már elfelejtettem, milyen nemzetiségű.

A nagy ház mögött van egy játszótér, hinta, meg egy csomó cserepes virág. Igazi babavár, baromi cuki. Pedig nincs gyerek az egész házban, egy pár lakik most Sebastianéknál, meg őt is beleértve négy szingli.

Kisütött a nap, Papa Joe széket húzott az állomás mögé, a tűzrakóhelyhez. A kutyák is ott döglöttek, de Tomot még mindig nem láttam. Papa Joe Csabával meg a csajjal beszélgetett, a srác a babakocsival az állomás előtt téblábolt. Láttam, ahogy kibetűzi a feliratot a homlokzaton. Ceret. Aztán a szociális munkások tábláját nézegette. A csaj és Csaba egy idő után odahívták Joe-hoz, aztán tovább gagyarásztak magyarul. Bogdan kapott egy sms-t, gondolom, a dílertől, mert felállt, és ünnepélyesen azt mondta: – Ezt rád hagyom.

Elővette a koszos sötétkék hátizsákából az ősrégi kazettás walkmanjét. A fülhallgatót narancssárga szivacs védte, az elemtartó celluxszal volt beragasztva. Az egészet, úgy ahogy volt, a kezembe nyomta.

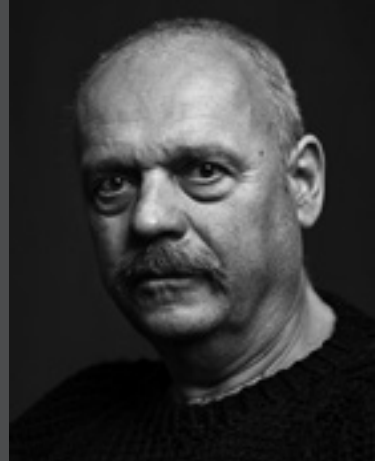
– Kösz, Bogdan – mondtam.

Bogdan tiszta fehér lapot vett elő a mappájából, és felírta a tetejére: Végrendelet. Még akkor is ezen dolgozott, amikor Csaba szólt, hogy indulni kéne. Bogdan kért egy sört. Mindenki ült tovább. Az idegen csaj fényképezett, a srác a babakocsi mellett guggolt.

Húsz perc múlva Csaba már veszekedett Bogdannel, hogy induljanak már. Végül beültek a kocsiba. Papa Joe feltette a napszemüvegét. Joe-ra nézek. A napszemüvegben tükröződik a távolodó babakocsi. Tomot két hét múlva találta meg a többi kutya, amikor beelesdézve kirándulni mentünk. Biztos szétértpte egy házörző. Szinte csak a csontjai voltak meg.

■ ■ ■

Berta Ádám 1974-ben született Szegeden. Kötetei a Kalligramnál: *Egon nem fáradt* (2012), *Miki nem finnyás* (2015)

black & black & black

Déri Miklós portréi alá

az ember néha elbitangol a csordától
elkezd elmúlogatni eltöri ezét-azát
leesik róla ami végső soron felesleges is talán
újra harci pelenkát ölt rigolyásabban viseli
mint hajdanán nem tudja tegnap mi volt
csak azok a gyermekkori pofonok

néha elered a könnye észre sem
veszi mindössze azt érzékeli ha a macska
lenyalja a cseppeket a dorombolást
talán még észleli a sötét csendben
őt simogatja a végső leheveredés előtt
kiforgatja lyukas zsebeiből az összes felgyülemlett
galacsint zsebpiszokká mumifikálódott szerelmeket
elvetélt ízéket némán elillant méltóság
a ráncok az elmúlás dohos szaga
álcázza magát mintha
még élne lenne valaki pedig
félig-meddig már csak valami

a halál igencsak rátermett marketingigazgató
fekete-fehérben utazik folyvást
testreszabott megoldásokkal áll elő
olykor bizarr álarcot ölt fel nem ismerhetőt
trükkmesternek sem megvetendő
elintézi egy édes angyalbögyörő
gyorsított felvétel
vén fasszá töpörödik/ráncosodik
a babapopsi meg lötyyedt valaggá

picurka közmunkások jönnek
aprócska ásóikkal csont ujjacskáikkal
a szembejövőkre sorsszerűen rámutatnak
világító sárga mellénykéikben
barázdagarázda halálnapszámosok
ásnak arcokra ráncokat otthon vannak
minden sírgödörben

a páternoszter pedig nem az égbe visz
ablakodon kinézel
már nem a hősök terét csak a lichthof
málló vakolatát látod a szürkületben
semmi remény rögzült megperzselt dagerrotípiá
nem változik soha már

soha már

verebek márpedig nincsenek

kihalni egyszer lehet
mintha kiváltság
nemigen visszavonható

voltak nagytű állatok
tökéletesen menedzseltek
ezt a kínos ügyet

jó volt a piárjuk elintézték a központban
ezért úgy tűnik néha
brontosaurusok ballagnak közöttünk

de a verebek
ők aztán
nagyon elkúrták

amikor a gyermek gyermek volt
akadtak még verebek
szürkék kicsik pofátlanok szabadok

egy olcsó ékezet cserélt helyet
az éj leple alatt

átugrott mint testvére
a bolha
veréb helyett véreb

a különbség árnyalatnyi
épp mint az élet
meg a halál

hol vagytok drága verebek

lógni

akasztott ember leng kilincsen
szürreális figura fafej
tábornok lehet
netán közlegény

marionettnek nem mondanám
kikérné magának

nemcsak zsinóron rángatják
ugyanis fura drótok is
lógnak ki belőle

etikailag úgy tűnik fapofa

néz mint egy személyi
követő hidegen ostobán

nem mond se bűt se bát
megfelelni neki lehetetlen
lenni képtelen

titkolja ki a csoda ő maga
helytartó segédházmaster
sarkifény szivárvány
tétova

azt sem közli
ki vagy te
kik ők

ki vagyok én

■ Császár László (1953) többek között szerkesztője volt a Jelenlétnek, a Szabad Európa Rádióknak (Amszterdam, München, Budapest) és a Magyar Narancsnak. Alapító/főszerkesztőként jegyezte a Hangaar kazettafolyóiratot (Amszterdam). Számos verse és novellája jelent meg hazai, illetve nyugati magyar folyóiratokban. Jelenleg szerkesztőként dolgozik.

Púpos Mamma

Mindenki ismerte, aki netán mégsem, magára vessen. A hatalmas, hatszintes, több szárnyal rendelkező kórházi épületben alakját különös tisztelet övezte, ha nem is rettegetek, de tartottak tőle. Respektálták, ahogy mondogatták, kikérték a véleményét, ellentmondani nem mertek neki, s okkal. Mert habár sem kora, kinézete, sem beosztása vagy végzettsége nem indokolta, mégis meglehetősen nagy befolyással bírt, noha ennek mértékéről senki nem rendelkezett elegendő információval, még a kórház igazgatója sem. Az a Tettyey professzor, aki egyébként hajlamos volt mintegy foghegyről odavetni valamit akár a legfelkészültebb kollégának, nem beszélve a nővérekről és egyéb beosztottakról. A nagyfőnök, pedig előtte aztán sűrűn hajlongtak az öreg osztályvezető profok, hajbókoltak és haptákba vágták magukat a kezdő orvosocskák, menten meghunyászkodott, amint vele találkozott. Márpedig ez naponta többször előfordult, úgyszólván ki se kerülhetett, hacsak nem akart kilométereket caplatni fájós térdeivel a huzatos lépcsőházban. A kórházi ranglétra alján állókkal ellenben, a dolgok különös logikája folytán, valahogy elnézőbben, engedékenyebben viselkedett, velük könnyebben szót értett, sőt alkalomadtán pletykálgodott, kincset érő fülesekert osztott meg csak úgy szeretetből, puszi-ra, amint mondani szerette. Ám a fejeseikkel szigorúbb volt, a fiatal pökhendi nyikhajokkal meg egyenesen kíméletlen, azok hamar megtanulták, mi a rend a kórházban, hol húzódnak az erővonalak, kivel illik packázni és kivel nem, miképp kell megadni a tiszteletet a rangidősnek. Merthogy tulajdonképpen ő volt a legrégebb bútordarab, jó félévszázada szolgálta az intézményt, orvos generációk nőttek fel a keze alatt, és számos igazgatót elfogyasztott már mostanáig. Egyszóval személye egyenesen megkerülhetetlennek tűnt, olyanannyira, hogy a folyosói zuhanyhíradó véleményformálói közül egyesek odáig merészkedtek, hogy kijelentsék, valójában ő mozgatja a szálakat ebben az istenverte kócerájban, ő az igazi vezető, a többiek pusztá bábfigurák, bármit is hisznek magukról.

Mindez nem állt messze az igazságtól, jóllehet fél életét egy kabinban töltötte, fel és le, majd megint fel és megint le. Három négyzetméteren, hat köbméteren egy fa-, majd fém-dobozba zárva, billegő műanyag széken ücsörögve. Lábánál az elengedhetetlen nejlonszattyorral, nyitott, fehér köpenyben, fűzős cipőben. A liftes néni, vagy ahogy mindenki nevezte, a Púpos Mamma töpörödött termetével, lábán kék visszerekkel, szétdohányzott, re-

kedtes hangjával mély benyomást gyakorolt bárkire, aki meglátta. Jó öt évtizede költözött be a „dobozba”, és sokáig úgymond traktorral sem lehetett elvontatni. Volt azóta itt minden, liftfelújítás és kasznicseré, átépítés és átszervezés, tűz- és bombariadó, balesetek és kínos botrányok, de Púpos Mamma maradt, ahol volt. Anno egy-egy felelőtlen személyzetis néha megpróbálta elmozdítani a helyéről, és beültetni helyette valami csókoszt, unokahúgot, felcsinált szeretőt, akárkit, de mindannyiszor kudarcot vallottak. Sőt, valami képp ők húzták a rövidebbet, aztán jaj volt nekik a kórházban, mert ha a Mamma rájött, ki akarta kirúgatni, márpedig előbb-utóbb csak megnesztele, annak az alaknak vége volt, befellegzett, hacsak nem engesztelte ki időben néhány karton cigivel. Az ilyen incidensekből mindig ő jött ki jól, helyzete még inkább megszilárdult, sőt megerősödött, míg végül megingathatatlaná vált.

Nem mintha a munka hőse lett volna, vagy éppen kedvességével szerzett volna híveket magának. Nem, a Púpos Mamma igencsak rosszul dolgozott, ha egyáltalán lehet a liftkezelést rosszul végezni, pokróc modorával, panyókára vetett, kétes eredetű foltokkal tarkított hacukájával nem egy látogatót valósággal elüldözött. Zsörtölődött, morgott, zsémbelt egész nap, néha egymagában is, mint egy kis méregzsák. Elképedt idegenek olykor arra lettek figyelmesek, hogy a liftből egy hangosan szitkozódó apró banya száll ki dühösen, majd kérdően rájuk mered. Persze ők még viszonylag jól jártak, hisz legalább megérkezett, amire vártak. A Mamma ugyanis sajátos módon értelmezte hivatását, minek következtében teljességgel önkényesen szabta meg, ki száll be és ki száll ki a megállóknál, ahogy nevezte, s hogy a kedves utas meddig élvezheti társaságát az utazás közben. Itt várnak csendben! – utasította a lift előtti térségre mutatva az utazni vágyókat, akik maguk sem tudták, miért, de szó nélkül engedelmeskedtek és valóban nem mertek elmozdulni egy tapodtat sem, noha előfordult, hogy jó félóra eltűnt, s csak mikor azok már kezdték feladni a dolgot, érkezett meg ismét. Közben egyesek szabotázsakciót kíséreltek meg azt taglalva, hogy ők végtére is csak a másodikra mennének, már rég felértek volna gyalog, de a többiek lehurrogták őket, és akár erővel is visszatartották a merészebbeket. Mikor végül befutott a Púpos Mamma a szerelvénnyel, hogy röpké pillantással felmérve a szökevényeket és az újonnan érkezetteket gyors létszámenőrzést tartson, a szabotőrök szemlesütve áldották istenüket, hogy végül letettek eredeti szándékukról.

Akadtt azután olyan is, aki a földszinten beszállva a harmadikra akart eljutni, ám hoszszas zötykölődés után – melynek során meg sem álltak a kívánt állomáson, vagy ha mégis, a Mamma határozottan megálljt parancsolt – a tizediken, esetleg egyenesen az alagsorban vagy a pincszinten találta magát, hogy ott hatalmas, szennyes ruhát szállító taligák és ide-oda rohangáló kórboncnokok közt próbáljon kievickélni a felszínre. Más meg épp ellenkezőleg, ötödmagával tódult be a liftbe, hogy a hatodikra érjen minél előbb, s habár utastársai a közbeeső emeletekre igyekeztek, egyből a célállomásra emelkedtek, ahol a Mamma villámgyorsan kitette őt. Ne szarjon be, fiatalember, felrepítem én az egekbe, kacsintott rá cinkosan, s nagyokat krákgoya vihogott hozzá, mely még akkor is a látogató fülében csengett, mikor az elfogódottan a kórterembe lépett.

Egyszóval a Púpos Mamma pompásan megszervezte, és egyszersmind kézben is tartotta a kórházi közlekedést, befolyása alól csak a lépcsőház igénybevételével lehetett kibújni. A vakmerőbbek időnként igyekeztek odaosonni, botor módon azt híván, kicselezhetik az vénasszonyt. Jó okuk volt sietősre fogni a dolgot, mert az út épp a lift előtt vezetett, és soha nem tudhatták, mikor bukkan elő, hogy rögtön rájuk förmedjen. A felvonó hercegnője ugyanis nemigen szerette, ha valaki a „nagy utazást” kihagyva a lépcsőt vette igénybe. El akarja bliccelni a balfácán! – kiabált ilyenkor, zengett-zúgott az egész liftakna, a kórházban egy percre megállt az élet. Hajdanán meg is kísérelte kiiktatni ugrásra kész melósaival a kerülőútvonalat, ám végül bele kellett nyugodnia a tűzvédelmi előírás-

sokba. Azonban ezek a látszólag cseles emberek, akik a lépcsőn lopakodva próbáltak észrevétlenül besliszolni valamelyik kórterembe vagy nővérszobába, szinte mindig pórul jártak. Hogy honnan, honnan nem, de Púpos Mamma rögtön hírt vette, mire vetemedtek, az adott szinten kiviharzott a liftből, majd mindenki szeme láttára fülön csípte a mit sem sejtő szerencsétleneket. Végül a többség belátta, reménytelen vállalkozás az egész, legfeljebb tovább morgolódott némelyik magában, hogy az öreglány teljesen ötletszerűen választ úti célt az utasoknak.

Ám ha valaki jobban figyelt és képzeletét sem engedte ide-oda csapongani, hanem az események tér- és időkoordinátáinak rejtett eredőjére, a bár jobbára láthatatlan, de olykor mégis megnyilatkozó origóra koncentrált, észrevehette, hogy ebben az egész összevisszaságban volt valamiféle rendszer. Mert mikor a meghökkent látogatók végigvárták a feleslegesen hosszúnak tűnő időt, majd értetlenkedve visszavánszorogtak a nyolcadikról az elsőre, vagy váratlanul kihajították őket egy tévesnek látszó emeleten, ahová „feldobta” őket a Púpos Mamma, rá kellett jönniük, hogy akárhogy is, de éppen a megfelelő időben érkeztek meg a vágyott helyszínre. Hogy épp vége lett a nagyvizitnek, épp visszatért a kedves rokon a folyosó végi mellékhelyiségről, vagy pont az imént somfordált el a közelben ólálkodó pap az utolsó kenettel, így nyugodt körülmények között lehetnek szeretteik mellett az utolsó percekben. Voltak, akiket életre szóló szerelmükkel hozta össze a sors a liftben, másoknak a tévesnek hitt osztályon villámgyorsan diagnosztizáltak valami halálos kórt, hogy ott helyben rögtön megkezdhesék a kezelést. Akadtak persze olyanok is, akik soha nem jöttek rá minderre, és hangosan szentségeltek még akkor is, mikor kiértek a kórház előtti parkolóba a kocsijukhoz, hogy később a körülmények különös egybejárásása folytán váratlan balesetet szenvedjenek. De aki többedszerre fordult meg a Púpos Mamma keze alatt, lassan kapizsgálni kezdte a dolgot, végül teljesen rábízta magát, s attól fogva megnyugodott. „Beletörődött a megváltoztathatóba”, hogy doktor Filtermann szavajárását idézzük, és úgyszólván révbe ért. Igen, aki bekalkulálta életébe a kiszámíthatatlant, és ráhagyatkozott az elképzelhetetlenre, az felszabadultan távozott, majdhogynem megkönnyebbülten, bármi is történt körülötte. Pontos mechanizmusát e varázslatnak, meglehet, szemfényvesztésnek, senki nem ismerte, mindenesetre az évek során egyre többen tértek be a Mammához, akár volt dolguk arrafelé, akár nem. Idővel nem csak a látogatók, az aggódó rokonok lettek nála lelki vigaszra, de a kórház orvosai közül is mind többen ugrottak be hozzá legalább egy negyedórára, hogy aztán az utazás végén újult erővel folytathassák munkájukat. E különös audienciát, gyónást, nem tudtak rájönni, mit, végül a professzorok is kénytelenek voltak igénybe venni, s a dolgozók számára fenntartott külön liftből egyre-másra pártoltak át a Púpos Mammához, mert úgy érezték, nélküle nem boldogulnak. Egyszer egyszer még a konzíliumot is ide szervezték, ebbe a folyton mozgó titokszobába és gyónatószékhöz, s volt olyan nagytekintélyű orvos, aki magánkihallgatást kért, ha olyan esettel került szembe, melyre nem volt felkészülve. Ilyenkor a Púpos Mamma jó félórára amolyan privátliftként üzemeltette a felvonót, hogy aztán egyik pillanatról a másikra valamelyik szinten elbocsássa a megigézve kikászálódó, műtétre már bemosakodott sztársebészt.

A Mamma egyébiránt nem volt púpos, és állítólag eredetileg Erzsébetnek hívták, de valamilyen oknál fogva megkövetelte, hogy ekként nevezzék. Nemegyszer jókora nyaklevest kevert le annak a sihedernek, aki véletlenül leerzsikézte, urambocsá' leböszizte vagy lezsókázta, a Böbe néni hallatán pedig egyenesen tajtékozott a dühtől. Púpos, mint Quasimodo és Lagardere lovag, érted jampeckém, meg III. Richárd, te majomparádé, üvöltötte a meggondolatlan újonc képébe, de olyan arccal, hogy az menten megfogadta, többet nem hibázik ekkorát. Persze azt is rebesgették, annak idején jelentgetett erre-arra, ám a kórházban nem nagyon ültek fel ezeknek a mendemondáknak. Amúgy is mindegy volt már, a Mamma átlátott mindenkin – mint Danaidák a szitán, harsogta néha önkívületben –, jobbnak látták hát, ha önként nyílnak meg előtte. Ő pedig szép sorjában meghallgatta őket, közben nyekergett, harákkolt, mormogott, káralt egyfolytában, majd némelyi-

küknek barackot nyomott a fejére, egyeseket gyengéden fenékbe billentett, másokat hirtelen-váratlan szájon csókolt, oszt' jó napot, mondta, s mehetett mindegyikük a dolgára.

Viszont senkinek nem fért a fejébe, hogy a Púpos Mamma mikor eszik és végzi a kis- meg nagydolgát, de legfőképp, hogy mikor és hol jut ideje annyit cigarettázni. A ravaszabbak tuti biztos rejtékhelyet sejtettek a liftben, az ijedősek a pincészintről s az ott található proszektúrára gyanakodtak, volt, aki egyenesen odáig ment, hogy valójában két Mamma van, ő meg az ikertestvére, és stikában váltogatják egymást. Nem jutottak dűlőre a kérdésben, végül elvetették az összes verziót, és csak ámultak-bámultak a Mamma titkos útjain, melyeket hasztalan próbáltak kifürkészni.

Végül aztán felsőbb utasításra egy sajnálatos félreértés folytán páternosztert szereltek be a kórházba, mint a minisztériumokban szokás, s ezzel kezdetét vette a nagyhírű intézmény hosszas, nyomorúságos kálváriája. Bár a Púpos Mammát mindenáron igyekeztek meggyőzni, hogy maradjon, meg fogja szokni az új, korszerű masinát, de ő csak szomorúan csóválta a fejét egyfolytában. Nem tudjátok, mi lesz itt, mondogatta szokatlanul komolyan, fogalmatok sincs, mit engedtek szabadjára, és elmorzsolt egy könnycseppet a szeme sarkában. A vezetőség joggal aggódott, mert a Mamma ajkát ezúttal egyetlen óbégatás vagy karattyolás sem hagyta el. Az ünnepélyes átadóra azért meghívták, reménykedtek, végül kötelnek áll, ha meglátja a szupergyors és biztonságos szerkezetet, a technika e valóságos csodáját. Ügyes kis gép, sokat tud, okos egy masina, bólogattak a hozzáértők a röntgenről, az otthon szívesen bütykölgető belgyógyászok a kivitelezést dicsérték, a gerincspeciálisták az áramvonalasságáért lelkesedtek. Ám hasztalan várták a Púpos Mammát a megnyitóra, nem érkezett meg, sőt váratlanul egyik napról a másikra teljességgel nyoma vészett. Mivel ódzkodtak attól, hogy bárkit felvegyenek helyette, az új, korszerű gépezetet mindenki maga kezdte el használni, saját felelősségre, ahogy nagy betűkkel kiírták. De hiába volt a sok gomb meg villogó, digitális kijelző, mindenki érezte, hogy valami nem stimmel. Hogy hiába működik minden, mégsem működik semmi.

S habár a szerkezet tényleg pompásan üzemel azóta is, szupergyors és biztonságos, a kórházon úrrá lett különös nyugtalanság nem hagy alább. Mert úgy mondják, mikor a technika e csodája ember nem járta magasságban, fent a gépházban átfordul a nyekergő fogaskerekeken, hirtelen mindig zökken egyet. Mintha valahogy jelezni akarná: valaki figyel.

Három év után

1

Több mint három éve, hogy kivágtalak a valóságból,
és szerkesztettem köréd egy bolygót.
Olyan lett, amilyennek képzeltem: tagjaid
hegyek és völgyek, megfeszített hátad az ég,
apró ekcémáid homályos csillagok (mert sötétben
képzeltem el ezt a világot), mozgásod szél,
ami kicsípte az arcom, ha sokáig néztelek.

Szép voltál; csak az élet hiányzott belőled:
mert hiába vágtalak ki a valóságból, a valóságot
nem vághattam ki veled együtt. Az ember három
napig bírja víz nélkül, eltelt két év, na de meddig
bírja élet nélkül? Elég, mondtam, úgyse vagy más,
csak Anna, a fikció, hát elárasztalak. Negyven nap,
hadd essen. Néztam, hogy tűnnek el a hegyek.

2

De pont ezért, mert Anna vagy, a fikció, mindegy,
minek nevezlek, bolygónak vagy özönvíznek;
és bár a hamis metaforák leírva helytállóak lehetnek,
bennem a valódi azonosított és azonosító ugyanúgy
megtalálja egymást, mintha kimondanám őket.
Amíg fontos vagy, csak önmagaddal pusztíthatlak:
feketével festek át feketét.

Föld vagy, amelyet ellep az eső – mondtam.
Eső vagy, amely ellepi a földet – gondoltam.

Aztán, ahogy a dolgoknak rendje van, vége lett
a viharoknak. A bárka megfeneklett, elindultak kifelé
az állatok, és velük együtt elindultam én is. Mellkasig
ért a tenger, majd combközépig, aztán a bokámig.
Eddig apadt, nem tovább. Bakancsban-kabátban és
örökké mocskosan, de újra megtanultam élni.
Dolgoztam: élelmet gyűjtöttem, a hideg ellen
tüzet gyújtottam, és renováltam a bárkát.
(Ki ne félne egy özönvíz után?)

Most könnyebb: nyár van; az első igazi nyaram.
Annyi idő után először óvatosan leveszem a kabátot,
és érzem: nem fázom. Cipőm beázott: leveszem.
Ami a legfurcsább: fölemelni a fejem. Olyan sokáig
csak a víz tükreben figyeltem a világot,
hogyan elfelejtettem, valójában milyen.

Purosz Leonidasz (1996, Szeged): jelenleg az ELTE elsőéves, magyar szakos hallgatója. Többek között a *Műút*, *A Vörös Postakocsi*, a *Kortárs* és a *Vigilia* folyóiratokban publikálta verseit.

Halálom után eltüzelni!

Fölszámolom a hagyatékot, az örökséget. Fölszámolom a múltat. A családot? Megszüntetem?

Kirakom a „Sena Lady super” betéteket a folyosóra. A II. kerületi gondozóközpont ebéd-kihordója talán elszállítja ma. Ígéret van rá. A nagy bontatlan dobozt még a télen cipeltem fel a Kavics lépcsőn, magamhoz ölelve, a lenti patikából.

A szomszéd házban lakó Matló Évával találkozom, aki anyám barátnője volt. „Mire lenne szüksége?” – kérdezem tőle, arra gondolva, mit ajándékozzak neki a lakásból, anyám holmija közül. „Semmire” – feleli. Kis idő múlva hozzáteszi: „Anyámra”. Nem tudom eldönteni, a saját anyjára gondol, vagy az enyémre, csak rosszul mondta. „Már én is búcsúzom” – mondja. Kezében metszőolló. Kertészkedni készül.

Hatalmas méretű játékbabádat, most valloam be, amit még apád hozott neked Amerikából 1931-ben, amikor visszatért Magyarországra, vagyis a családjához, elragadták tőlem 2009 tavaszán 3000 (írd és mondd: háromezer!) forintért! Mit tehettem volna? Ki kellett ürítenem határidőre a Bartók Béla úti lakást!

Újabb használt fáslikat, harisnyákat, kendőket, anyagokat dobok ki.

15 pár kesztyűt számolok össze a beépített szekrény egyik fiókjában.

Megöntözöm a tujákat a kertben.

Véletlenül égve hagytam a villanyt a Kavics utcai lakás vécéjében. Négy napon át égett. Négy napig nem voltam a lakásban. Anyám általában úgy használta a mellékhelyiséget, hogy nem csukta be az ajtaját. Hallatszott vizeletének csurgása. Emiatt is dühös voltam rá. Nem értettem, miért csinálja. Így volt ez már a '60-as években is. A villanyt sem kapcsolta fel. Rá-rászóltam. Talán apám is szóvá tette. Hiába. Nem csukta be az ajtót. Lehet, hogy félt volna a kis helyiségben csukott ajtónál?

Álom július 7-én, vasárnap: anyámmal, öccsével és nagyanyámmal keressük azokat a kirándulóhelyeket, ahol gyerekkorunkban jártunk. Gábor feketében. Gyászol. „Nem szabad ilyen sokáig élni” – mondom. Aztán Újpesten vagyunk, az öregek fekszenek, valamelyikük meg akarja fogni a kezem.

Hogyan lehetne megragadni, megfogni, írásban rögzíteni azt a rengeteg foltnak való ruhaanyagot, amit összegyűjtött anyám az évtizedek alatt, és aminek nagy részét most kidobom.

Kimosom, körömkefével megtisztítom mobiltelefonom tasakját, amit még anyám varrt nekem farmeranyagból. Az egyik szélén a varrás felfeslett. Ki fogja újravarni?

Bogár szaladna be jöttömre a hallban a szekrény alá, de ott nincs rés, megtorpan, a fal és a szekrény találkozásánál, sarkánál, összehúzódik, meglapul, várja, mi lesz. Eltaposnám szándalommal, de orra széles, nem tudok rálépni. Hagyom. Megmenekült. Bemegyek a hálófülkébe, kidobok 2 szőnyeget, szomszédokkal találkozom és megöntözöm a tuját.

Álom július 14-én, vasárnap: A Kavics utcai lakás fürdőszobájában vagyunk. Apám meztelen. Mosakodás után. Elcsúszik. Feltörölöm a követ. A szobában anyámmal amolyan teniszhez hasonlító játékot játszunk: ütögetünk 2 ágy között. Egyébként éppen 17 hete halott. Csuang-ce mondása jut eszembe: alvás közben a lelkek találkoznak, ébredéskor a test szétválasztja őket.

Egy nagy közértben vagyok apámmal álmomban. Cigaretta akarok venni.

Margit 2, kék és bordó kosztümkabátjától és 1 papucstól szabadulok meg. A női papucsot vastagon belepte a por. Megöntözöm a kertben a tujákat. Leviszem a kukába azt a törmeleket, ami a bejárati ajtó előtti folyosó oldaláról-aljáról vált le. Kiveszem a postaládából a miniszterelnök levelét, anyám nevére érkezett, átfutom, összetépem és kidobom.

A Mammutba megyek. Téblábolok, nem találom a helyem, pisilnem kell, betérek a férfi vécébe, ahol értelmi fogyatékosok állnak egymás mellett. Egyikük szinte meztelen, alsónadrágját is bokájáig letolta, pucér feneké világít, a hangszóróból szinte fülsüketítően szól a zene, sokkal hangosabban, mint a bevásárlóközpont más részein.

Vajon milyen érzés lesz 40 év után visszatérni a Kavics utcai lakásba, a „szülői házba”?

„...a meghalás. Ez már rám tartozik. Ezt el kell egyszer intéznem. Ez minden ember egyetlen komoly földadata. Ez az a nagy vizsga, amelyet föltétlenül le kell tennünk.”

Kipakolok 2 kis szekrényt: egy fiókosat és egy kinyitható ajtósat. Bennük dobozok, könyvek, gombok, cipőfűzők, szalagok, varrótüskék. Pókok szaladgálnak. Rábukkanok Margit kiütetéseire és iskolai bizonyítványaira is.

Augusztus 7., Szerda: álom: anyám kórházban. Nagybátyámmal látogatjuk meg. „Ez így nem mehet tovább” – mondja, a kórházi ellátásra utalva.

Terheket raknak ránk az élők, terheket raknak ránk a holtak.

Gyöngyházgombok százai konzervdobozokban.

Margit kis fehér tévéjét, amit anyám az ágya közelében a sublód tetején tartott, bár sose kapcsolta be, pénteken tettem ki a kuka mellé. Kedden már nem volt ott.

Kitöröltem néhány halott nevét és számát a mobiltelefonomból, így anyámat is, mert megtelt a SIM-kártyám.

Fönről, a Vérhalom utca felől caplatok anyám lakása felé. A ház közelébe érve, észreveszek egy konténert, megpakolva, a Kavics utca és az Apostol utca sarkán. Elhatározom, hogy azt a két kis szekrénykét, amiket a napokban kiürítettem, lehozom, hisz ráfér még a konténer tetejére. Gyorsan cselekszem. Először a fiókos szekrényt cipelem le, ez könnyebb. Látom, hogy a konténerben összeaprított bútorok vannak, egy-egy megégett darab, például egy sezlon. Kapcsolok: ez annak az asszonynak a holmija, akit az év elején ölt meg a lakásában, egy pénzügyi vita során, és rágyújtották a lakását, hogy eltüntessék a nyomokat. A „nyomokat” nem sikerült megsemmisíteni, csak elégetni. Ezekre a „nyomokra” rakom rá anyám szekrényeit, amik az ágya mellett voltak, és amikben mindenféle összezsúfolva tartott, még ecseteket is találtam. A két fiókot és polcokat külön viszem le. Senkivel sem találkozom az utcán, de az egyik forduló után fölnézek a házunkra, és látom, hogy a második emeleten lakó szomszéd éppen bemegy az erkélyükről, miután elszívta cigarettáját. Némi töprengés után úgy döntök, leviszek még két széket, hisz ráférnek még a bútorok tetejére: egy támla nélkülit, ami sokáig a konyhánkban volt, de már évek óta anyám ágyával szemben várta a látogatókat, hogy ráüljenek, ha anyám az ágyából, fekvé kívánt beszélgetni velük. A másik szék támlás. Erre szokott anyám ráülni, ha írt, varrt az ebédlőasztalnál, ami egyszerre volt íróasztala, varróasztala és „vasaló deszkája” is. A szék mozgott. Újpestről, nagymamától került hozzánk. Volt belőle négy, de három biztos. Ahogy megizzadva befejeztem a rakodást, eszembe jutott, hogy amikor apám holttestéért jöttek, berakták fém koporsóját a hullaszállító autóba, ahol volt már néhány másik, számunkra ismeretlen halott. Anyám kevéske bútora most azzal a meggyilkolt asszonyéval keveredik, illetve indul el utolsó útjára, valószínű, valamelyik szeméttelre, akit én is ismertem látásból, köszönő viszonyban voltam vele, sokszor láttam ácsorogni a sarkon, cigarettázva, kis kutyájára ügyelve.

Kipakolom a kamrából az üres befőttesüvegeket. Dobozokat, kis joghurtos üvegeket, fém-tálcát, dobozokat és egy darab hungarocellt is kielejtezek. Élelmiszert, lejárt szavatosságú lencsét, palacsintasütőt, torta nyomót, karácsonyfadíszet pakolok ki. Leszerelem a kamra belső karnisát, amire anyám télire vastag anyagot szokott felcsippenteni, hogy ne tudjon beáramlani a hideg a kamrából az előszobába.

Kiürítem anyám gyerekágyának belsejét, vagyis az ágyneműtartóját: képek, fotók, becsomagolva, 2 magyar szőnyeg, függönyanyag, könyvek, ékszer, bélyegek, 2 campingszék van benne. Üres az ágya 2013. augusztus 11-én, vasárnap, halála után 11 héttel. A függönyanyagot, csomagolópapírt, egy bádóg kannát, a vászon- és nejlonzacskókat kidobom.

Könyveket raktam ki a kukába, mert üres volt: elavult módszertani, művészetelméleti és történeti tankönyveket, mert lejárt ezeknek is a szavatossága, német nyelvkönyvet, a rajztanítással és óvodai neveléssel kapcsolatos füzeteket is kivettem.

Láttam, ahogy a daru fölemeli azt a konténert, amelybe a megölt asszony megégett bútorait tették.

A spájz karnisa nem fért bele a szemetesbe, így hát magammal vittem, le, a Kavics lépcsőn és lenn egy óvatlan pillanatban, tudom, csúnya dolog, behajítottam egy bokorba.

Fölnéztem, és láttam, hogy abban a lakásban, ahol Bernáth Sanyiék laktak, illetve laktak, festenek. Nyitva vannak az ablakok. Rég volt, amikor néha meglátogattam Sanyit, Keresztes Mari volt férjét, délelőttönként, anyáméktól lefele jövet. Útba esett. Azt hiszem, az a filmvetítő, néhány amatőr filmmel, amit Sanyi egyszer elkért tőlem, még mindig a pincéjükben van. Az egyik kis filmen anyám is szerepel, átmászik a lakás nagyobbik erkélyén, nevetve-mosolyogva. A felvételt én készítettem. A filmfelvevő szovjet gyártmányú. Kamaszkoromban érdekelt a filmezés. A filmeket elő kellett hívatni.

Anyámmal együtt haltak meg a tárgyai? A lakása? Tudok-e, akarok-e életet lehelni beléjük? Mármost azokba, amiket nem dobok ki, vagy nem bocsátok árverésre, vagy nem ajándékozom a szomszédoknak, ismerősöknek. Apámmal együtt halt meg a könyvtára? A könyvei itt vannak a polcokon, de mintha már nem élnének. Tudok-e majd a Kavics utcában élni? Létezni? Megtölteni élettel a szobákat, szerelemmel az ágyat? Kitakarítani?!

Az első Ilona-nap anyám nélkül. Kétszer voltam fenn a Kavics utcában. Felvittem egy kis bőrröndnyi dokumentumot, könyvet, füzetet, írószert, amire szükségem lesz. Fenn van a porszívó, mosópor, zoknik. A fürdőszobában kipakoltam egy kis szekrénykét és levittem a mosókonyhába, 2 székkal együtt, a lomtalanítás napjáig.

Lefele indultam az Apostol utcán és láttam, hogy már festik a kerületi polgármester majdnem kész házának kerítését.

Mintha életem egyik legnehezebb napja előtt állnék. Várom azt a fiút, akinek kiadom a Pannónia utcai lakást. Dél van. A szemközti házból a nyitott ablakokon át behallatszik az ifjú Szakcsi Lakatos játéka. Zenével búcsúztat? Köszönet!

Kilenc szőnyeget pakolok le arról az ágyról, amelyiken aludni fogok. Átvittem a nagyobbik szobába és föltekerve elhelyeztem őket az egyik ágyon. Hét szemüveget dobtam ki az íróasztal egyik fiókjából. Nem tartogatom tovább ezeket se. Széket, asztalkát, sámlit vittem le a mosókonyhába. Beszáradt fűszereket selejteztam, repedt tartójukkal együtt. Elkoszolódott falvédőtől szabadultam meg. Hát most megtudom, milyen anyá(m)nak lenni egyedül a Kavics utcában!

Megérkeztem, anyám! Mit szólsz? Itt vagyok. Porcelán restaurátor barátnőd, akivel épp ma futottam össze véletlenül a Szent Margit patika előtt, arra kért, ne mondjam úgy, hogy „anyám”, hanem: „anyukám”. Még sose szólítottalak így. Itt ülök a helyeden, helyetted, asztalodnál, amit nagyon szeretted, amihez ragaszkodtál. Viaszkos vászonnal és egy terítővel is duplán letakartad, hogy óvjad. Asztallapját két oldalt ki lehet húzni, tizenkét személyesre, így mondtad. Szüleidé volt. Unokád és a barátja New Yorkban vannak, és továbbrepülnek San Franciscóba. Épp a neved-napján utaztak el Amerikába.

Itt van előttem utolsó kis rajzod. Az ágytálat rajzoltad le egy kis cetlire, hogy felismerjem, ha lemegyek érte a pincébe, kérted, hozzam fel, mert szükség lesz rá. A papírlap másik oldalára egy mosógépet rajzoltál – perspektivikusan? jól írom? –, amikor elromlott a tied, durrant egyet, és felmerült, hogy venni kell egy újat, arra kértél, mérjem le, mekkora a mostani, mert csak kis gép fér el a parányi fürdőszobában.

A sublód legfelső fiókját nézem át, selejtezem és kitakarítom.

Rengeteg szalagot, pántot, cipőfűzőt, madzagot, néhány övet dobok ki, ezek a szekrény belső oldalán lógtak egy vékony fémrúdon.

Hajnalban morgott a szél.

Reggel először a fürdőszoba ablakán süt be a nap, majd 8 óra körül a kis szobába, de még 9 órakor, most is, érinti a kis szobát.

Megöntözöm a tujákat. Köszönök Huiszné asszonynak, aki a sövényt metszi a túlsó kertben. Nyilván nem ismer meg, a lányaink annak idején együtt gyerekeskedtek, voltak közös programok.

Megizzadok.

Iszom még egy kávét.

Mintha csak az élet nehézségei adnának jelentőséget az életnek.

Délelőtt iratokat, dokumentumokat tépdeselek.

Kezdem megérteni anyámat, aki átkozta, szidta ezt a lakást. „Egy romhalmazt fogsz örökölni” – mondta, ismételve.

Kipakolom a vécében a tükrös kis szekrényt. Fém. Emlékszem rá újpesti korszakából, magasra szerelve a konyhában. Nem értem fel. Poros. Két borotvapamacs, 4 szappantartó, szappannal, pengék, műanyag pohár, papír vécé-ülőke van benne.

A konyhában tálcák, vágódeszkák, poharak, tálkák, műanyagdobozok. Ragadnak. Mit tegyek? Segíteni kellett volna anyámnak, többet! Legalább takarítani. Csak a legszüksé-

gesebbet végeztem el az utóbbi időben. Mikor takaríthatta ki utoljára például a konyhaszekrényt? Fűszerek, fűszerek, fűszerek, még nagyanyámtól örökölt fűszertartókkal együtt.

Letakarítottam, üressé tettem a konyhapultot.

Lejárt biztosítási papírokat és számlákat tépdeseik össze 1993-ból. Kidobok egy lábtörlőt. Vizes ruhával törlöm fel a lakást – ki tudja, hanyadszorra?

A svájci gyártmányú Tellus zsebórát 39 évvel ezelőtt kaptam ajándékba születésnapomra Verától, első feleségemtől. Anyám évtizedekkel később vásárolt az órához egy aranszínű állványt, és kitette az asztalára. Ezen a kis állványon függ az óra most, ma is. Úgy emlékszem, Vera egy Petőfi Sándor utcai órásnál vásárolta az Ibolya presszó mellett. Örültem az órának, mert régóta vágytam már zsebórára. Amikor tanítási gyakorlaton voltam a Radnóti Gimnáziumban, a tanóra elején mindig kivettem az órát az asztalra, fél szemmel figyeltem, hány perc van még kicsöngetésig. Az egyik 2. osztályba járt Adrienne, későbbi második feleségem. Ott ismertem meg.

A nagy szobában a szőnyegek, mint halottak. Letakarva, mintha holttestek lennének.

Anyám keze nyoma a vécéajtón. Sötét árnyalat, ahol rendszeresen hozzáért jobb kezével. Nem lehet letisztítani. Újra kellene festeni az ajtót. Nézem a szürkéséget a fehér ajtón.

Szarkák ólálkodnak a környéken, a ház körül. Vizslatnak, matatnak, lerántják még a kapu rácsai közé betett reklámújságot is, biztos, ami biztos, megnézik, mi az, nem ennivaló-e.

Darazsak akarnak bejönni a nyitott erkélyajtón.

Gyíkok futkosnak a járdán.

Legyek napoznak a falon.

Takarítás, takarítás, takarítás. Szortírozás. Selejtezés. Megint takarítás. Kézmosás.

Augusztus 25-én, vasárnap este 6 óra 20 perckor eleredt az eső. Az első eső, mióta itt vagyok.

A falnak fordítom anyám ágát. „Élére” állítottam. Anyám az ág lábait megtoldatta egy asztalossal, hogy magasabb legyen, hogy könnyebben föl tudjon kelni róla. Feltöröltem vizes ruhával az ág alatt és körülötte. Megkondul az egyik rugó, mintha hangszer lenne. Peng.

Éjjelente pattog a sublód. Lázadozik jelenlétem ellen?

Agyagkorsók, vázák, jénai tál, tálkák, tálcák, kávécsészék, tányérok, tányérkák, kötőtűk, fonalak, megkezdett horgolás, bábok, sálak, kardigánok, fürdőruha, retikül, kézi súlyzó, ruhakefék! Hogyan tovább? Tízeseivel viszem a kukába a fém kávéfőzők gumijait, alkatrészeit. „Adrienne befőttesüvegeinek pótgumijai” – anyám kézírása egy zacskón.

Szeptember 1. Vasárnap. Dunyhákat szellőztetek a kis erkély korlátján. Így készülök a télre. Takarózni kell majd.

Ki kell ürítenem a régi írószekreter összes fiókját, mert a jövő héten elszállítják!

Elég sok kéziratomat is kiselejtezem, mert nem tudom, hova pakolni őket.

Rábukkanok életem első kis ingére 1951-ből.

A kamrából tejfölös dobozokat, kuktát, lábost, fedőt, a régi pingpongasztalunk hálóját, tartójával együtt, műanyag ételhordót, alumínium dobozt, darálót, virágmagot, tisztítószert, parafin olajat pakolok ki. Egy doboznyi különféle méretű műanyag- és fémfedeleket viszek le a kukába.

Por, por, por. Prüszkölés, tüsszentés. Kézmosás, feltörlés.

Könyveket selejtezek. Főleg úti könyveket.

A pincénkben kicsírázott krumplit találok egy bevásárlókosárban. Ez eddig elkerülte a figyelmemet.

A konyhába 1 órákor kezd besütni a nap (szeptember 7-én) – anyám halálának időpontjában.

Leveszem anyám asztaláról a terítőt és a viaszkos vásznat. Az asztal fekete. Ez a „gyászasztal”.

Belélegzem a port és mérgeket.

Népművészeti tányérokat, köcsögöket szedek le a falról és teszem őket egy nagy dobozba.

A dísztányérokat, korsókat, kancsókat, csecsebecséket egy nagy dobozban viszem le a mosókonyhába.

Anyám ágát szét kell szedni, csavarozni, mert nem fér ki az ajtón. Hogyan hozták be? Az egyik szomszéd segítségével visszük ki 2 részletben és a folyosón a korlátnak döntjük. Süti a nap. Napozik anyám ágya. A napfényben megjelenik, jól látható anyám egy-egy ősz hajszála. Megérintek egyet, megfogom, leveszem ágya széléről és a levegőbe eresztetem. „A krízis egy hajszál” – írta Emily Dickinson. Igaza van.

Esős reggelre ébredek szeptember 11-én, szerdán. A '60-as évek hangulata a lakásban. Egy-egy esőkoppanás a párkányon. Akárhogy is: amit anyám fölépített, egy életmű, bármilyen is.

Még egy nem pattanó teniszlabdát is találok az egyik fiókban egy borostyán nyaklánc mellett. Por, por, por. Csúszom-mászom, nedves ruhával törlöm ki a fiókot. Kitörlöm. A nagy szoba ágyneműtartójában még egy új csaptelepet is találok. Karácsonyi díszgyertyákat. Gépírás tankönyvet!

Az egyik szomszédnak ajándokozok egy ½ colos új slagot.

Letörölgetem és megtisztítom nagyapám borotválkozó-tükrét.

Anyám ágya az utcán: 2013. szeptember 12-én, csütörtökön, délután 5 órákor. Lenn van a sarkon.

Hat óra körül két ismeretlen férfi felrakta egy kis teherautóra és elvitték az utcából.

Láttam.

Esős hangulat. Reménytelenség? Mint a '60-as években? Mit keresek itt? Kihűlt a lakás. Írásaim egy részét felviszem a Szemlőhegy utcai papírgyűjtőbe.

Szomszédokat is örököltem anyámtól. Fontos a szomszéd, ha acsarkodnak is egymásra, jó szomszédok a közvetlenül mellettem lakók. Segítőkészek.

Egyik este, hazafele jövet, a ház előtti lépcső előtt kis cédulát veszek észre a földön. Lejjebb hajolok, látom, anyám kézírása. Elolvasom: „íróasztali rész /jobb/ szemben.” Mármint az a fiók, amelyiknek a belsejébe beletette anyám ezt a cédulát, biztonsági okból, nehogy a fiókok összekeveredjenek. Kihullhatott ez a kis cetli abból az iratcsomóból, amit valamelyik nap vittem ki a kukába. Majdnem egész nap esett az eső, de a cédula már megszáradt. Egy kukázó átnézhetette a szemetes tartalmát és kihullott a földre ez a kis papír. Néze-

getem, vizsgálgom az írást, de pillanatnyi tanakodás után bedobom, visszadobom a zöld kukába. Anyám kézírása az eső ellenére sem mosódott el.

Leszedem ágyam mellől a falról a képeket: fotókat és anyám festményeit. Hova rakjam őket? Portalanítom a falat óvatosan. Három fényképet a helyén hagyok: a lányomét (Eponin jelmezében), anyámét (a „Cica mama” színdarab jelmezében, negyedik elemistaként) és nagyanyámét, aki egy asztalon ül, öt éves lehet, karikával a kezében, mellette egy széken a mamája, vagyis a dédanyám.

Visszahelyezek egy szőnyeget, az ágyam mögé, a fejemhez, hogy távol tartsa a falból áradó hideget. Anyám a kisméretű perzsa szőnyeg hátuljára rávarrt még egy réteget, hogy a szőnyeg vastagabb legyen, és a hátoldala közvetlenül ne érintkezzen a fallal. A szőnyeget, mielőtt föltettem, kiráztam a kis erkélyen, kicsit szellőztettem, levegőztettem, hadd érje a nap. Tiszta idő van. Megreggeliztem, ritkán szoktam. Sajtot és kiflit ettem. Miután behoztam a szőnyeget, kiporszívóztam és föltettem a falra. Egy karikával kevesebb van rajta, egy karika rázogatózás közben a földre esett, de megtaláltam, és vissza tudtam dugni a helyére, a cérna éppen megtartja. A falon megmaradtak a kampók, ezekkel nem kellett bajlódnom.

Szeptember 17-én, kedden macskák néznek farkasszemem velem: ki vagyok? Ezt kérdezik?

Elindítom a Junghans órát a nagy szobában. Működik. Bartók Béla úti lakásunkban több mint 20 (azaz: húsz!) éven át ütötte a feleket és az egészeket könyvespolcunk tetején. Fél év telt el anyám halála óta. Hadd járjon az óra! Én álltam meg, maradok, ahogy Apollinaire írta.

A konyha kövezetére süt a Hold szeptember 24-én, kedden.

Szeptember 25-én, szerdán ismét anyámmal álmodom: kutyáival jön velem szemben az Apostol utcában. Én is kutyával vagyok... Fölbredtem, mert megszólalt a kaputelefon. Hajnali ½ 4 volt. Elaludtam, de ½ 6-kor újra megszólalt.

Egy kis fekete dobozt tisztogatok, amit egy hadifogoly ajándékozott apám nagybátyjának a '10-es években, és kifaragta a tetejét: a nagykőrösi református templom és az Arany János gimnázium látható rajta.

Sárgul, szenved a kis tuja, amit anyám ültetett utolsó kerti ténykedéseként, pedig öntözöm majdnem minden nap.

Elovasom a feliratot a kis kerek asztalka alján: „Készült a zólyombrézói magyar királyi vasgyárban Randusóka József művezető ajándéka. Dr. Györe János tulajdona. 1912. Máramaroszigeti ref. Lyc.-i tanár”

Az előszobaszekrény felső részéből, egy széken állva, táskákat, szatyrokat, köteleket, szíjakat, campingszéket, öveket szedek ki. Megkegyelmezek 3 bőröndnek. Még 1 pakli magyar kártyát is találok fenn. Az az érzésem, mintha ezzel a kártyával játszottunk volna gyerekkoromban, Újpesten, dédanyámmal és nagybátyámmal.

Anyám pénztárcája: David – Itali. Tartalma:

- kemény papírra írva: 06-30-356-41-98 Balázs, Ilonka: 06-30-254-7810
- egy Salvequick tapasz
- egy összehajtott sima papírlap
- egy, a Sebészeti Osztálynak írt levélke
- egy névjegykártya: Varga Hajdú Eszter festmény-restaurátor művész, lakás és műterem: 326-0557, 1025 Bp. Józsefhegyi u. 11.
- egy papíron: Pasaréti 108. Szigeti Imre, Studio Vomo exclusive férfidivat tel. 238-73-02

- 3 darab 1 forintos
- 2 darab 10 filléres (1981 és 1982-ből)
- 1 gyógyszer: Tensomin
- 1 lyukas 2 filléres
- egy papíron: fogklinika: Szentkirályi út 40 (sárga épületben éjjel-nappal fogászat)

Tel.: 317-66-00.

Anyám születésnapja: szeptember 27. Péntek. „Születtem” – így írta be a naptárába. Ma töltené be a 87. évét. Az első születésnap nélküle. Folyamatos gyász és gyászolás. Egyre rosszabb állapotban a kis tuja. Szárad. Beteg?

A Kavics utcai lakásból éppen ma szállították el a Nagyképet (a gobelint), a fekete faliorát, a kerek asztalt, az ólomkristály csillárt a 2 falikarral.

Egy apró gyöngy gurult végig a parkettán, amikor takarítottam. „Kis halál” – ezt jegyeztem be a füzetembe.

„...mert a halál szörnyű nagy szárnyakat lebbentett az ablakom fölé, látni, hallani, érezni a szagát, meglátom soha-hordani-nem-szánt régi-új, divatos-avított ingeim roskatag lötytyedtségén, soha-többé-fel-nem veendő, kígyóként lógó nyakkendőimen, őszí fekvőhelyek új plédjein, az öngyilkosság-gyász-gyűlölet-paranoia tengerén hánykódó sietős nyugágynkon – az ő arcocskájába akartam behatolni, és be is hatoltam –”

„Egy életen keresztül hurcoljuk magunkkal a szüleinket a tárgyaikon, álmaikon keresztül... Nagy ív után visszatértél a Kavics utcába, kiszolgáltatta a tárgyaknak... Még harcolnak a szülők a jelenlétért... Megváltoztathatjuk-e a gyerekkorunkat?” – írja/kérdezi levelében Kelényi Béla.

Október 4-én, pénteken, hajnali ½ 6-kor megállt anyám kis műanyag ébresztőórája. Kimerült a Varta elem. A percmutató még erőlködik, próbálja elérni a 9-es számot, de nem tudja, visszaesik. Halványan világít még a számlap, ha megnyomok az óra tetején egy gombot. „Quartz” felirat. Ezen az órán nézte anyám éveken át az időt. Ez mutatta neki. A sublód tetején tartotta, az ágya felé fordítva. Elrakom a többi kis ébresztőóra közé. Van belőlük 6, ha jól számolom.

Október 7-én, hétfőn, kora reggel, még kinn sötét van, kipakolom az utolsó sublód-fiókból is az ágyneműt, törülközőt a kis szobában lévő szekrénybe. Ezzel a művelettel elértem, hogy nincs több ágynemű a sublódban. Kitörölöm, előbb száraz, majd nedves ruhával a fiókot. Nem tolom be, hadd szellőzzön, mert miközben töröltem, behajoltam a fiókba, be kellett dugnom a fejem, behajolni, beszívni, belélegezni múltat, port, szagot. Érezni az ősök kezét. Mikor csinálta ezt utoljára anyám? Hány éve? És előtte ki hajolt így be valamelyik fiókba? Mit tartottak itt régen? Ki mit keresett? Mit vett elő innen? Szintén ágyhuzatot? Nem hiszem. Nem tudom. Ha huzatot vettek innen elő, kinek a dunyhájára húzták rá? Ki hogyan aludt benne? Mit álmodott? Vagy a törülközők! Kinek a testét érintették anyám előtt?

Reggelente végigfut egy mókus a felső villanyvezetéken. Látom a konyhaablakból.

Október 12-én, szombatra virradóra anyámmal álmodom. Beteg. A Margitszigeten, egy üregben, egy fa odvában (?) tölti az éjszakát, majdnem a földben. Hozzá megyek. „Elég jól elvoltam” – mondja. Apámhoz készülünk (kórházba?), aki szintén beteg.

„s minden zugot megtölt az ő szaga”

Október 19-én, szombatra virradóra behatoltak a társasház pincéjébe. Feltörték néhány pincerekeszt. A mienket is. Könnyű lehetett leverni a lakatot. Délután kijöttek a rendőrök szemlét tartani. Gyors átvizsgálás után úgy látom, tőlünk nem vittek el semmit. Nem kel-

lett az ágytál, a járóka, a szobavécé, a kapaszkodó, se apám kitüntetései, de még a fűnyíró, a hólapát sem.

Álmomban egy karórát (Doxát?) próbáltam előre tekerve beállítani, hogy 12:40-et mutasson, de sehogyan sem sikerült. Mindig „túlszaladtam”. Egy idő után visszafele tekertem a mutatókat, annak ellenére, hogy tudom, ez nem tesz jót egy órának.

Két hónapja vagyok a Kavics utcában.

Új lakatot teszek fel a pincerekeszünk (mindig többes számban írom, nem tudom más-hogy) ajtajára, a levert helyére. Ez is egy ártalmatlan lakat. A betörés miatt felhozom a pincéből apám naplóit, dokumentumait, nagyanyám kézirásos szakácskönyveit, kitüntetések, oklevelek. Letörölgetem őket, kibogozom a spárgát, apám naplóit a szublódba teszem, a szakácskönyveket pedig a konyhába, föl, a szekrénybe, a többi szakácskönyv közé.

November 2-án szombaton kibontom azt a csomagot, amelyikben anyám első szerelmének, Lugosi Lajosnak hozzá írt levelei vannak. Két közös fénykép. Halottak napja van. Nyugodjanak békében! Apám halálának napja is ma van.

„Ifjúságunk kiragad a gyermekek határtalan magányából. De világba vettetésünk után végül visszafogad a régi, egyszemélyes zóna; alkonyunk nem más, mint megtérés a kezdeti magányba, ahonnan a két korai életszakasz elmosódó határán emigráltunk az emberek közé.”

Polcok alatt fekszem. Fejem fölött könyvek, családi Bibliák. Két magyar nyelvű, az egyik 1685-ből, a másik 1859-ből, és egy német nyelvű, 1780-ból. Nevek, évszámok. Alattuk fekszem, alszom, álmodom, az elődeimmel is, vagy magömlésre ébredek, női mellett simogatok, megizzadok, nevetek, félek, szerelmeskedem a keskeny szelonon. Anyám mind-egyik polcot megjelölte. Rájuk írta, melyik hova való. Fölöttem éppen a „bal alsó 1” olvasható, a keze írásával.

A helyemen, ahol most fekszem, volt az a kis imaszőnyeg, amit a betörők elvittek.

A szőnyeget, evőeszközt, vázát ellopták, mégis néha úgy érzem, megvannak. Ha nem is a másik szobában vagy a tabernákulum egyik fiókjában, de vannak valahol: az enyéme, vagyis az őseimé. Nem lehet őket ellopni, és az őseket nem lehet kirabolni. (Vagy mégis?)

Anyám 7 (írd és mondd: hét!) nagyméretű röntgenfelvételétől, leletétől szabadulok meg. A gerincéről és a nyakáról készültek a felvételek 2001-ben és 2004-ben.

A morzsáit viszont még mindig nem takarítottam ki a konyhaasztal fiókjából, ahova behullottak, ahol az evőeszközeit tartotta és tartom most én is. Anyám morzsáihoz nem nyúlok egyelőre.

Rétegeket rakok fel írásban, és rétegeket kaparok le a lakásban, mint egy festő, aki rétegeket rak fel a vásznára, illetve kapar le onnan.

Ideje felbontanom egy baracklekvárt, amit még anyám készített.

„Gyerekként néztük, hogymennek életek a semmibe”

Az *Andalúz lányai* címmel jelent meg a Kalligramnál Péntek Orsolya első, de rendkívül kiforrott, érett regénye, egy trilógia első darabja. Egy testvérpár egyik tagjának, a hetvenes években született Szterkének az életét ismerjük meg a műből – a gyerekek olasz származású édesanyját hívják Andalúznak a lakótelepen, ahol laknak. Szterke fiatal felnőttként megjárja a poklot, kapcsolatai sorra zátonyra futnak, de az utolsó előtti fejezetben újra el tud mosolyodni.

– *A címlapon egy lányt látunk – az arca nincs a fotón –, aki egy sötét fal előtt ül egy kopott korláton.*

■ Meg kellett barátkoznom a borítóval, először úgy éreztem, túl „csajos”, akaratlanul is a „női irodalomba” tolja be a könyvet, mely kategória létezésében én nem hiszek igazán. Aztán rájöttem, a tervező, Hrapka Tibor, nagyon is megfogta a hangulatát, a színeit és ez fontosabb az én aggodalmaimnál.

– *Ez a hangulat elég szomorú.*

■ Szomorúnak nem mondanám, bár biztos, hogy spleenes, pasztelles.

– *A spleen a tiéd?*

■ A szerzőé, aki elsősorban festő. Festőnek készültem nagyon sokáig, annak a festői világnak a színei, hangulatai jelennek meg itt is, amit szerettem képzőművészként. Ettől még magánemberként lehetek olykor vidám.

– *Festesz még?*

■ Most kezdtem el újra dolgozni, de tizenöt év kiesést nehéz hirtelen behozni. Nem azért, amit gondolna az ember, tudniillik nem a gyakorlat vész el, bármilyen hihetetlen – azt hiszem, ez ugyanúgy benne marad az ember kezében, mint ahogy, ha egyszer megtanult valaki úszni vagy biciklizni, akkor azt már nem felejtje el. Inkább az a gond, hogy az ember akkor is festő marad, ha nem dolgozik. Akkor fest fejben. Sorakoznak a valóságosan meg nem festett munkák az agyban, szépen, rekeszekben, és amikor szembesül azzal, hogy most akkor meg kell valósítani tizenöt évnyi gondolkodás eredményét, akkor hirtelen nem tudja, hová kap-

jon. Ráadásul én addig-addig festegettem fejben, hogy teljesen máshol tartok, mint ahol abbahagytam – amelyeket most próbálok megvalósítani, nem is hasonlítanak a huszonöt éves kori munkáimra.

– *Azért kérdeztem rá a címlapra, mert akár egy budapesti utcarészletet is el tudtam volna képzelni rajta, hisz nagyon sok budapesti, óbudai hely, helyszín megjelenik a szövegben.*

■ Igaz, de a könyv majdnem ugyanennyire pécsi könyv is, hisz a gyerekkori nyarakat Pécsen töltöttem, a Tompa Mihály utcában, sőt ott van benne Bécs, Zágráb, a Monarchia, egész Firenzéig nyúlnak a szálak, ahogy az én családomban is. Nem önéletrajzi regényt írtam, de a családi háttér teljesen az enyém. Nehéz lett volna egyetlen képet kiválasztani.

– *A második rész címe A templom utcája – a templom is fontos helyszín. Ez a Vihar utca?*

■ Nem, a Hunor utca – egész pontosan a templom, illetve templomrom a Hunor utca, a Körte utca és a Raktár utca kereszteződésében álló cella trichora, egy ókeresztény sírkápolna. Ezeknek az utcáknak nem írtam le a nevét. Először azt sem akartam, hogy kiderüljön, Óbudán vagyunk, egy tipikus külvárosi helyszínt szerettem volna, de nem ismerem a többi peremkerületet. Aztán megpróbálkoztam azzal a trükkkel, hogy megváltoztattam az utcaneveket, például a Váradi utcából Várdai utca lett, de Zeke Gyula író, a szöveg egyik első olvasója azt tanácsolta, valljam be, hol vagyunk. Óbuda számomra az egyik legfontosabb része a városnak. A legtöbbben csak a panelrengeteget látják benne, pedig a panelek mögött elképesztő kincsek vannak – például a templomrom vagy a Hercules-villa, de említhetem azokat a kis utcákat is, amelyekben megmaradt Gelléri vagy Krúdy Óbudája, vagy a Mocsaórost és környékét, amely külön falu a városban – a Deák tértől autóval félórára.

– *A templom utcája az az utca, aminek a közepén „a város egyszeriben külvárossá vált”, s ahol a kis házak között Szerke „elcikkanni” véli Szindbád alakját, sőt szembejön vele „régibárátja”, K. D. Szindbád alkotóját, Krúdyt mintha egy-egy „ária” – Fülöp László irodalomtörténész szava – is megidézné. Az egyik így kezdődik – Szerkeről van szó: „Addigra ismerte Dél-Budát és Pestet, újra bejárta a Kazinczy utcát és a Belvárost, és nézte az idegen életek nyomát a mosdókagylókban és a sebtében bevetett ágyakon, nézte a tükkörre akasztott nyakláncokban, hogy a nők kivel csalják a férjüket...”*

■ Krúdy nagy hatással volt rám, bár nem ismerem behatóan. Annyira befolyásol, hogy ha őt olvasom, automatikusan elkezdek krúdysan írni, amitől pedig igyekszem menekülni. Ez kamaszkorom óta tart: beleesem a Krúdy-világba, érzem, ahogy akaratomon kívül elkezdi hatni rám íróként, majd évekre leteszem. Félek tőle. Ugyanúgy, mint Marcel Prousttól, akit éjjel-nappal olvastam kamaszkoromban, vagy Dosztojevskijtől, aki függővé tesz: amikor először olvastam a *Bűn és bűnhődést*, felment a lázam, és másként érzékeltam a világot is. Az idézett résznél nem gondoltam Krúdyra, a hatás öntudatlanul érvényesült. Pilinszky-töredékeket is felfedeztek a szövegben, amiket szintén nem tudatosan idéztem.

– *Az óbudai utcákon kívül még nagyon sok budapesti helyszín felbukkan, megnevezve vagy megnevezetlenül, az Andrássy út a ma már nem létező Tokaji borozóval és a szintén nem létező Fiatal Művészek Klubjával, a Margit körút, a Moszkva tér, a Blaha, még a Közlekedési Múzeum is. Szereted a várost? Itt tudnád hagyni?*

■ Nem tudhatom, hogy itt tudnám-e hagyni, mert soha nem próbáltam huzamosabb ideig máshol élni. Miközben honvágyam van Pécs vagy a horvát tenger után, néha pedig annyira hiányzik Toscana, hogy belebetegszem, de ha ott vagyok, akkor Pest hiánya bánt. Egy idő óta mindenhol otthon érzem magam, Olaszországban, Horvátországban, Pécsen és Budapesten, de mindenhol elérhető közelségben kell lennem a többitől ahhoz, hogy nyugodt legyek. Talán a tudat kell, hogy bármikor mehetek, ami a fapadosoknak és a nyitott határoknak köszönhetően ma már nem nagy kunszt. Ha gondolok egyet, pár ezer forintból Milánóban teremhetek, ahonnan rövid

időn belül Firenzében vagyok – vicces, hogy eközben Zágráb időben messzebb van: hét óra vonattal. A nagyszüleimnek és a szüleimnek ez még sokkal nagyobb tortúra volt, a Horvátországban élő családrészhez például évekig csak részletekben engedtek ki, nehogy disszidáljon az egész család Jugoszlávián át. Pedig ez a térség természetes módon összetartozik, a történelmi sorsközösség, a határokon átlógó családok, a többnemzetiségű családok miatt. Azt mondanám, magyar anyanyelvű ex-monarchiás polgár vagyok, az emlékezetem pedig még a Monarchián is túlnyúlva Firenzéig ér, ahonnan a családom egy másik része egykor Magyarországra érkezett. A belső tájam, a belső hazám pedig valahol a Buda-Pécs-Zágráb-Pula-Trieszt-Firenze vonalon helyezkedik el, de egyéb felmenőim miatt „széltében” elnyúlik egészen Bécsig és Erdélyig. Visszatérve a kérdésre: egyrészt szeretem Pestet, minden mocskos utcáskát, annál is jobban Óbudát, ahol minden kavicsot és minden rondának tűnő panelt gyerekkorom óta úgy nézek, mint ami az otthon része, de el tudom képzelni, hogy valameddig az ex-Monarchia más részén éljek, ugyanígy, hogy Toscanában éljek. Inkább úgy mondom, hogy ha soha többé nem jöhetnék haza Pestre, mint ahogy Márai sem jöhetett – nem jött – haza, az iszonyatos fájdalmat okozna. Nemcsak az anyanyelv, de kifejezetten Budapest is hiányozna. De emiatt nem akarnám elveszteni Pécsét, Zágrábot és a többit. Nem akarom elveszteni a múltunkat, sem a saját életemnek azokat az éveit, hónapjait, amelyek máshová kötnek. Például a gyerekkorom, fiatalkorom pécsi részét és a horvátországi részét. Nem akarom még Pestért sem odaadni a sokféleségemet, de a sokféleségemért és a sok „otthon-városomért” sem tagadnám meg a magyarságomat és nem hagynám itt örökre Pestet. Csak ne csukják be soha többé a határokat! Semmilyen értelemben. Ez a legnagyobb, generációk óta hordozott félelmem, félelmünk. Ez még a dédanyám félelme bennem, aki élete jelentős részét töltötte a horvát-magyar határon várakozva. És a nagyapámé, akinek kódolt nyelven kellett az erdélyi rokonokkal leveleznie, és az apámé, akinek minden alkalommal feltúrták a bőröndjét a német és angol könyvek miatt, ha Bécs felől jött haza. Igaz, olyan hülyék voltak, hogy simán elvették a csalinak felül hagyott színes újságokat, alattuk meg ott volt Orwell és Koestler, de azt nem vették észre. Szóval nem hagynám itt Pestet, amíg bármikor itt hagyhatom.

– *Hová képzeljük a budai nagyanya titokzatos házát? Bár ez illetlen kérdés, hisz nem véletlenül nem árulod el a könyvben...*

■ A Sas-hegy oldalába.

– *Mennyire volt nehéz írni a regényt? Hisz nincs lineárisan előrehaladó cselekménye, helyette nagyon bonyolult, de szigorú, már-már zenei szerkezete van, fel-felbukkanó, átalakuló motívumokkal – ebbe a szerkezetbe a szerző is belegabalyodhat!*

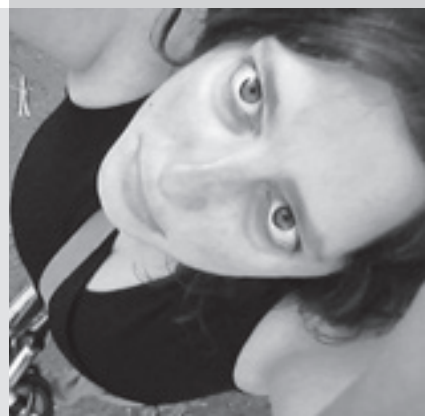
■ Nem tudtam, hogy kell regényt írni – most is csak sejtem –, hisz eddig csupán verseket és novellákat publikáltam. Mialatt írtam, filmként vagy még inkább freskóként láttam magam előtt a készülő könyvet, a hiányzó részeket, tudtam, mi kell az üres helyekre.

– *Készítettél vázlatokat?*

■ Nem. Hacsak nem tekinthető vázlatnak egy hatalmas freskóvázlat, amelyet a fejemben kidolgoztam, és utána annak megfelelően leírtam a trilógia első részét. Már a további részek vázlatát is látom – olyan, mintha egy teremben eddig még csak az egyik fallal készültem volna el. Egyelőre ez nyilvános. A többi már fel van skiccelve, de még csak most álltam neki. Leírva semmi nincs belőle. Nincsenek se jegyzetek, se egybek.

– *Folyamatosan írtad a szöveget, ahogy olvassuk?*

■ Nem. Az első fejezet egy korai, 2006-os novellám, amit felkérésre írtam a *Csil-lagszálló* folyóiratnak egy megadott témára. Amikor elkészültem vele, éreztem, hogy egy regény kezdete. Több tízezernyi karaktert írtam meg ezután, próbáltam építe-

ni a meglévőre, aztán mind eldobtam őket. 2011-ben a történet elkezdte írni magát és onnantól kezdve gyorsan ment a munka.

– *Mennyire lepett meg, ami végül elkészült?*

■ Nem lepett meg, baj lenne, ha így lenne. Elég tudatosan dolgoztam, és addig kínoztam a szöveget és magamat, amíg olyan lett, amilyennek lennie kell. Ebben egy idő után természetesen nem a magam akarata vezetett – van egy pont, amikor egy mű elkezd írni magát. Olyankor a jó író szerintem visszavonul, kéz lesz, szem, írnok, tolmács. Figyeli, mi akar megnyilatkozni általa. De ez nem jelent automatikus írást vagy zültséget vagy ösztönösséget: szerintem azon a tudati szinten kell dolgozni, amikor az ember teljes tudatosságával, ismeretanyagával, tapasztalataival képes ezt a folyamatot segíteni és a végeredményt a legjobb tudása szerint formába önteni, miközben hagyja dolgozni a „belső hangot”. Kettős játékról van tehát szó: az intuíció által a magától alakuló szöveget kell hagyni lélegezni, de e mögött a szabadság mögött ott kell állnia egy kőkemény, tudatos szerzőnek, aki tudja, mit csinál az előbányászott anyaggal, hogyan formálja meg. Amikor azt mondtam, meg kellett tanulnom írni, elsősorban arra gondoltam: meg kellett találnom az intuíció és a tudatosság egyensúlyát, ami teljesen más a regénynél, mint a novellánál vagy a versnél. Ki kellett tapasztalnom a műfajt. És ebben nagyon sokat segített a novellista és a tárcaíró, sőt az újságíró fegyelmezettsége – nem véletlenül igyekeztem megtanulni a rövidebb műfajokat előtte, amennyire tőlem telt. Így egy viszonylag tudatos szerkesztő tudta kordában tartani a szövegfolyamot.

– *Feltűnik, hogy a fejezeteknek egyszavas címekeket adtál.*

■ Próbáltam figyelni a szimbolikára. Nem véletlenül tagolódik a mű három részre és nem véletlenül annyi a fejezetek száma, amennyi az év heteié. Foglalkozom a jelképrendszerekkel, a szakdolgozatomat is a szoláris mítoszok szimbolikájáról írtam történelem szakon. Megpróbáltam mindezt íróként is hasznosítani, többek között az egyszavas fejezetcímekben is, amelyek majdnem mindegyike jelképként is értelmezhető: *Levegő, Bor, Tavasz, Láng, Tükör*. Egy átlagos olvasó számára mindez nem jön át, hisz honnan tudná például, hogy a vízben való megmerítkezés több vallás tisztítási szertartásának része, ugyanakkor mindez tudattalanul is hat.

– *Szterke élete nagyon váratlanul fut a mélybe: olvasóként nem ezt vártam volna a műben ábrázolt, nagy tragédiáktól mentes gyerekkor után. Vagy kevés is elég a zuhanáshoz?*

■ Nem akarok általánosítani, nem akarok egy generáció nevében beszélni. Az én nemzedékem, a hetvenes években születettek meghatározó élménye a Kádár-kor vége és, már kamaszként, a rendszerváltás utáni időszak kezdete. Sokan a teljes érték- és szeretetvesztést éltük meg, és ettől le lehet zuhanni. A szüleink generációja nem igazán tudott mit kezdeni a gyerekeivel, velünk, a tanáraink sem, és mindez egy olyan világban történt, amelyikben nem akadt semmiféle általánosan érvényes szabály. A totális talajtalanítás akkor is kinyír egy gyereket, ha – legalábbis látszólag – minden rendben van otthon. A regény tetemes része egy lakótelepen játszódik, ahol én is felnőttem és közről láttam, 89 után hogyan omlik le hirtelen minden. Családok veszítették el nagy nehezen felépített egzisztenciájukat. Nem egy, nem kettő: egy tízemeletes blokk fele. Gyerekként néztük, hogy mennek életek a semmibe. A szülőket, melósokat és értelmiségieket egyaránt kirúgták a munkahelyükről, akit nem, az rettegett, hogy kirúgják. Ilyen háttérből jöve könnyen kötöttünk ki kocsmákban, klubokban, egyesek rossz társaságokban, ami engem illet, az undergroundban, ahol otthont találtam. Az utolsó érvényes és élhető értékrend, világmodell talán az 1920-as években létezett, Kosztolányiék idejében...

– *A magad életét mennyire tudod egy szilárd értékrend szerint élni?*

■ Ha azt mondanám, hogy a jelenlegi magyarországi közállapotok miatt szinte lehetetlen öntudatos és szabad értelmiségiként, polgárként létezni, az olyan lenne,

mintha nyavalyognék, pedig nyilván az én felelősségem is, amiben élek. Megpróbálom úgy élni az életem, ahogy szeretném, de ez nem egyszerű.

– *Szterke azok közé tartozik, akik látják, sőt megérzi, hogy Dork, a testvére beteg lesz vagy megvágja a kezét. Mikor négyévesen erről beszélnek, Dork csak a fejét csóválja: „Én nem látok, ha nem vagy ott.” Ez a – mondjuk így – metafizikai érzékenység mennyire áldás, mennyire átok? Hisz mintha a kapcsolatai is ezért lennének kudarcosak: többet lát bele Timurba, Hordóba, Bartba és a többiekbe, mint amennyi bennük van.*

■ Az nehezíti meg az életet, hogy az ilyen ember sokáig azt hiszi, mindenki ilyen. Aki nem lát, sokkal egyszerűbben éli meg, fogja fel a világot. Számára csak az létezik, ami ki van mondva, ami a hagyományos módon látható, hallható. A világnak csak a primer síkját érzékeli. Az emberek többsége ilyen. Nem rosszaságból vagy azért, mert ilyen akar lenni – egyszerűen idáig tart az érzékelési képessége. Másoknak, akiket nevezhetünk látóknak vagy metafizikai érzékenységűeknek vagy akár-miknek, van képességük arra, hogy a primer síkon túli dolgokat is érzékeljék. Látják, amit a körülöttük lévők, a többiek nem. És ez furcsa módon néha hátrányt jelent, hiszen nemegyszer mást vélnek konszenzusnak, a valóság más síkján mozognak, más a mélységélesség-látásuk, mint a többieknek. Ebből pedig számtalan sérülés vagy félreértés keletkezhet a kapcsolataikban. Hiába látják vélhetően pontosabban a valóságot, másoknak nem mindig tudják elmondani, amit szeretnének. Nem azonos a fogalmi készletük sem. Jól érzékenynek lenni, nem sérülni meg kell tanulni, és ennek nem kedvez a mostani világ. Vagy, ha úgy nézzük, ez a materiálissá vált civilizáció elég kegyetlen edzőtábor az ilyesféle embereknek.

– *Többször szó van egy mondatról, egy lényeges mondatról. Dork mondja, hogy „azt tudni kell, ki az egyetlen, akinek magukban elmondják a legfontosabb mondatot” – de nem tudjuk meg, mi az. Nekünk kell kitalálnunk?*

■ Ez szerintem egyértelmű: kinek mondja egy nő, hogy gyereket szeretne tőle. Nem volt világos?

– *Férfi vagyok és ennek, lám, megvannak a maga korlátai...*

■ Sajnálom, ha ez nem jön át azonnal egy férfi olvasónak.

– *Átjöhet; az én esetemben az is szerepet játszhatott, hogy nincs gyerekem, hogy nekem ezt a mondatot, úgy emlékszem, nem mondták.*

■ Mindenesetre egy nő életében a legfontosabb döntés az, hogy kitől vállal gyereket. Illetve, hogy egyáltalán vállal-e. Mert lehet, hogy nem. Ha például attól, akitől szeretne, nem lehet. Minden döntés legalább kétféle lehet.

– *A mű végén Szterke mintha kijönne a pokolból...*

■ Szándékosan írtam nyitott végű könyvet. Olyan helyzetben hagytam ott a főszereplőmet, amikor még bármi megtörténhet vele. Ez az őt körülvevő világtól is függ, de tőle is, bár tőle csak kisebb részben. A mű befejezése többféleképp olvasható. Ez részben az író szemétsége, részben az olvasó szabadsága.

– *Miről szól majd a trilógia két másik kötete?*

■ A második rész az ikerpár másik tagja, Dork szemszögéből meséli el a történetet, egyes szám első személyben, és feltárul a család múltja is, amely az első könyvben, Szterke történetében még csak nyomokban látszik. A harmadik kötetéről egyelőre nem szeretnék mondani semmit, egyelőre halványan látom én is. ■ ■ ■

D. Magyari Imre (1955–) tanár, újságíró, irodalmár. Hat könyve jelent meg. Megjelenés előtt álló kötetei: *Bécsi szeletek* (harmadik, bővített kiadás); *A magyarországi cigányság irodalma* (e témából PhD-fokozatot is szerzett).

NÉHÁNY

Miniesszék a 20. századi magyar irodalomból

GONDOLAT...

Örkény István: *Rekviem; Niagara Nagykávéház*

Ha negyvenhárom éves korában, 1956-ban meghalt volna, elfeledett íróink közé tartozna, és úgy állnánk körbe a *Tengertánc* című, 1940-es kötetét, mintha valóban némi reményre jogosult volna a szürreális eszközeivel és a bizarr fantáziával. Elfeledett író volt, melyet tönkretettek az ötvenes évek szocialista realizmusának követelményei. Lesajnálva mondhattuk volna, hogy így jár, aki megfelelkezik az írói – minek is mondjam – szabadságról. De Örkény túlélte az 1956-os forradalmat, és negyvenhárom éves helyett ötvenhárom éves korában lett író, még hozzá világhírű író. Hogy az 56-os forradalom élményei milyen szerepet játszottak, csak találgatni lehet. Mindenesetre hét évig volt letiltva, és ezalatt a hét év alatt minden sejte kicserélődött, a szó fizikai és lelki értelmében is.

A hatvanas évek a magyar rövidpróza második (vagy harmadik) aranykora, ezért is tartom különösnek, hogy mintha elfeledkeznénk erről a kitűnő évtizedről a kilométeres hosszúságú regények mellett, melyek a nyolcvanas és a kilencvenes években íródtak. De, mondhatni, most ez a divat. Vigasztaljon bennünket az a tudat, hogy ez is elmúlik. Pedig micsoda névsor: Mátyás Iván, Sánta Ferenc, Sarkadi Imre, Szabó Magda, Mészöly Miklós, Csúrkai István... Ebben a nagy társaságban Örkény Istvánnak külön hely jut. 1956 élményei nélkül nem biztos, hogy Örkény István az lett volna, aki lett. 1966-ban megjelent egy vaskos novelláskötete, a *Jeruzsálem hercegnője*, ami legalább olyan fontos, mint az *Egyperces novellák*, de ez akkora könyvsiker lett, hogy árnyékba borította az egész életmű további (és jelentős) részét. Mondhatni „egyperces” író lett Örkény Istvánból, ami nagyszerű dolog, de igazságtalan is. Árnyékba borította a *Jeruzsálem hercegnője* legalább hét-nyolc novelláját, amelyek a magyar irodalom szempontjából korszakosnak nevezhetők.

Én a legjobb hét-nyolc novella közül ezúttal kettőt emelek ki, a *Rekviemet* és a *Niagara Nagykávéházat*, mert 56 előzményei szempontjából fontosnak tartom őket. (Örkény ugyan nem mondja ki, de 1956-ot forradalomnak tartotta. Elletmondásosnak, de forradalomnak. A Kádár-rendőrség, egyebek mellett, ezért is tiltotta le hét évre.) A *Rekviem* furcsa történet. Egy ismeretlen, lilimotipró férfi, aki nemrég szabadult a börtönből, aki rettenetesen fél a nőktől, becsönget egy asszonyhoz, akinek az első ura – a koholt vádak alapján bebörtönzött férfi – meghal a börtönben. De ez a novella folyamán derül ki. Pistá (Hannover István) szerette a nőt (Nettit), és ő is szerette Pistát. De a férj a börtönben meghalt, s hogy úgy mondjam, az élet ment tovább, Netti másodszor is férjhez ment, bi-

zonyos Karihoz. De valójában Pistát szerette, s a ruháit is őrzi még mindig. Az élet, ezen az estén, különös csodát csinál, mondhatni szeszélyből? Netti felöltözteti az ismeretlen fiatalembert Pista ruhába, és elcsábítja őt, aki tulajdonképpen iszonyúan fél a nőktől. Ez lesz a „rekviem”. Az ismeretlen, liliomtipró férfi, Pista ruhában (Pistának öltözve) lefekszik Nettivel. Netti pedig megéli újra a nagy szerelmet, az illúziót, hiszen Pista halott. Mégis, az illúzió egy pillanatra tökéletes, az ismeretlen fiatalember egy pillanatra Pista lesz. Persze csak egy pillanatra. Mert az élet megy tovább. Netti, föltehetőleg, őrzi a titkot (a rekviemet), ez az ő története, senki másé, még Karié sem. „A foltosok mindig megtalálják.” Ez az utolsó előtti mondat rávilágít az általánosra. Az élet megy tovább, de a múlttal együtt. Netti már nem tagadhatja le a múltat, a múlt beleivódott a szervezetébe. Vagyis a foltosoknak van egy másik jelentése is: a börtönviseltek, függetlenül attól, hogy lehet, ártatlanul csukták le őket.

A *Niagara Nagykávéház* még groteszkebb, s politikai okokból nem publikálták több mint egy évtizeden át. Tudtommal az 1976-os, *Meddig él egy fa?* című kötetben jelent meg először. A történet mulatságos, minden abszurditása és humorossága ellenére jól kiemeli az ÁVO rémuralmát. Már a második bekezdés első mondata rávilágít a helyzet abszurditására. Így szól: „Megnéztek egy szovjet színdarabot, pedig már ismerték a rádióból, kihagyni azonban mégse merték, mert odahaza rossz vért szülne, hogy nem néztek meg egyetlen szovjet darabot sem...” Nikolits, a főhős és a felesége vidékről származik, és néhány napot Pesten tölt. Az utolsó napon, a felesége unszolására (mert egy kis sznob a felesége) elmennek a Niagara Kávéházba, mely új, még a portás sem tudja, hogy hol van. De a taxisofőrök mindent tudnak, és elkormányozzák őket a Niagarába. Tánc nem volt, zene nem volt, iszonyúan sokáig kellett várakozniuk, stb. A többiek türelmesen ültek az asztaluknál, mintegy beletörődve abba, hogy se zene, se pincér, se semmi, csupán egy függöny, amely előtt egy tornatrikós, rövid nyakú, vörös tarkójú férfi időről időre megjelenik, és behív a vendégekből valakit, aki aztán boldogan megy. Végre Nikolitsék is sorra kerülnek. A tornatrikós behívja őket a konyhába. Ott azonban nem főznek, ellenben három pasas jól megveri gumibottal és nádpálcával. „Sejtette, érezte, sőt tudta, hogy ennek egyszer el kell jönnie. Jobb ma, mint holnap” – gondolta Nikolits, és a verés után még jókora borralvót is ad a hóhéranak, amit az mély meghajlással megköszön. „Aztán visszatértek a szállodába, s másnap hazautaztak a falujukba, az isten háta mögé.”

Az ávos rémuralmat sokféleképpen meg lehet írni. Naturalistán, tényregény-szerűen, fölháborító-realistán még humorral is, mint Bacsó Péter *A tanúban*. De meg lehet írni Déry módján is, a magány és a lelki trauma szemszögéből is. Örkeny egyiket sem választja. Örkenynél az 56-hoz vezető események a háttérben maradnak, holott persze behálózják a kisembereket, Netti és Nikolitsék, hétköznapijait. A *Rekviem* második mondata mindent elárul a szörnyűségből, holott már félig a múlt, már el lehet felejteni. De tulajdonképpen sohasem lehet elfelejteni. „Mikor átlépett az ébrenlét határán, óriásit dobbant a szíve; mélyen magában elvermelve, még őrizte a rémületet az éjszakai csengőszótól.” Az éjszakai csengőszó a legifjabb generációnak már nem mond semmit. (Bár így maradna örökre.) De Netti és Nikolitsék számára az 50-es és a 60-as években az éjszakai csengőszó az ÁVO-t (ÁVH) jelentette. Az ávosok ugyanis éjszaka gyűjtötték össze a halálraítélteket, illetve a hosszú börtönbüntetésre ítélteteket.

Örkeny sem írta meg 56-ot, mégis a legnagyobb íróink közé tartozik. Ugyanis megírta a XX. századi, inkább tragikomikus, mint tragikus történelmi fikciót. Netti és Nikolitsék kisemberek, ellentétben mondjuk Dérynek *Niki* és a *Szerelem* című prózájával. Netti és Nikolitsék alkalmazkodni akarnak a magyarországi abszurdisztáni történelemhez. Túlélni akarnak. Ez Nikolitsék esetében tökéletesen sikerül. Hiszen a lázadásnak még a töredéke sincs bennük. (A kádári maffiáról tökéletesebb képet nem is kaphattunk volna.) „...milyen szolgálatkészen pattan a helyéről, s milyen buzgón iparkodik a vörös függönyhöz eljutni.” – szól az egyik szereplőről az író. Nikolitsék is felelősök a történetekért, holott még a tudatukig sem jut el ez a felelősségrész. Igaz, a többieknek sem, még Zoborhegyinek, a híres komikus színésznek sem. A novella fokozatosan átvált szatírából groteszk drámává. Nikolits és a kínzói kölcsönösen udvariaskodnak egymással, mintha a kínzóknak kellemetlen lenne, hogy félig agyonverik a pasast.

Örkény a kisembert állítja középpontba, az átlagembert, aki se jobb, se rosszabb másoknál, a társainál, akit lehet szeretni és lehet korholni a hibái miatt. A történelem vihará zúg a fejük fölött, ezért meghúzódnak a fal mellett, és kívárlják, amíg a viharos szél elcsendesül. A *Tóték* a legekleatásabb példája ennek a magatartásnak, illetve nem-magatartásnak, mert nem tesznek semmit sem, csak végtelen türelmesek - abban a reményben, hogy a fiuk, aki a fronton harcol, jobb körülmények közé kerülhet. Holott a fiuk már halott, csak a jóindulatú postás elfelejtette nekik a gyászlevelet odaadni. Ez a magyar történelem groteszkje a 20. században?... Lehet elmélkedni fölötte, lehet úgy tenni, mint Nikolitsék, vagyis semmit sem tenni ellene. Képzeliük el, hogy az 56-os forradalom győz, és minden másként alakul. Örkénnyel sem lett volna hét év letiltás. Lehet, hogy nem is lenne magyar groteszk? Örkény épp az 56-os forradalomnak köszönhetően levonta a következtetéseket, és szinte új pályát kezdett. Baloldali-e? Jobboldali-e? Édes mindegy. Megírta 56 előzményeit, és ez bizonyos szempontból talán fontosabb, mint a forradalmi láz. Van egy novellája az egypercesek között, amely csak 1989 után jelenhetett meg. Íme: „Rajk László külügyminisztert, a párt régi harcosát, saját kérésére halálra ítélték. – A kivégzés a kölcsönös egyetértés és bizalom jegyében folyt le, kisszámú meghívott előtt.” A 20. századi magyar történelem esszenciája, melyből máig sem tudunk fölébredni.

Birkás Endre: *Viorica; Elfelejtett emberek*

Bizonyos írások kényszerítik arra az olvasót, hogy legalább kétszer olvassa el őket, mert a kétszeri olvasásra nyílnak meg azok a perspektívák, amelyek nélkülözhetetlenek az értő olvasáshoz. Ennek szemléltető esete Birkás Endre mesternovellája, a *Viorica*. A *Viorica* Erdély egy részének visszafoglalása idején játszódik, 1940-ben, és két tartalékos magyar katonára különös történetét meséli el egy erdélyi városban (Besztercen?), mivel a város szász többségű, a románok is kisebbségben élnek itt. Viorica lány (később derül ki, hogy aszszony, ugyanis az anyja halála után titokban, Bukarestben, férjhez ment mostohaapjához, Dobrescuhoz, aki viszont továbbra is a lányaként mutatja be a magyar katonatiszteknek). Meglehetősen szövevényes történet, s az utolsó oldalakon derül majd ki az igazság az olvasó számára. Tudniillik afféle hemingwayes módszerrel dolgozta fel az író – az olvasó nem tud többet, mint a főszereplő, aki viszont egy pletykából értesül Viorica titokban kötött házasságáról. Szóval újra el kell olvasni a történetet. Másodszori olvasásra az olvasó már tudja a végkifejletet, Bálint teddide-teddodaságáról, és Viorica hirtelen fellobbant szerelméről Bálint iránt. Bálint a novella második felében már tud Viorica titokban kötött házasságáról, Viorica pedig még nem tudja, hogy Bálint mindent tud. (Érdemes elgondolkodni a Tormay-regényen: ott a horvát lány lesz szerelmes a magyar fiúba. Nos, Bálint is hasonlóan sodródik az árral, és tulajdonképpen nem szerelmes a román lányba.) A második olvasásra derül ki a történet sava-borsa, az első olvasás afféle bemelegítő.

Mesternovellát írok, és nem véletlenül. A *Vioricának* ott lesz a helye a múlt század, teszem azt, legjobb hús magyar novellája között. Bálint részéről a szerelem mint önbecsapás, Vioricának az ősi, ellenszenves magyar katonatiszt iránt fellobbanó szereleme (lám-lám, a szerelem túléli még a nacionalizmust is), a szászoknak a felsőbbrendűségi érzése (szintén önbecsapás), a történelem forgandósága (Észak-Erdély hol ide-, hol odatartozása) – s mindez egy közepes méretű novellában elbeszélve. Nos, mindez Birkás igazi írói kvalitásairól vall. Ráadásul ideológiai hamis hang nélkül úgy, ahogy megtörténhetett volna. Se szocialista realizmus, se szimbolizmus, se fantasztikumba játszás. A magyar irodalomban, a 20. században, két jól kivethető stílus fogalmazódott meg. Az egyik a lírai-szecsessziós Krúdyé, a másik Kosztolányié, amely nem annyira bravúros, mint Krúdyé, viszont „rögeszmés” pontosságra tör. A pontosság felülmúl mindenféle bravúrt. Ez a pontosság jellemzi Ottlik Géza prózáját is és többé-kevésbé Birkásét is. Olyannyira – és itt Ottlikétől különbözik – hogy szinte fájnak a mondatok, az ember legszívesebben a sarokba vág-

ná az egész históriát. Másrészt talán ez a „nyugatos” stílus, nem a Móriczé, és, bármennyire is kockázatos ezt kijelentenem, nem a Krúdyé, Gellérié, Mándyé. (Ez persze semmit nem von le az értékükből.) Birkás írása olyan őszintén intellektuális, hogy első pillantásra még intellektuálisnak sem nevezhető. Arról nem is szólva, hogy a téma egy kissé tabu volt... Észak-Erdély visszacsatolása nem éppen a kádári kurzusnak megfelelő tett volt.

Birkás novelláit (miként a kisregényeit is) elhallgatták, mert elhallgatva tartották a magyar történelem olyan cselekedeteit is, amelyek nem feleltek meg a kádári korszaknak. S a kádári amnézia máig is tart... Ráadásul Birkás Endre nem is kísérletezett a magyar próza megújításával, a ragyogó iróniáját (*Kalap; Mondd, még meddig kell élni*) a magyar olvasóknak csak töredéke tudta elfogadni. Szóval peches volt Birkás Endre, úgy a hivatalos politika, mint a közönség részéről. Sokkal, de sokkal többet érdemelt volna. (Lehet, hogy ez a magyar „polgári” irodalom átká?) Például itt van az ún. „mester”-regénye, az *Elfelejtett emberek*. Az első mű, amely a doni katasztrófát ábrázolja. Máig sem sikerült felülmúlni – holott még az elsőséget is elvitatták tőle, mert még csak nem is ismerték. Igaz, 1960-ban jelent meg, és Birkás Endre akkor sem volt a köztudatban ismert író. Az *Elfelejtett emberek* főszereplője Bándy Géza mérnök, aki a második világháború alatt katona volt, és kint volt a Szovjetunióban, a Don mellett. 1942-öt írunk, még a doni katasztrófa előtt vagyunk. Még az embernek sejtelve sincs róla, hogy a Donnál alig néhány hónap múlva elkezdődik a Horthy-rendszer végszámolása. A magyar katonák unatkoznak, és csencselnek takarókkal, bundákkal, pezsgővel, stb. Mint általában a megszálláskor szokás. Adok-veszek alapon. Bándynak a beosztottjai is részt vesznek a csereberében, és lebuknak. Bándynak a parancsnoka, az ezredes, hadbíróság elé állítaná a lebukottakat. Közben megoperálják Bándy édesanyjának a szemét Pesten, és Bándy szabadságot kap. Pesten tölt néhány napot. Időközben elintézik, hogy többé nem kell visszamennie, leszerelik. Bándy azonban visszautasítja a teljesen legitim leszerelést, és – anyja kétségbeesésére – visszamegy a Donhoz. A halálba? Nem. Nem kívánja a halált, de a doni szovjet áttörésben ő is elpusztul.

A kérdés az, hogy miért. Ma már, sajnos, elég nehéz megmagyarázni, hogy miért döntött úgy, hogy a leszerelésre fittyet hány, és tovább folytatja az egyébként utált, katonai szolgálatot. Nem érzi magát jól Budapesten? Hiszen a szülővárosa. Az biztos, hogy Pestnek fogalma sincs róla, hogy mi történik a fronton. Nem is érdekli a pestieket, legföljebb udvariasan megkérdik, hogy jól vannak-e, jól megy-e a dolguk a fronton. A budapestiek élnek a maguk háború előtti életét, mintha mi sem történt volna a világban. Ez a közöny visszataszító lehet Bándy számára, akit más fából faragtak. Ez lehet az elhatározásának egyik oka. De nem a döntő oka. Van egy különös párbeszéd Bándy anyja és öközötte, amikor Bándy elhatározza, hogy visszamegy a frontra. „Hisz úgysem segíthetsz rajtuk... Se azokon a tolvajokon, se a másik kettőn. Nem tehetsz róla, téged nem terhel felelősség.” – mondja Bándy anyja kétségbeesetten. „Mindnyájunkat terhel – felelte halkán Bándy.” Nos, 1960-ban még nyomokban jelenthetett valamit Bándy elhatározása. Igaz, nyomokban, mert az úriemberiség már 1942-ben is, hogy úgy mondjam, kiment a divatból, holott látszólag úriember módjára viselkedett az egész középosztály. Vagyis, nagyjából, képmutatóan. Csak Bándy és egyik-másik társa ragaszkodott még a becsületesség kódexéhez. 1942 óta eltelt hét évtized... A modernből posztmodern lett, az úriemberből pedig „úriember”. – Sajnos.

■ ■ ■

Grendel Lajos (1948, Léva): Kossuth-díjas író, a pozsonyi Comenius Egyetem tanára, a Kalligram Kiadó egyik alapítója. Számos magyar, szlovák és közép-európai irodalmi díj birtokosa. Pozsonyban él. Életműsorozata a Kalligram Kiadónál jelenik meg.

SZUPERSZE mélyes

Mészöly Miklós hatása fiatalabb kollégáira

N e m v é g l e g e s t ö r e d é k

„Semmi rendkívüli nem gondolunk, csak olyasmire, amire nem jut idő és alkalmom.”

(Mészöly Miklós)¹

„Arról, hogy egy-egy öreg író segítségével milyen hatással lehet a fiatal pályájára, szinte minden életrajz hoz föl példát; az, hogy öreg íróknak tán még nagyobb szükségük van a fiatal biztatására: – érdemes, érdekes, amit írsz, nem estél ki az időből – nem ilyen köztudomású.”

(Németh László²)

„És rám is érvényes, hogy olyan hatással volt, olyan benyomással bírt, hogy azt lehetetlen röviden elmondani.”

(Szörényi László)

„És hát a fiatal írók sereglettek körülötte.”

(Nádas Péter)

(Mi a baj)

„Megkérdeztem tőle egyszer, hogy végül is mi a baja az onániával.” Mészölytől, és nem én, hanem Nádas.³ „Miért ne csinálná az ember, ha egyszer jó neki. Megvetően nézett rám, nem is válaszolt. Különösen utálta az ilyen szeszélyes és léha kérdéseket.” Megkérdezted, nem válaszolt, ez alapképlet. Hogy ne legyen az, hogy nem válaszol, inkább nem kérdezni valakit.

Konkrétan Mészölyt. Róla kell írnom, és ez most elég reménytelennek látszik. Felálllok, visszazöttyenek, netezek, olvasgatok – halogatom. Érdekes, milyen nehéz írni róla. Bárkiről: de akkor Mészölyről szinte nem lehet. Egyrészt annyi mindent lihegtünk már össze róla, másrészt meg... Na jó.

Tizenöt éve halt meg. Tizenöt évig laktam mellettük nyáron Kisorosziban. „Egy szép napon” felhívott, hogy vásároljam meg a szomszédjukban, a kertjük meg Nádas ex-háza

közötti eladó telket. Csehszlovák típusú faházzal. Nádassal talán egyszer sem találkoztam ott, rég elköltözött – elment, elmenekült –, valamiképp mégis ott volt. Többször át-sétáltam ahhoz a házhoz, nem volt kerítés, nem lakott ott senki, üresen állt, gazos kert, gyönyörű nyári gaz nőtt, alaposan szúrt-vágott-karmolt, mintha védekezett volna a növényzet, védte volna Nádas, izé, nyomát. Hülyeség persze, most mégis ez jutott eszembe. Említettem egyszer Mészölynek, hogy néha olyan, mintha itt volna a Nádas. Olyan, felelte. Nádas szerint „nincsen magyar posztmodern szerző, aki ne az ő köpönyegéből lépett volna ki, de egyetlen szava van hozzájuk: onánia”.⁴

(Gép)

Mészölynek két komputere volt. Az egyiket hordozta, a másikat Orosziban tartotta. Abbahagyta a kopácsolást, vett egy laptopot. Lemezre dolgozott, nem a vincseszterbe, és hogy azért néha *menteni* kéne, amit csinál, azt nemigen értette. Ja, jó, mondta, de akkor nem tudom bevinni Pestre. Dehogynem, válaszoltam. Jó. És azonnal másról kezdett beszélni. Nem kérdez vissza, így van, rendben van, ez van, így csinálja, jó így, passz.

(Bánat)

Kedvenc verses mesém *A bánatos medve*, Ifjúsági könyvkiadó, 1954, húszezer példány. Rongyosra olvasott lepirellő. „Volt egyszer egy medve, sose volt jókedve. Dirmegett-dörmögött, mintha semmi másra nem lett volna oka, csak búslakodásra. Ha mézet nyalogatott, nem volt elég édes, ha a nap kisütött, nem volt elég fényes. Még az odúját is szűknek találta.” Kívülről tudtam. És belülről.

(Kánon)

Balassa is Kisorosziban nyaralt. Lenn, a faluban, *messze*, és amikor odaköltöztem, már komoly feszítő volt köztük. Magyarán elég brutálisakat mondott Mészölyről. És legyintett. Néha lesétáltam hozzá, az nem – az sem – volt *elég* jó. Mészöly alig említi, egyszer a „keservesen idejétmúlt népi–urbánus ellentét”-ről⁵ Csengeyvel váltott levelezése apropóján idézi, Veres Péterrel való levelezése kapcsán. Veres Péter, írja Mészöly Miklós, „először össze is tévesztett Mészöly Dezsővel”.

(Épp odaillő szavak)

„Atlétatrikóban például Mészöly Miklós verhetetlen” – így Esterházy. Valamint: „tündököl” (*MM tündöklése*), és könyveiből „intenzív életismeret árad”. Vagy ezt Móriczról írta? „Úgy emlékeztem, hogy szeretem Móricz Zsigmond novelláit” – ezt biztos Móricz-

ról (*A halacska csodálatos élete*). Áll a könyvespolc előtt, „álltam a könyvespolc előtt, oda-keveredtem, s majdnem láthatatlanban levettem MM *Sutting ezredes* tündöklését, s majdnem láthatatlanban belelapoztam. *Egy vadász sokáig kergetvén egy madarat, a vadak megölték, esztendő múlva a madár a koponyára szállván innya, megborította*. Szinte megijedtem a mondatától, visszahőköltem, mint amikor mondjuk tormába hajol az *ember*. Ez a heves hatás, hűség ide vagy oda, meglepett, ennyire nem gondoltam mindig MM-re.” Aztán: „Én olykor szoktam mondani, nem okvetlenül rá, hogy a lába nyomába se érek, szün, és főleg azért nem, mert én másfelé megyek. És ugyan ez igaz lehet, de azért: csöndesebben.” Meg hogy „fragmentban – bizonyosan MM a legnagyobb magyar író, mindent és mindenkit belevéve a *Halotti beszéd*től mondjuk Benedek Szabolcsig.”

Szün.

Még az, hogy: „A Mészöly-szöveg, e big brother, figyel minket, s addig jó nekünk, míg ez így van”, és: „Napok óta járkálok a mészölyeim közt, ünnepélyesen és tehetetlenül”. És „Mészölyország nagy ország”. Vagy: „Mészölyről bármi az eszünkbe juthat”. Bármi? *Mot juste*, megtalálni az épp odaillő szót – ez Flaubert stíluseszménye.

(Test)

„Lényegében két dologról gondolkodom, vagy inkább álmodozom, két dologról mint tárgyról: a magyar nyelvről és Mészöly Miklós arcáról, testéről.” Esterházy. És: „Soha szemernyi nem csökkent a radikalitása, se a stílári, se a morális. Az üstöke se változott. Mindig fiatalabb volt mindannyiunknál (talán csak Nádas, aki igazi tanítvány, egyidős olykor vele)”. Nádas: „Mit köszönhetünk világos szemének, hűvös pillantásának, szálfatermetének, izomkontraktúrára és csontgöbök képzésére hajló alkatának, kézműves kezének.” Aztán hozzáteszi valamivel kevésbé ünnepélyesen: „valamivel kevésbé ünnepélyesen úgy is kérdezhetem, mivel és miként módosította a magyar mondatot”. Tárgyiaság, „a mondatokét és a képekét. A mondatok kitartott feszültségét, a képek éles rajzolatát, mélységük részletezettségét, a távoliség és a közelség világos arányait. De egy cseppnyi naturalizmust sem, és alig valamicske pátoszt.” Göcsörtös keze volt. „Láttam egyszer, amint dühében az ártatlan asztalra sújt” – írja Nádas. „Láttam, ökle mire képes.” Én nem láttam. Már nem. Mutatja a kezét, alig tud vele fogni.

(Azonnal)

Egyszer felhívtam telefonon valami ügyben, azonnal ráért. Nem holnap, hanem nyomban. Találkozzunk a Greshamben ötkor. Jó, mondom, leteszem, odamegyek ötre, ülök a Greshamben egy és háromnegyed órát, nem jön. Felhívom, mondom neki, hogy hát itt várok a Greshamben másfél órája. Valójában egy és háromnegyed órát vártam. Azt mondja, hogy *ja!?* *érdekes, nem a Gerbeaud-ban beszéltek meg?* Mire én, hogy: nem, mire ő, *milyen érdekes, odamentem a Gerbeaud-hoz, ott vártam, nem jöttél, most érkeztem haza*. Hát ez tényleg érdekes, mondom, mire ő, *na jó, várjál, mindjárt jövök, szóval Gresham*. Ja, mondom, Gresham. *Akkor jövök*, mondta, és jött. Azonnal. „Amikor engemet utolér az őszinte kíváncsiság, a *Ki vagy te?*, abban a pillanatban elgyengülök, és ezt valamivel honorálni szeretném”, így a Szigeti Lászlóval készített *Párbeszédkísérletben*.⁶ „Mert hát mégiscsak furcsa, hogy *én* nem gondoltam volna, hogy *ő* kíváncsi lehet rám.”

(Vég 1)

T. S. Eliot szerint „a regény története Flaubert-rel és Jamesszel lezárult”.⁷ Mintha Mészöly is túlságosan így látta volna. Egyharmadára húzta a *Saulust*, a fölösleget elégette, elhiszem neki, noha adatközlőket fenntartásokkal kezelj. „Ha átmentem megnézni, nem halt-e még éhen, olyan kéziratot láthattam az asztalán, amelyen több volt a húzás, mint a szó. Addig húzza, míg a papír a fölösleges szavaktól átllyukad. Kérte, hozzak kenyeret a boltból, van még egy kis szalonnája” (Nádas).

(Hatás 1)

Nem tudom, miféle hatással volt Mészöly Miklós fiatalabb kollégáira. Volt hatás: erős/hatásos személyiség erős hatása másokra – aztán pedig, e hatás következtében is, megannyi életstratégia, „másfelé menés”. Fölkértem, mutassa be az első kötetem, nem emlékszem, hogy történt. Telefonáltam. Alig ismertem, egyszer-kétszer láttam, nyilván oda-mentem hozzá bemutatkozni. A hetvenes évek közepén olvastam a *Filmet*, megváltoztatott bennem csomó mindent. Túlzás, hogy elolvastam, nem olvastam végig, letettem, kezdtem előlről, néztem, hogy még mennyi van hátra. Hagyjam abba? Csak döntés kérdése? Írjak? Kezdek neki?

(Azt hiszi)

Megjelent a *Mozgó Világ* szerkesztőségében. Odaültél hozzá, közvetlen volt. „Kívül maradni, de szenvedélyesen a körön belül”, mondta magáról. „A helyzetem kialakult. Egész egyszerűen azoknak a fiataloknak köszönhetem ezt, akikhez nem a befészkelődés szándéka vagy holmi elkötelezettségi igény vezérelt, hanem az (...) eredendő kíváncsiságom”, mondja/írja a *Párbeszédkísérletben*.⁸ „Engem őszintén érdekelt, és ma is érdekel, amit csinálnak.” Lejött Tatára, a JAK-táborba, leült sörözni, odaültek hozzá. Ez hatás. Hatott. Állok az ágya előtt, nem tud fölkelni, nagyon beteg. Megyek Tatára, mondom neki. Én idén *valószínűleg* nem megyek, mondja. „Érthető, hogy ilyen figurákhoz, amilyen én vagyok, a fiatalok odaadóbban állnak hozzá, mint az öregek. Ezekről a gyerekektől mindig volt mit tanulnom” stb.

(Technika)

Mészöly abban a leghatásosabb, amit Mark Schorer „technikának”⁹ nevez: „elhalkulnak a terminusok keatsi felhangjai” („A Szép: igaz s az Igaz: szép!...”,¹⁰ ha szép és igaz helyett formáról és tartalomról, sőt technikáról és témáról beszélünk. A mű „megvalósított tartalom”: forma. „A tartalom – vagyis az élmény – és a kivívott tartalom – vagyis a művészet – közötti különbség egyenlő a technikával.” Schorer szerint „amelyik író a legalaposabb technikával vizsgálja témáját, annak a műve lesz a leginkább kielégítő tartalmú”.

Mintha Mészölyről írna: „az ilyen műveknek tömörségük, hangzásuk van, hosszan kizengnek, és rendelkeznek a jelentés maximumával”.

(Jelentés öt)

„Öt fiatal író szeretnék bemutatni Önöknek – a legfiatalabb még nincs harminc, a legidősebb még innét van a negyvenen.” 1979, Bécs, Esterházy, Hajnóczy, Nádas, Bereményi és Lengyel irodalmi estje.¹¹ „Megítélésem szerint nemzedéküknek ahhoz a vonulathoz tartoznak, amelyik mintegy középpütt áll. Nem sorolhatók azok közé, akik a próza hagyományosabb útját járják, sem azok közé, akik számára kizárólag az avantgarde végletei jelentik a kihívást. Nem »szövegeket« írnak, melyek inkább kódolják a kort, mint megjelenítve bemutatják.” Esterházyról: „Önfeledt és átgondoltan programozott. A legvégletebben Tandorinál, a legálcázottabb nyomjelekkel Nádasnál. Esterházy frivol középhelyezett”.¹²

(Hatás 2)

1995–96-ban egy évig Berlinben voltam DAAD (Deutscher Akademischer Austausch Dienst) ösztöndíjjal. Ezt (Ilma Rakusa, Michael Krüger, Földényi F. László kuratóriumi tagokon, és Irene Rübbertden kívül, aki az első német nyelvű könyvem kijárta) Mészölynek köszönhetem. Sokadmagammal amúgy. Sok pénzt, nagy lakást, némi odafigyelést is adnak hozzá. A magyarok közül ő kapta meg elsőnek a DAAD-t, a németek „beleszerettek”, aminek következménye az ösztöndíjas magyar művészek fölültreprezentáltsága. Ez hatás. Ha van hatás, akkor ez az. Mészöly segítette később Esterházyt, Nádaszt vagy Krasznahorkait az ösztöndíjhoz, ők pedig, még a rendszerváltozás előtt Berlinbe kerülve, egyszerre *érdekesekek* lettek, a DAAD kiadta első német nyelvű kötetüket a híres „székes” sorozatban (az írók egy-egy székkal ábrázoltatnak a borítón). „A mai irodalmunk viszont éppen olyan területeken »munkálkodik« ígéretesen, ahol sokáig kint függött a tábla, hogy »kozmetopolita«, »magyarságidegen« – és ehhez hasonló. Ha csak a fiatalabbak csapatában pásztázok – Nádas, Esterházy, Petri, Oravecz, Hajnóczy, Tandori, Bereményi, Csaplár... És még akad” – sorolja. (*A pille magánya. 60 év után*). Spiró nem lett bevéve.¹³ Végül Csaplár sem – aki szerint úgymond ellentmondásos lett a viszonyuk.

Mészöly alkati a-karrierista volt: nem anti-karrierista, ám semmit nem tett igazából saját magáért, fiatalabb korában csöppet sem törődött azzal, hogy, mint pl. Kundera, igazi kelet-európai világsztár lehetett volna. „Önértékelési minimum”, mondja magáról Szigeti Lászlónak. Nekem ilyet nem mondott. „Akkor még semmit sem tudtam a marketingről” – ezt mondta. „És kezdtem hinni, hogy nekem az önmenedzselés valóban nem megy. Vagy én baszarintom el valamivel, vagy a partnereim hagynak pácban, rosszabbik esetben elpatkolnak.” Ifjú patronáltjait viszont – nyíltan, kvázi sportot űzve belőle – nyomta-segítette, azok pedig primán gazdálkodtak a lehetőséggel. És tanultak a példából. Mások (Konrád, Dalos, Kertész, később néhány fiatal is) más úton-módon bekerülve aztán a német piac „megtelt”, és most – igazi magyar *ressantiment*, – sértődöttek, magukat mellőzötteknek érző frusztráltak csapata morog tehetetlenül, *ha a Kertésznek/Esterházyinak megy, nekem mér’ nem*-alapon, összeszorított szájjal igyekező az aktuális kultúrpolitikát mozgósítani. Érthető keserőséggel. Pedig hát ilyen a mechanizmus, egyeseknek bejön, mázlijuk van, jókor voltak jó helyen, kapcsolatok, működőképes lobb, nyelveket

tudnak, eleve külföldön élnek, témájuk kurrens – másoknak meg nem. Nehéz lenyelni. Értem azokat, akik, *anch' io sono pittore*, ahogy Correggio morogta Raffaello festménye előtt, maguk is szeretnék, ami másoknak összejött. Tény, a tutiban ülők ellenérdekeltek abban, hogy jöjjön a konkurencia, csak akkor állnak az újak mellé, ha azoknak maguktól beindul a bolt. Összes tisztelem azé, aki nem így működik. Elállni az infót, nem ajánlani másokat, nem szólni ösztöndíj-lehetőségekről, nem ejteni szót kollégákról kiadóknak/lapszerkesztőknek, kizárólag haverról, aki szintén a tutiban van már – érthető. A nulla összegű játék kegyetlen, egyszerre csak 11-en játszhatnak egy futballcsapatban, aki tehetség kimarad, az – kimarad. Proletár! Folytatnám, de unnád!

(Hatás 3)

Nem szeretni valakit, féltékenynek lenni rá – komoly hatás. „Rönészansz”, hallom, ahogy *két lektor* utánozza gúnyosan Mészölyt. Elöttem csinálják, hazai pályán. Csöppet sem titkolt megvetés. Direkt előttem, vagy csak nem törődnek vele, nem tudom. Direkt nem törődnek. Tényleg így mondta, de nem az ő hangján hallom, hanem a *két lektor* hangján.

(Reménytelen)

„De a többiek?”, így Bán Zoltán András, Tar Sándor apropóján.¹⁴ „Mészöly Miklóst reménytelenül kiagyaltak, természetellenesnek tartottam; képtelen voltam (és vagyok ma is) felfogni *Az atléta halála* vagy a *Jelentés öt egérről* úgynevezett filozófiai mélységét” stb. Néhány éve úgy volt, hogy Bán Zoltán András Mészöly-díjat kap. Ezt néhányan az alapítványi elnökségből megakadályozták, mire a kuratórium lemondott.

(Hatás 4)

Ülök a kertben a német ismerőseimmel, egyszer csak abbamarad a kopogás, és átbújik a drót alatt Mészöly. Hoz magával egy tányér mérsékelt süteményt. Sajnos, nem tudok németül, közli a németekkel, leül, huzamosan előad irodalmi és politikai elgondolásokat németül, majd elnézést kér, hogy nem tud németül, és el. Megy dolgozni. Visszabújt a drót alatt. Mérsékeltlen eszegettem a süteményből. Kis idő múlva áthallatszott a kopogás.

(Hatás 5)

Szövegek megbeszélése, tanács/ötlet/javaslat, akár olyasmi írások, mint Voltaire¹⁵ vagy Rilke levelei¹⁶ fiatal költőkhöz – föl sem merült.

(Szúnyogok)

Kivitem Kisorosziba az autómmal. Kivitt magával. Sokszor. Ötven perc az út, ha betartod a sebességkorlátozást. Leányfalu és Tahi között párszáz méteren fölnyomtam százhuszig, nyilván siettem, de hová? Híd, tizenegy kilométeres útszakasz a Szentendrei-szigeten, eleinte látszanak a túlsó parton a DCM kéményei, aztán, mintha alagútba kerülnél, összeborulnak a fák az út fölött. 1985. február 11-én fölhívott Mészöly, hogy eladó a szomszéd telek, ha érdekel, nézzem meg, most indulnak, kivisz magával. Nem volt kocsim. A Margit híd budai hídfőjénél vett föl, mellette ültem. Elaine hátul. Szép nő. Nem tudom, tudta-e, hogy mennyire tudta. Barátságos volt, láttam, hogy örül nekem, akkor nem éreztem semmi túlzott mézesmázt. Mészöly olyan volt, amilyen, érdeklődő és csipkelődő, folyton harcra kész, területét védelmező kakas, ez tetszett nekem. Máskor nem tetszett, fárasztott, untatott is, akart a fene harcolni, ugyanakkor meg mi az, hogy nem harcolsz, kisapám! Nyáron tizenöt évig mellettük éltem, mindenképp nagyon-nagyon sokat voltam a közvetlen közelükben. Pár méter. Kerítés nincs. Viszonylag hangosan beszéltek, nem tudtam nem hallani mindent, ennyi idő alatt nem bír nem minden kiderülni. Most is a fülemben *cseng* Elaine hangja, ahogy *édesemez*ik, hívja Miklóst ebédelni, szól neki ezért meg azért, vagy csak úgy *beszél*. „Tizenöt éven át éltünk és dolgoztunk egymás közelében, ebből jó ideig egyetlen tető alatt. (...) Egyszer megjött Budapestről, mindent fölfalt, amit a konyhámban talált, aludt tizennégy órát, majd három napon át hallgattam írógépe nek megszakítatlan kopogását. Ült a kertjében egyetlen kinyúlt gatyában, gyakran anélkül is, tőle nyugodtan süthetett a nap vagy gomolyoghattak körülötte a szúnyogok” – így Nádas.¹⁷ Bemutattam neki a barátnőimet. Férfiakat mutatnak be a nőknek, most mégis így írom. Tetszett nekik, mármint a nőknek tetszett a helyzet. Esténként átnéztem hozzájuk, ültünk a kertben, csíptek a szúnyogok, csapkodtam, ő legyezett. Nem szúrták. Vagy nem figyelt oda. Átmentem beszélgetni, aztán vissza, vagy lementünk a Dunához. „Hát ide, Kisorosziba annyifajta ember jött a lugasunk alá beszélgetni, véleményét szerezni és cserélni, hogy ez ma már szinte hihetetlen.”¹⁸

(Vonulás)

Vonul az utca felé egy bevásárlókosárral. Poros dűlőút, neve Rigó. A leviselt vászonnadrágjában vonul végig a kerten, a vadszőlőlugashoz, ahol a kocsija áll. Tulajdonképpen peckes. Kincsem, hozzál még hagymát is, hallom Elaine hangját. Jó, válaszolja, és bekászálódik a Citroënjébe. Ez hatással volt rám. Peckesség, vászongatya. Ha Elaine azt akarta, hogy *én* menjek a boltba, más volt a stratégia: kincsem, nem mész le a boltba?, kiabálta, ami persze igazából nekem szólt, Mészöly épp püfölte az írógépet, oda se bagózott. Ez is hatással volt rám. Olykor, ha áthívott egy levesre, nem tudtam megúszni a főztjét (köszönöm, már ebédeltam, nem vagyok éhes, elrontottam a gyomrom, nem vagyok itthon), csak néztem, ahogy Mészöly a tányérjához hajolva zokszó nélkül belapátolta, amit kapott.

(Viszony)

Nádas a mesterének tartja, drámai a viszonyuk. Krasznahorkai smúzol. Nyilatkozik, de nem ír róla.¹⁹ Mindenki smúzol. Én is smúzoltam. Esterházy móríká: „nem mesterem Mészöly Miklós” (*Ünnepi beszéd és rekonstrukció*). „Nincs tehát mester, sok van ilyen, ne-

kem is sokak nem mestereim, nem az, mondjuk, Ottlik, nem mesterem Vasadi Péter, és így tovább, mert természetesen tanulunk van kitől; nekem, mondjuk, hogy mi a mondat, azt Ottliktól, szavakat Mátyástól, hogy a nem-szó is szó, a szó elhagyása is szó, azt Mészölytől, hogy mi a fény”, azt nem mondom meg, kitől – még valamiféle oknál fogva Szőcs Géza is föl van sorolva. Rajongás, eltávolodás, csöndes rivalizálás a nyolcvanas évektől, miután Mészöly külföldön már „kiesett az időből”. Mészölyt bosszantja a nem-komolyság. Balassa főleg rá és Ottlikra építi a konstrukcióját. Darvasi – unoka a nagypapának – neki ajánlotta a *Könnymutatványosok legendáját*. Forgách András szerint „MM egyre jobb (egyre kevesebben olvassák és egyre jobb lesz, persze nem attól, hogy nem olvassák, de ott is van egy nagy félreértés”. És hozzábiggyeszi: „viszont megint esik a hó”. Péterfy, Gerőcs stb. nagypapája. Márton László járt hozzá, olvasta, írt róla – hirtelen nem jut eszembe senki, akire ennyire semmi hatással nem volt Mészöly. Mindenben teljesen más – ez vajon hatás?

(Talán a gyerek)

„A végsőig meztelenített közlést s az azt követő elhallgatás útját nem tartom járhatónak (...). Végül is a hallgatást nem lehet szavakkal megfogalmazni. Ez már a próféták műfaja. És mi mégiscsak írók vagyunk”, írja Tandorinak („nincs másolatom, talán a gyerek eltette”), aki a *Töredék Hamletnek* kéziratát „cérnával összefűzött spirálfüzetben küldte el” neki.

(Vég 2)

Hallom, ahogy lesétál a kert végébe. Fölkel az asztaltól, azt is hallom, most nem dőlt fel a szék, megindul lefelé, azért hallom, mert olyan a csönd, nevetségesen sok mindent hallani. Távolról a tűz ropogását, az égő falevelet, a túlsó partról a vonatot. Hallom, mert nem nézek oda, direkt úgy áll a székem, nem nézem, nem hagyom abba azt a valamit. Abbahagyom, leteszem a könyvemet, megfordítom a széket, inkább felállok, de nem megyek oda, egy-két lépés csak, egy lépés, látom a levelek között a hófehér haját, oldalvást áll, nézi az utat. Nincs ott semmi, csak homok. Út, homok, árnyékok, napsütés, semmi. Megfordul, errefelé, felém, nyitva a szája, fölemeli a kezét. Hogy vagy, Miklós? Jól. Na. Frappáns kérdés volt. Gyorsan vége. Eleve meg van mondva a válasz, és gyorsan véget ér, egyből, nincs min unatkozni. Csomó akác, olajfa, őszibarackfák, nem lettek beoltva. Két napja láttam a tévében. Mutatták pár percig, mert meghalt. Néhány évvel ezelőtti felvétel, egy hetvenvalahány éves férfi arca. Hihetetlen arc, milyen arcok között. Nem vagyok kompetens férfiszépség-ügyben, de itt igazán minden elképesztően rendben van, jól néz ki, kész. Szikár. Jól néz rám. Jó volt vele üldögelni, akkor is jó volt, amikor nem volt jó. Abbahagyják a közvetítést, valami másról kezdenek beszélni. „Csak az öregek mondhatnak ilyet egymásnak: »Én sírok? Inkább neked olyan nyálkás a szemed...«” (Mészöly Miklós) ■ ■ ■

- 1 Mészöly Miklós: Egy elképzelt színház délibábja (*Végleges töredék*). In: *Lassan minden. Drámák, játékok*. Budapest, Századvég, 1994. 10.
- 2 Negyven év. *Tájékoztató pályámról s munkásságomról*. Budapest, Magvető és Szépirodalmi, 1974. 68.
- 3 *Egy antiromantikus szuperszemélyes éntelen antinacionalista patrióta*.
- 4 „A szerelemhez kettő kell. Különben a meddő onánia lámpásházává züllesztjük az országot.” Mészöly Miklós: *Az irodalomról – másképp*. In: *A negyedik út*.
- 5 *A negyedik út. Esélyek és kockázatok az ezredvég küszöbén*. Pécs.
- 6 Mészöly Miklós: *Párbeszédkíséret*. A kérdező: Szigeti László. Pozsony, Kalligram, 1999. 150.
- 7 Lionel Trilling: *Művészet és szerencse*. In: *Regény és tapasztalat. Modern amerikai irodalmi tanulmányok*. Budapest, Európa, Modern Könyvtár, 1978. 62.
- 8 Mészöly: *Párbeszédkíséret*. 150–151.
- 9 *A technika mint felfedezés*. In: *Regény és tapasztalat*. I.m. 6.
- 10 *Óda egy görög vázához*, Tóth Árpád fordítása.
- 11 In: *Érintések*.
- 12 *A katarzis előszobájában*. 1979.
- 13 Spiró 84-re datált verse, a *Jönnek, a Mozgó Világ* 87/4-es számában jelent meg. „Mélymagyarok, Trianon, szar, szemét – olyan asszociációs patronok és fogalmak ezek, melyek ha csak úgy henyén vannak odadobva egy nem tisztázott szövegkörnyezetbe, nem csodálkozhatunk, ha az olvasó – Magyarországon – felkapja a fejét. Sajnos nem vagyunk (még nem lehettünk) olyan egészséges náció, mint az angol például, ahol nyugodtan lírába aranyozhatod, hogy a királynő szajha, a Birodalom disznóól és a puding nemzeti szegény. Természetesen nem tételezek fel semmilyen eltöklét általánosítást ebben a szerencsétlen versben, de nem csodálkozhatok, ha helyi olvasatban (és mi másról lehetne szó?) olyan asszociációkat és értelmezéseket hív elő, melyek a nemzeti önérzetet, a magyarság történelmi magatartás-erkölcsét sértezik, illetve, *sommázva* megkérdőjelezi. Mármost ha kész vagyok rá, hogy így olvassam és komolyan vegyek egy –
- már elnézést a szóért – felelőtlen és tisztázatlan indulatú lírai böffentést (*Egy vers füstje*).
- 14 *A vidéki szegény rokon*. Holmi, 2014/10.
- 15 „Aztán végre, ha egy évig tartó visszautasítások és alkudozások után műve mégis megjelennek, akkor következnek ám csak az igazi munka: vagy el kell kábitania az irodalom Cerberusait, vagy saját érdekében hangos csaholásra kell bírnia őket.” *Levél Lefébre úrnak avagy az irodalommal járó kellemtelenségekről*. In: *Francia irodalmi szalonok. Szemelvények a XVIII. század francia irodalmából*. Összeáll., előszó, jegyzet, fordította Madácsy László. Budapest, Gondolat, 1963.
- 16 „Itt nincsen időmérték, itt nem érvényes az esztendő, és tíz év semmi; művészeknek lenni azt jelenti: nem számolni és nem méricksélni; élni, mint érik a fa, mely nem sürgeti nedveit és bízvást dacol a tavasz viharával és nem latolgatja, hogy utóbb beköszönt-e a nyár. Igen, beköszönt. De csak a türelmesekhez jön el, akik úgy élnek, mintha az örökkévalóság feküdne lábuk előtt, gondtalan nyugalomban és határtalan távlatokkal. Én naponta tanulom, tanulom fájdalmak között, miközben hálálkodom fájdalomaimnak: minden, minden *türelem!*” Rainer Maria Rilke: *Levelek egy ifjú költőhöz*. Franz Xaver Kappusnak 1903. április 23-án.
- 17 „Regiszterek tudott váltani. A regisztereken értsük a különböző társadalmi osztályokat, rétegeket, a legkülönbözőbb emberek között, tulajdonképpen mindenkiel tudott közlekedni” Nádas Péter.
<https://sites.google.com/site/meszoelymiklos/eloadasok>
- 18 „Püski Sándortól (...) Kiss Jancsiig.” Mészöly: *Párbeszédkíséret*. 151.
- 19 „Mint szinte valamennyiünkénél kimutatható (volna) az újabb kori magyar irodalomban, Mészölynél is az, hogy nem »romantikus« ő, hanem »szentimentális«, azaz nem »romantikusok« vagyunk, hanem »szentimentálisok«, csak ezúttal nem bármelyikünkéről, hanem egyikönről, Mészölyről van szó.”
http://www.litera.hu/hirek/krasznahorkai_laszlo_nem_tobb

Kukorelly Endre 1951-ben született Budapesten. Kötetei a Kalligramnál: *Tündérvölgy, avagy Az emberi szív rejtelméről* (2003), *Samunadrág* (2005), *Rom. A komonizmus története* (2006), *Ezer és 3, avagy A nőkben rejlő szív* (2009), *Mennyit hibázok, te úristen* (2010), *Reggel az egyik istennő, Három 100 darab* (2011)

ELŐJÁTÉK és UJJGYAKORLATOK a LOLITÁHOZ

Vladimir Nabokov:
A bűvölő (1939, 1986)¹

„A durva fajtalankodás mindenevő, a kifinomultnak előfeltétele a csömör.”

A bűvölő 1939-ben született, így Nabokov utolsó oroszul írott művének tekinthető, csak hogy nem jelent meg életében. Maga az író nevezte pre-Lolitának, azaz a *Lolita* előzményének, míg a tizenkét éves, de Lolitánál éretlenebb kislány szereplőt „protonimfácskának”. Ám a negyvenoldali elbeszélésnek mindössze az ötletét használhatta föl, mert csak jóval a *Lolita* megírása és kiadása után, 1959-ben fedezte fel újra egy bőrönd mélyén az elvesztettnek hitt kéziratot, amikor a Kongresszusi Könyvtárban letétbe helyezendő írásait válogatta. A kisregényt 1986-ban, Nabokov halála után fordította le fia, Dmitri angolra, és két szerzői jegyzettel és saját részletes utószavával publikálta (ez utóbbit a magyar kiadás nem tartalmazza).²

A *Lolita*hoz képest *A bűvölő* zsenge mű, tehát nem csak a megkésett publikáció indokolja, hogy elsősorban mint a nagyregény első csíráját, összehasonlításban vegyük szemügyre azt, hogy mennyiben tekinthető a *Lolita* előfutárának. Egyik markáns különbség, hogy a *Lolita*ban maga Humbert H. ír le mindent (a továbbiakban HH, ahogy Nabokov is nevezi), az ő gondolatait ismerjük meg és az ő szemével látunk. Ezzel szemben *A bűvölő* feltételes Arthurja egy mindentudó elbeszélő által leírt hős, legalábbis a szakirodalom így tartja számon. E hős neve nem is szerepel a műben, csak Nabokov így említette egyszer, később szereplőjét egy levélben (őt a továbbiakban A.-nak fogom nevezni).

Nemcsak a hős neve hiányzik azonban, hanem a többi szereplőé is. Egy újabb monomániás hőssel van dolgunk, akit szenvedélye a kislányokhoz láncol. A regény az ő hadmozdulatainak története arról, hogyan talál rá szenvedélye tárgyára egy parkban, ismerkedik meg a nevelőnővel, jut el az özvegy anyáig, akinek betegségéről értesülve gyorsan elveszi feleségül, hogy a kislányhoz közel kerüljön. A szarkasztikus elbeszélői humor keveredik a hős nyersen célratörő és szenvedélytől elvakult gondolataival. Végül az özvegy halála és temetése után a vidéki rokonok kezéből kiszabadított zsákmány és vadásza végre egyedül maradnak egy szobában, ám amikor a kislányt álmában megközelítő meztelen hódító akcióba lép, a kislány fölébred és pánikba esve sikítani kezd. Az éjszakában összecsendült szomszédok elől a férfi kirohan a sötét utcára, és egy közeledő teherautó reflektorfényétől elvakítva annak kerekei alatt leli halálát.

A regény angol fordítása tehát a szokásos írói jóváhagyás nélkül készült, Nabokov halála után, ami egy további idegen nyelvre átültetés, így a magyar átültetés esetében is alapos indok lett volna az eredeti orosz forrás felhasználására a lefordított angol helyett. Már az első mondat felveti ezt az „egy sima, két fordított” kérdést, mert már az vegyes narrációs helyzetet teremt. „Hogyan igazodhatnék el magamon? – gondolta, mikor egyáltalán gondolt valamit” – hangzik a magyar kezdet (91), bár az angolban a kötelezően nagybetűs Én jobban kiugrik a szövegből, különösen, mert a *myself* is nyomatékosítja: *How can I come to terms with myself?* Az orosz eredeti azonban nemcsak más, hanem sokkal több réteget is mozgat

meg, mert mindhárom nyelvtani személyt bevonja: „Hogyan tisztázam [Én] veled [Teveled] a dolgokat? – töprengett [Ő], amíg csak képes volt töprengeni.”³ A tisztázás még szerelmi vallomást is jelent, így az önmegszólító mondat helyett a másik lehetséges jelentés: „Hogyan valljak szerelmet neked?” vagy „Hogyan magyarázkodom ki nálad?”. Ez az elbeszélésen kívüli Te, a címzett itt teljességgel rejtve marad. A monológ-forma a kisregény végén keretet alkotva visszatér, és újra A. gondolkodásába bújunk bele (a *Lolita* narrációját megelőlegezve): „...mintha a színpad közepére sodorta volna a férfit a tánc hullámmása [...], – ez az, ránts magad alá, szaggasd meg gyarlóságomat – lelapítva utazom, földnek pofozott arcomon – hé, most miért pörgetsz, ne tépj ízekre – szétmarcangolsz, elég legyen...” (156). Itt már világos, ki a megszólított – a teherautó vastömege, vagyis a halál.

Mint látható, a kettős fordítás hátulütői akkor is számos helyen kiütözköznek, ha a magyar fordítás meszeszemenően nabokovi szellemben készült. Ha el is vett egy némely orosz szójáték, például a *pauza pauka* (pókpauza), olyan remek szóalkotásokat kapunk cserébe, mint „visszamenőleges háztűzmutogatás” (110) vagy „becézetések ábécéje” (137). Az özvegy sikerült műtétjén kesergő hős freudi szóátalakítása is remek: „majd én mutatok magának egy sikert, egy sírkertet” (130), hasonló a „noxious nexus” magyarítása „viszszász viszony”-ként (73). A kétszeri fordításban hatványozódtak a zavaró módosulások. Nabokov aforizmáit általában felhívítják a magyar fordítók, de itt már az angol félrevette az egyiket, mert az eredetivel ellentétes tartalmú lett. „A nyers testiség étvágya csillapíthatatlan; a finomabbik fajta csak úgy létezhet, ha végül jóllakik.” (*Corse carnality is omnivorous, the subtle kind presupposes eventual satiation.*) Az orosz mondat egyetlen lehetséges értelme pedig: „A durva fajtalankodás mindenevő, a kifinomultnak előfeltétele a csömör.” Tehát nem végül lakik jól, hanem előzetesen, hiszen a főhős azonnal megemlíti, hogy már volt öthet normális kapcsolata, amelyeknek semmi köze nem volt a szenvedélyhez.

A kisregény címét elsősorban a szexualitás varázsa-ra vonatkoztatják általában, holott a lányra vágyó férfi valójában önmagát bűvöli el és ejti transzba, mert miközben fallikus varázsvesszejével (138, 150, 151) el szeretné bűvölni „foglyát” (137), önmagát lovalja bele szenvedélyébe és pörög egyre mélyebbre annak örvényében, elvesztve önkontrollját. Az ő vágya sokkal inkább szexuális vágnak ábrázolódik, mint a *Lolita*-ban HH-é, aki kiválóan manipulál, amikor azt magyarázza, hogy őt nem érdekli a szexualitás. Ebben lehetne az önigazoló öncsalás ravaszkodását is látni (a cselekmény keretei között), de a szerzői szövegirányítás mindvégig a szexualitás szublimációjára, elvonttá tételére és a stílusra magára tereli a figyelmet.

A bűvölet (*enchantment*) Nabokov számára a művészet működési alapelve és hatásmechanizmusa is, a bűvölés bonyolult játéka. Tanítványai számára megfogalmazott tanácsainak kezdő csomagjában elhangzott, hogy a szerzőnek egyetlen célja van: hogy megbűvölje (elvarázsolja) olvasóját⁴. Az orosz eredeti címe a sokkal konkrétabb *Varázsló*. A *Lolita* narrációs titka is ez lesz: a szerző olyan stílust teremt elbeszélő-jének, amellyel elvarázsolja olvasóját és magával rántja az örvénybe, az olvasói beleélés révén közössé vált forgásba. Nabokov olvasási alaptanácsai között még két követelmény szerepel: az olvasó semmi szín alatt ne azonosuljon egyik szereplővel sem, hiszen a történetek a képzeletből fakadnak, és az olvasási élvezet-hez egy szótáron és éles emlékezeten kívül csupán saját gerincét kell használnia, hogy azzal érezze és élvezze az olvasmányát. E recept értelmében bármely szöveg élvezete csak a független intellektuális olvasói kontroll ébrentartásával javallott, a szövegre, és nem a történetre és a szereplőkre összpontosító figyelem-mel, józan távolságtartással. Kizárólag az intellektuális élvezet felől javallott eljutni a műélvezet borzongásához. A *Lolita* éppen azt próbálja majd ki az olvasón, vajon besétál-e az empátia csapdájába. Ha igen, csak a végén ébred rá, mibe is keveredett, és egyre azt fogja kérdezni, hogyan volt képes HH-val együtt érezni, a hálójába kerülni.

A bűvölő és a Lolita

A két regényben hasonló a pedofil történet: a negyvenes férfi feleségül veszi az anyát, hogy közel kerüljön annak tizenkét éves lányához. Az európai nimfácska azonban sokkal éretlenebb, mint Lolita, aki a nyári táborban minden romantika nélkül, mondhatni gyakorlatiasan elveszítette már szüzességét. Jelentős különbség, hogy *A bűvölő*-ben kívülről (extradiegetikus) az elbeszélő, és ritkák a monológok, ami megkönnyíti a nabokovi beleélés-hárító olvasást – a főszereplőtől nem olyan nehéz eltávolodni, megtagadni az együttérzést, mint HH-tól, aki maga az elbeszélő, vagyis *A bűvölő*-ben az elbeszélői stílus egészen más, rezonőr szerepet játszhat csak, de nem vonzó-közelítő szerepet. Ugyanakkor a névtelenség miatt „a” férfi, „az” özvegy, „a” kislány és „a” nevelő barátnő egy-egy elvont drámai szerep szinte tándrámai megtestesítőinek tűnnek.

A névtelenség allegorizál, általánosítja a helyzeteket és történeteket, és a hősöket képletekhez közelíti. Nem ismerjük a pontos helyszínt, még azt sem, milyen városban, országban pereg a cselekmény, sőt, azt sem, milyen nyelven beszélnek a szereplők. Ebben az értelemben *A bűvölő* elvontabb, világosabb és cél tudatosabb szerkezetű. A *Lolitától* eltérően nem ku szálják össze dátumok ellentmondásai a nagyjából egy

év alatt játszódo cselekményt, mert csupán az április 25-i műtét napját tudjuk meg.⁵ Az elbeszélő mindössze egyszer töri meg a szöveghatárt azzal, hogy érzeti mindentudó erejét („az asszony, akit soha többé nem foguk látni...” 142). *A búvölőben* nincs az elbeszélő többnyelvűségéből és a kultúrák ütközéséből fakadó humor és nyelvi vibrálás sem, mint a körülötte keletkezett művekben, bár Nabokov az utolsó oldalak káosz-érzékeltetésében szinte az orosz avantgárd nyelvi kísérleteire emlékeztető hangfestő zavart alkot. A *zs* és *scs*, valamint *sz-p-r-t* hangkapcsolat ornamentális hangszerelése mellett a felbolydult szállóvendégek parancsszavaiba háromnyelvű anafórisz szójátékot szűr be: „*etuanisz, etudver, etuszubi*” (V 80),⁶ ami angol–orosz–francia kavalkádot rejt (*at once, etu dver’, et tout-de suite* – azonnal, ezt az ajtót, de rögtön) vagy talán az utolsó szóban olaszt is (*subito* – gyorsan).

Az üldözési jelenet itt igen rövid, míg a *Lolita*-ban az egész második részt, lényegében a fél regényt meghatározza. Ott majd Nabokov az egykori regénycím (a búvölést) az emblematikus hotelnevekbe illeszti be, ahol sorsfordító események történnek. A „Megbúvölt vadászok” szálloda neve (*Echanted Hunters*) megegyezik Quilty színdarabjának címével, amelyben Lolita játszik. Ezt azonban Nabokov Lolita osztályfőnökének nyelvbtlásán keresztül parodisztikusan pontosítja – *The Hunted Enchanters*, azaz üzött búvölők.⁷ A búvölők mindenekelőtt saját vágyuk után, és csak azután vágyuk tárgya után csörtető vadászok, akik maguk teremtik meg szerelmüket képzeletükben. „a múlt, a jelen és a jövő egyazon sugárzásban jelenik majd meg [a lány] számára, s e sugárzást, akárcsak őt magát, egyazon forrás bocsátja majd ki: a férfi, az elevenszülő szerelmes.” (139)

A búvölőben kevesebb a detektívregényre emlékeztető fordulat, viszont akad nem is egy hasonló jelenet – a kislányok nézegetése a parkokban, a hotelba bejelentkezés bonyodalmi (a *Lolita*-ban virágkiállítás miatt nincsen szoba, és csak közös ágyban alhatnak), a hotelszoba eltévesztése, a végzetes autóbaleset (itt a főhős, a *Lolita*-ban majd Charlotte hal meg). Mindkét anyát elteszi láb alól a szerző, hogy leányuk a csábító zsákmánya lehessen, és egyik anya sem képes elviselni a saját lányát. Itt egy macska (144, 154), a *Lolita*-ban a kutya-motívum jelzi a végzet közeledtét. Az író irányította megszemélyesített végzet, amely McFate (Fátum) néven a *Lolita*-ban majd beleszól HH életébe, már itt is nevesül az „éles eszű Fátum”, eposzias megjelöléssel (132). *A búvölő* zaklatott zárójelenetének állandó hangaláfestését a teherautók utcáról behallatszó dübörgése adja meg (144, 145, 150, 152, 154). A viszatérő zaj nemcsak a végső baleset előrejelzése (amire egy elő-baleset beékelésével is felhívja figyelmünket a szerző, éppen akkor, amikor először maradhat a férfi kettesben a kislánnyal), hanem a harmóniatlan szen-

vedély valamiféle alvilági dübörgése. Ennek megfelelője a *Lolita*-ban az első éjszaka humorosan előadott, korántsem idilli eseményeit megzavaró prózai, sőt undorító zajok kavalkádja, a lifté, vécéé, a teherautóké.⁸

A búvölőben jól felismerhető az életmű korai darabjaira jellemző látásmód, a tárgyi világ megelevenítése: a korcsolya a férfi arcába bámul (97), a porszívó szűköl (117), az autó gyanakvó (143), az ágynak csontváza van (149), a húzódo ín felnyúszít (153).

A névtelen kislány alakja teljesen megrajzolatlan marad – igaz, Lolita jelleme sem különösebben érdeklő HH-t, legfontosabb eufóriájában a lány szinte meg is szűnik számára, „szolipszizálódik” (L 63).⁹ *A búvölőben* a névtelen kislányt azonban egy Lolitát megelőgező, csupa-L hangmotívum veszik körül: színe a lilá (or. *lilóvíj*, ang. *lilac*) és virága az ibolya (or. *fiálka*, ang. *violet*). Valójában mindkét férfi a bennük közös autisztikus módszerrel (nem az odafigyelő megismerés útján, hanem saját képzeletükből építkezve) lelket is alkotnak a kislányokhoz, mintegy kiegészítésül a testhez, de a a lány lényétől függetlenül, maguk számára.

Talán kissé befelé forduló természetű, gondolta, élénkebb a mozgása, mint a beszéde, nem szégyenlős, mégse tola-kodó, s a lelke talán elrejtőzött, biztosan szereti az édes-séget, a babákat és a filmhíradók ártatlan bűvészkedését. Az ilyen meleg bőrű, rőtes pihéjű, szétnyílt ajkú lányok-nak korán jön meg a havivérzése, de nem jelent számuk-ra sokkal többet, mint egy játék, mint a babakonyha ki-takarítása... És a gyermekora nem nagyon boldog, hi-szen félárva: [...] ebben az otthonban nem voltak simo-gatások, csak szigorú rend... (104)

A. abban is különbözik HH-től, hogy (némi öncsa-lással) azt állítja magáról, hogy ő nem képes szexuális erőszakra (138) – ugyanakkor nagymamának öltözött farkasnak is nevezi magát (132), képzeletében nyolc polipkarral ragad a lány meztelen testére (128), és vért ajánlana cserébe a lányért, valamiféle pogány áldozati szertartást és erőszakot dédelgetve gondolataiban.

A Lolita szexuális jelenetei és eufémizmusai áttetelesek, kevésbé merészek, ugyanakkor poétikusabbak is. Igaz, a szokványos ágyjelenetet Nabokov *A búvölőben* is átugorja, lényegében kihagyja a hosz-szas, gyötrelmes készülődés és a kiábrándító utóbe-nyomások részletes leírása között (125). Itt a férfi ne-mi szerv eufemisztikusan és kétértelmű célzásokban „trükkös játékszer”, a lány szájába kerülő szilva, kezé-ben „ágáló bábu”, fallikusan „vaskos ág” (137), láb közötti sétabot (142), ágaskodó meztelenség és mé-rőrúd (154, 155). A *Lolita* metaforái majd HH mű-veltebb és kifinomultabb képzeletének és képvilágá-nak készletéhez idomulnak.¹⁰

Mindkét regényben állati jelzőket kap az ösztön vezérelte férfi. Míg a *Lolita*-ban Humbert H. állati epitetónja a majom, *A búvölőben* a névtelen A. polipra

haszonlító, csápjai a gyilkos bekebelezést és az erőszakos szexualitás undorkeltő képét jelenítik meg (103, 128).

A pedofília ténye e szóhasználat miatt közvetlenebb és valószínűbb, mint a *Lolita*-ban, mert hiányzik belőle a poetizálás és a narrációs áttételesség. A *bűvölő* zárójelene, a megalázóan magányos és ugyanakkor nyilvános pollúció meglehetősen részletes leírása az 1928-as *Lilith* című vers helyzetét dolgozza fel, és onnan származik az a kép is, hogy a vágyteli tekintet alatt láng-ra kap a ruha és hamuvá ég (97). A *bűvölő*-ben a kislánnyal képzelgő férfi agyában vad és véres képek jelennek meg, például (egyébként finoman, „lolitásan” részletezett) testének bájjait egy vödör vérért szerezni (104). A menekülés közben egészen abszurd, freudi képzettársításokra alkalmas tudatfolyamot alkot Nabokov, amellyel egyre közeledik a befejezés felé, ahol majd az elbeszélő hangot átadja a szereplőjének: „a lány könnyebbé vált, csúszóssá lett, mint egy bíborfenekű, torzképű talált csecsemő, aki a küszöbről a bölcsőhöz rohan, s a bölcsőből visszamászik a tombolva feltámadó anya méhébe.” (154) Itt lány és anya testi birtoklása a férfi szemében azonos testben egyesítve jelentkezik, a méhbe visszaszületés maga a perverz halál, a csúszósság és az anyaméh pedig a szexualitást, nemzést és születést gyúrja lényegileg azonos képbe.

A *bűvölő* normalitás és örület borotvaélén táncoló főhősének gondolataiba Nabokov időnként józan pillanatokat is beékel, amivel jelzi a normák létezését, sőt, beleszó egy elbeszélői kioktató megjegyzést, talán a távolságtartás érdekében, de a didaktikus hangnemmel kissé érvénytelenítve azt.

Pontosan kimérte, hogy meddig jutott el, fölbecsülte számításainak egész ingatagságát és fantomszerű voltát, ezt az egész csöndes örületet, a megszállottság nyilvánvaló tévedését, hiszen ez a szenvedély csak akkor volt szabad és őszinte, ha a fantázia kötöttségei közt borult virágba, de most elfajzott egyedüli szabályos formájától, és belebocsátkozott (a hibbantak, a nyomorékok, a tompa elméjű gyermekek szánalmas buzgóságával – bizony, bármely pillanatban leteremthetik és eltárgyalhatják!) oly tervekbe és cselekedetekbe, amelyek mind a felnőtt, materiális világ kizárólagos fennhatósága alá tartoznak. És még most is kiszállhatna! [...] Másfelől – elmélkedett tovább, mert meg volt győződve, hogy még mindig ugyanazt a józan gondolatmenetet követi (nem vette észre ugyanis, hogy a mezítlásos figura, kit elkergetett a háztól, visszaosont a hátsó ajtón) – milyen egyszerű lenne minden, ha a kedves mama holnap meghalna. (123)

HH esetében már nem kapunk majd ilyen támpontokat. Itt azonban rá is vonatkoztathatóan kiválglik valami nagyon fontos: az, hogy a pedofil aberráltság Nabokov koncepciójában a gyermekségben megragadt tudat anyagtalan álmodozása, szemben a felnőttek materiális világával. A pedofil férfi képletének egyik megfejtése ezek szerint a benne rejlő gyermek, vagy pon-

tosabban – mielőtt a Nabokov számára gyűlölt, bár műveitől nem idegen freudi elmélet képletére redukálnánk – a gyermeki gondolkodású Én. Ez a kulcs arra a megoldásra vezet, hogy a pedofília a férfias testi vágy érintetlenség és ártatlanság iránti vonzódása mellett a szabadság – az anyagtalan és testetlen vágy – keresése. Amint korábban elhangzott, Nabokov erotika-koncepciója a keresésre (a *Lolita*-ban vágyteli vadászatra) helyezi a hangsúlyt, és nem a cél elérésére. Ez magyarázza A. kudarcát A *bűvölő*-ben. Ugyanez az oka annak, hogy a *Lolita* első része oly gyökeresen különbözik a beteljesülés (?) utáni második résztől, az állandó zaklatott utazástól. A *bűvölő* elbeszélőjének is az utazás jelenti az anyagtalan szabadság kiegészítő állapotát, hiszen A. egész életében korlátok közé és maszkok mögé szorítja sóvárgását (91). (A *Tündöklés*-ben is az utazás bűvölete indítja el Martint a hőstett felé.)

Mikor fölszállt a vonatra, holnaputáni lakcíme még olyan volt, mint egy partvonal a trópusi párában, a jövőbeli *névtelenség* előzetes szimbóluma. [...] fölöslegesen tartotta, hogy előre meghatározza további lakóhelyeiket. A lókuszt nem számít – mindig is az a meztelen kis láb fogja ékíteni; az úti cél *anyagtalanná* vált [...] Meszse fogunk élni, egyszer a hegyek közt, máskor a tengerparton, üvegházi melegben, ahol a *vadak mezítlenség*e önkéntelenül is szokásunkká válik, [...] csak egymást az *örök gyermekszobában*... (136, kiemelés HZS).

A. az időt is kizárná életéből, nincsenek mutatók különös karóráján (101), amelyet „az idő szemfehérje” metafora az embert ellenőrző megfigyelőként jelenít meg (151).

A gyermeki tudatok találkozásának tisztasága a pedofil álmaiban a kötöttségek nélküli boldogság kezdeti, paradicsomi állapota, a „lányra váró paradicsomi felfedezések”-é. Mint korábban láttuk, a nabokovi szóhasználatban a szerelmi csúcspont metaforája a „be-pillantás a paradicsomba” (*Tündöklés*). A paradicsomi boldogság (136, 153) azonban elválaszthatatlannak tűnik az eredendő bűntől, ezért válik motívummá a *Lolita*-ban a végzethez vezető alma (a kanapé-jelenetben), A *bűvölő*-ben pedig a ’bibliai’ barack („eufráteszi sárgabarack” 92, barackos pite, 115). Dmitri Nabokov utószavában kutatásokra hivatkozva közli, hogy, nem alma, hanem barack lehetett Ádám és Éva számára a tudás gyümölcse.

Nabokov kislányábrázolásaiban szinte eposzi állandó jelzőként fel-feltűnnek a gyümölcs-pihék és -bolyhok.¹¹ Lolita ruhája a „barackhamvú részbe” szorul be (L 124), s itt tudjuk meg, hogy az erotikus metafora forrása Robert Browning verse. Lolitának barackszínű a combja, a rekeszizma, a lapockája (L 243).¹² Amikor a felemás első éjszaka utáni ebéd közben Lolita elmeséli, hogyan vesztette el szüzességét a nyári táborban, a felszolgált barack már ütődött (L 143).

A hamvas kislányok képzete itáliai reneszánsz asszociációkat kelt. A kézenfekvő Petrarca és Dante (Laura és Beatrice) minták mellett a *Lolita*-ban kétszer feltűnik Botticelli neve is. Mindkét kislány-alak megjelenik egy-egy olajfestmény eredetijeként – újabb adalék ahhoz, miért lenne alkalmasabb a „Laura eredetije” cím az utolsó töredék-regénynek, a megvalósult *Laura modellje* helyett.¹³ „Íme. A fölbecsülhetetlen eredeti: alvó leány, olaj. [...] az a rozsdás, rózsás árnyalat, ahol fénylő orcája – még a firenzei kontúrja is csupamosoly” (151). Mindkét kislány motívumai között szerepel a virág (rózsa és lilium), valamint a lepkehasonlat, az átalakulási és fejlődési stádiumok (139).

HH képzeletében egy barackszínű, nedves estében egy szemközti ablakban látott képmásban Lolitát véli felfedezni, majd a paradicsomi látomás rút férfinak bizonyul, „Éva visszaváltozott bordává”. Ekkor fogalmazódik meg a nimfácskák utáni vágyódás természeté az elbeszélő szavaiban:

...valójában nagyon is elképzelhető, hogy az éretlenség iránti heves vonzódásom valódi oka nem a fiatal, tiltott, tündérgyermeki szépség tisztaságában keresendő, hanem inkább az olyan helyzetek nyújtotta biztonságban, ahol az aprócska birtokolt és a nagy ígéret, a nagy rózsásszürke soha-el-nem-érhető közt tátongó rést a végtelen tökéletesség tölti ki. (L 278)

A pedofília másik eleme az apai érzelmek áthajlása szexualitásba. Az incesztus motívuma a novellákban is, de főleg a *Lolita*-ban jelenik meg nyíltan – illetve éppen hogy burkoltan, hiszen itt is, akárcsak ott, nem igazi, hanem pszeudoincesztusról van szó – gyámatya és lánya nem vérrokonok. Itt a férfi egy shakespeare-i monológ-álmodozásban, mintha Lear király lenne és lányhoz szólna, Cordeliának nevezi szerelmét, akivel majd a világ börtönében ül boldogan, a holdas tengert nézve (139).¹⁴

A *büvölő* sokféle kultúrához vezető kiterjedt intertextuális kapcsolatrendszeréről távolról sem éri el a *Lolitát*, amelyben csak azon a szerzőknek a száma, akikre HH név szerint hivatkozik, több mint hatvan.¹⁵ A *büvölő*-ben a Csipkerózsika (angolul *Alvó szépség*) történetének mintáját is felfedezték¹⁶, valamint Puskin *Pikk dámájának* idős hölgyét az anya taszító levetköztetésében, az oszló test leírásában, valamint a kislányokban a puskinsi ruszalka (sellő)-motívumot (HH *A kis hableányt*, Andersen meséjét adja olvasmányként *Lolitának*). Az orosz elődök között megemlíthető Dosztojevszkij *Szelíd teremtese*, vagy Szvidrigajlov vonzódása a kislányokhoz a *Bűn és bübődés*-ben¹⁷, de legfőképpen az *Ördögökben* Sztavrogin vallomása Tyihonnak arról, hogy megerőszakolt egy kislányt. Ez a párhuzam különösen azért figyelemreméltó, mert Dosztojevszkij regényének ez a fejezete csak 1922-ben jelent meg először.¹⁸

A szövegek közti párhuzamok legérdekesebb formái az életművön belüli megfelelések, amelyek távolról sem szorítkoznak a *Lolita*-párhuzamokra. Az időrendet követve (a teljesség igénye nélkül) elsőként a „Dajkamese” című (a Berlin-fejezetben említett) novellára lehet gondolni, amelynek főhőse kiszemel az utcán magának két igen fiatal kislányt is, akiket az ördög segítségével remél megszerezni. Az 1925-ös novella után a következő láncszem az említett 1928-as „Lilith” című vers, a sellő-motívummal és a köznevetesség közepette bekövetkező nyilvános orgazmus pokoli megszágyenyülésével. A felemás, beteljesületlen beteljesülés erotikus paradoxonát a *Lolita*-ban a nevezetes kanapé-jelenetben Nabokov több oldalas leírásáduzzasztja, a kislány utáni vadászat vagy hódító hadjárat egyik előkészületi hadműveleteként. A feszültséget fokozó késleltetés a cél helyett az útra összpontosító erotika-koncepció része lesz.

A *büvölő* végén az elbeszélő hang ismét átkerül a főhőshöz, aki saját haláláról belső szemszögből, önmegfigyeléssel számol be – ez a paradoxon a későbbi művekben teljesedik ki (*Ada*, *Áttetsző testek*, *Nézd a harlekin!*, *Laura modellje*). Ezek közül az *Áttetsző testek* tűzvészének belülről átélése áll a legközelebb A *büvölő* haláltáncához. A tűzvész invariánsaként az elemész-tő tűz, a pusztító szenvedély realizált metaforája itt is megjelenik már – amikor A. elmegy vidékre a kislányért, megérkeztek hamukupac és szenes rönkök fogadják, mert előző éjjel (mialatt ő a vonaton kéjesen tüzesen ábrándozott a lányról) tűzvész volt, és „az örjögő lángok derékba törtek egy fiatal almát” (140). A Majakovszkij „Nadrágban járó felhő” című poemájához köthető szerelmi tűzvész-metafora, amely a tűzoltók megjelenésével tárgyasulva realizálódik, a későbbi *Adában* teljesedik ki, mégpedig az Égő Pajta éjszakáján, amikor a testvérek a tűzvész miatt egyedül maradhatnak a könyvtárszobában és eladdig metaforikus szenvedélyük realizálódik. A tűzvész ilyen jelentése a *Lolita*-ban egy ugyanolyan képben válik valósággá, mint A *büvölő*-ben: HH szintén a vonaton ábrándozik egy hamarosan birtokba vehető tizenkét éves kislányról, ám mire megérkezik, a metafora mágijára révén a család háza porig ég: „...lehet, hogy annak a párhuzamos tűzvésznek köszönhetően, mely egész éjjel az ereimben tombolt.” (L 38). Ez az író-rendezte sorsszerű „véletlen” tűzvész vezeti el *Lolitáék* házába.

A *büvölő* utolsó oldala nemcsak a mozgalmas hangfestés, hanem az idézetek és önidézetek tűzijátéka is. Az érzés, a felszólítás, hogy „bármi fufanggal, bármi görcs árán, de meg kell szabadulnia a már-felesleges, már-megszemlélt, bárgyú világtól”, Luzsin sürgető készítésére emlékeztet, amely az ablak felé hajtja, hogy kilépjen rajta. „Mezítábasságát máris úgy fogta föl, mint belemerülést egy másfajta őselembe” – írja a magyar az angolnak megfelelően (*other element*),

holott az oroszban enigmatikusan annyi szerepel, „zuhanás a másikba” („*právd v drugóje*”, V 81), amin az a másik világ érthető, amelybe Luzsin is átlép. Közben egy metaforában Nabokov az élet „utolsó oldaláról” beszél, amiben egyaránt érezhető az élet könyvének transzcendens magasztos jelentése és a történet e könyvbéli kitaláltságának prózaisága. Hasonlít ebben a *Kétségbeesés* utolsó képére, ahol Hermannt már körülveszi a rendőrség, amikor kéziratának végét körömpi, vagy a későbbi *Ada* és a *Laura modellje* halál-felfogására, a könyvbe-halásra.

Az öngyilkossági készletet három szó jeleníti meg: „Kétségbeesetten vágyott valami zuhatagra, meredélyre, sínpályára – mindegy, mire, de azonnal”. A zuhatag (or. *potók*, ang. *torrent*) inkább gyors folyam, ami a nabokovi életmű invariáns Ofélia-motívumát képviseli. A meredély vagy szakadék (*própaszty*)¹⁹ A *Luzsin védelemre* utalhatnak vissza, továbbá a hegyek invariánsát idézik fel, míg a sínek Anna Karenina öngyilkosságát.

A halált hozó teherautó két reflektora is többjelenésű, mert a járműn kívül tartozhat a színpad, illetve a filmforgatás közegéhez is. A színpadias elemek a *Meghívás kivégzésre* lezárására emlékeztetnek, ami-

kor „mintha a színpad közepére sodorta volna a férfit a tánc hullámozása” (156). A végső jelenet pedig egy film képsoraiként pereg, a *Király, dáma, bubi* stílusnyelvébe illően: „a pillanatnyi felnégyelőmózi [...] villám cikcakkos szaltója, mennydörgés tizedmásodperceinek színképe – és az élet filmje elszakadt.” (156)

A *bűvölő*ben csak egy rövidke utazást tesz együtt csábító és áldozata, a *Lolita*ban ez majd kétvényi hosszú lesz. Minthogy itt a fuvart a Kháron ladikjának szerepét játszó taxi biztosítja (invariánsként), semmi kétség, hogy ez a rövid utazás idővel majd a halálba vezet.

■ ■ ■

Hetényi Zsuzsa irodalomtörténész, műfordító, az ELTE professzora, az MTA doktora, tanított a CEU-n és SZFE-n is. Szakterülete a 20. századi orosz próza, a kettős identitású és kétnyelvű orosz írók, az emigráció, az orosz-zsidó irodalom. Korábbi monográfiái: *Csillagosok, keresztesek. Mítosz és messianizmus Babel Lovashadseregében* (1991); *Örvényben I-II. Az orosz-zsidó próza története és antológiája* (2000, angolul 2008); *Az orosz irodalom története II.* (2002, szerkesztő és társszerző).

JEGYZETEK

- 1 A szerző készülő könyvének 18. fejezete. Hetényi Zs. *Nabokov regényösvényein*. Bp., Kalligram, 2015.
- 2 Nabokov, V. *The Enchanter*. Transl. by D. Nabokov. New York: G. P. Putnam's Sons, 1986. Amerikába utazása előtt Nabokov felajánlotta a Szovremennijé Zapiszki folyóiratnak, és a Berlinből a háború miatt Belgiumba költözött Petropolisz kiadó számára is, Abram Kagannak. Az elveszett kéziratához hasonló témájú művet mutatott Párizsban Vladimir Vejdlének, annak a címe *A szatír* volt. A *bűvölő* Oroszországban 1991-ben jelent meg először. Magyarul: Nabokov, V. „A bűvölő”. Ford. Székely János. In: *A szem. A bűvölő*. Bp., Európa, 2009. 83–156. A továbbiakban erre a kiadásra a szövegben, zárójelbe tett oldalszámmal hivatkozom.
- 3 Az oroszban mindhárom személyes névmás megjelenik. „Kak mnye objasznyitszja sz tobój? – dúmalosz jemú, poká dúmalosz.” (V 43) Átírásomban az ékezet a hangsúlyos szótágot jelzi, amely nyújtva ejtendő.
- 4 Epstein, E.J. „An A from Nabokov.” *The New York Review of Books*, Apr 4, 2013.
- 5 A főhős egy harminckettedikéi újságot kap föl. A nemlétező dátum allúzió lehet Gogol Poproszcinjére (*Egy árukt naplója*), aki szintén egy fiatal kislányba szerelmes, és naplója vé-
- 6 Nabokov, V. Volshebnyk, in Nabokov, V. *Sobranie sochinenij russkogo perioda*, t. 5, Sanktpeterburg, Szimpozium, 2000. 5. 40–81. E kiadásra a továbbiakban a szövegben V betűvel és zárójelbe tett oldalszámmal hivatkozom.
- 7 A magyarban pontatlanul: „Vadászó megbűvöltek” (L 205).
- 8 Nabokov, Vladimir: *Lolita*. Ford. Békés Pál. Bp., Európa, 1987. 137–138. A további hivatkozásokban „L” rövidítéssel.
- 9 Nabokov, V. *Lolita*, ford. Békés Pál, Európa Könyvkiadó–Forum Kiadó, 1987. E kiadásra a továbbiakban a szövegben L betűvel és zárójelbe tett oldalszámmal hivatkozom.
- 10 Ld. Hetényi Zs. „L'érotisme synchrétique de Nabokov – Le tabou dans le lexique de Lolita.” *Noms et choses. Le corps de l'écriture dans la modernité slave*. Dir. Weinstein, M. Aix-en-Provence. Publications de l'Université de Provence, 2007. 165–175.
- 11 Igaz, a *Lolita*ban a magyar barackbolyhok az angolban néha egresbolyhok (*gooseberry*).
- 12 A bársonyos pihék és lepkebolyhok már a *Meghívás kivégzésre* nőalakjain is feltűnnek.
- 13 Ld. Hetényi Zs. „Kirádírozott önélet. V. Nabokov: *Laura modellje*.” *Magyar Narancs* XXIII. 21. 2011.05.26.
- 14 A következő sorokra történik utalás: „... menjünk a fogságba: ott / Fogunk mi, mint kalitkában a madár, / Dalolni ketten. [...], / Így élünk majd, dallunk, imádkozunk, / És agy regéket mondunk, nevetünk / Az arany lepkéken, [...] Börtönünkben így / Kivárjuk a viszálykodó nagyok / Fondor világát, mely árad a pad / A hold szerint.” Shakespeare, W. Lear király. V.3. Vörösmarty M. ford.
- 15 Proffer, Carl R. *Keys to Lolita*. Bloomington: Indiana UP, 1968. 21–23.
- 16 Sweeney, S.E. „The Enchanter and the Beauties of Sleeping”. In Shapiro Gavriel ed. *Nabokov at Cornell*. Ithaca: Cornell UP, 2000. 30–45.
- 17 Connolly, J. „Nabokov's Dialogue with Dostoevsky: *Lolita* and the Gentle Creature.” *Nabokov Studies* 4 (1997) 15–36.
- 18 Ilyen irányban egészen az Anyegin-párhuzamhoz jutnak az elemzések – egy esetleges Anyegin/Humbert és Tatyána/Lolita párhuzamhoz. Meyer, P. „Nabokov's *Lolita* and Pushkin's *Oegin*: McAdam, McEve and McFate”. Gibian ed. 179–211.
- 19 A szó szemantikai köre igen tágas: benne rejlik az esni szó (*paszty*), a homonima *paszty* is (hatalmas tátongó száj, torok), és hangsúlyáttevéssel beleíródik a *propaszty* (eltűnni) szó is.

SZÓHOZ JUTNI

G o m b r o w i c z a r g e n t i n n a p l ó j a

A VILÁG VÉGÉN

A Drohobyczba zárkózott Bruno Schulz sosem állította be magát a mucsaiság áldozatának. A meg nem értett Witkiewicz nem várta el, hogy a kor közkedvelt, népszerű írói között emlegessék. A két világháború közti lengyel irodalom három legnagyobb egyénisége közül kettő komoly külső megerősítés nélkül is bámulatos következetességgel, kompromisszumok nélkül valósította meg maximalista írói programját, miközben Gombrowicz folyamatosan azt játszotta, hogy még a családi tekintélyektől is tart, mert írói szerepben nem teljesítheti az elvárásait. Aztán a háború után Argentínában ő is megmutatta, hogy extrém körülmények között, minden hivatalos elismerés nélkül is képes megírni a fő műveit, bár alig maradt esélye arra, hogy publikálja ezeket.

1953-ban azt írja egyik levelében, hogy ha nem ilyen labilis a háború utáni helyzete, már rég híres lenne, így viszont még várnia kell hat-nyolc évet.¹ Gombrowicz akkor találja meg a helyét az irodalmi életben, amikor 1951 májusában megjelennek a párizsi *Kulturában* az első részletek a *Transz-Atlantikból* (már 1950-től levelezett a főszerkesztővel, Jerzy Giedroyc-tal). Ekkor már tudta, hogy Argentínában nincs esélye, Lengyelországban nem létezhet íróként, ha meg akarja őrizni a függetlenségét, és a két világháború közti korszak legtekintélyesebb lengyel irodalmi lapja, az ekkor már Londonban megjelenő *Wiadomości* szerkesztői sem tudnak mit kezdeni nemrég befejezett regényével. 1951 májusától élete végéig a *Kultura* szerzője marad, világhódító terveit is onnan kiindulva valósítja meg.

Ez a kapcsolat határozza meg eztán Gombrowicz írói pályáját, és az életmű alakulására is komoly hatással van, mert ebből születik a regények és a drámák váltakozását megbontó *Napló*, amely nemcsak Gombrowicz életművében, hanem a műfaj történetében is új fejezetet nyit: a korábban másodlagosnak, inkább csak magántermészetűnek tekintett, gyakran az utókornak szánt közlésforma egyszer csak a figyelem középpontjába kerül. Olyan a *Napló*, mintha az író és a szerkesztő különleges együttműködése egyedi műfaji változatot hozott volna létre. Giedroyc nem irodalmár volt, nem irodalmi lapot alapított, hanem a függetlenségi emigráció korszerű szellemi műhelyét hozta létre, ahol törvényszerűen háttérbe szorul a költészet és a fikciós próza (igen tanulságos, hogy a II. világháború utáni lengyel irodalom két legnagyobb egyéniségét mintegy mellékesen, ambiciózus történelemformáló tevékenysége mellett foglalkoztatta és tette világhírűvé).

Mielőtt Giedroyc külön rovatot hozott volna létre a folyóiratban Gombrowicz *Naplójának*, közölte *A költők ellen* és a *Sienkiewicz* című írásokat, az esszék mellett azt várta szerzőjétől, hogy reagáljon a kulturális élet eseményeire (különös tekintettel azokra, amelyeket a Szerkesztő fontosnak talál, és erre föl is hívja az írója figyelmét). Gombrowicz viszont úgy képzelte az együttműködést, hogy mindig olyan anyagot küld a *Kulturának*, amelyet egyébként is megírt volna, nem szándékozott rövid prózát vagy szép kerek esszékét írni, arra sem volt hajlandó, hogy elmozduljon a kultu-

rális publicisztika felé. Persze nem minden témát utasított vissza, Ciorant például Giedroyc javaslatára fordította és kommentálta.

A cikkekből, naplórészletekből, esszékből, vitairatokból hozta létre az együttműködés mindkét félben meglévő igénye a *Naplót*, az ideális kompromisszumot. Giedroyc megkapta az azonnali közlésre szánt, ezért aktualitásokra is reagáló naplójegyzeteket, Gombrowicz mégsem kényszerült arra, hogy kizárólag azonnali fogyasztásra szánt szövegeket gyártson, mert tudta, hogy időnként kötetbe szerkeszti az anyagot (ilyenkor ismét megmérkőztek, mert Giedroyc a *Kulturában* nem közölt, újabb anyagokat kért a kötetbe, ezzel is vásárlásra ösztönözve Gombrowicz szépen gyarapodó híveit, de nehezen tudta pluszmunkára fogni íróját), így beépül az életműbe. És azt is rögtön megértette, hogy marginális helyzetében pontosan ilyen önkomentáló, önmagát mint író és gondolkodót bemutató művel kell a lehető legnagyobb nyilvánosság elé lépnie, hogy a jövőben már ne korlátozódjon a kisugárzása a Buenos Aires-i baráti körre.

Mint Pályi András írja a magyar kiadás előszavában, Gombrowicz „szereti az olvasót felhevíteni és lehűteni, magabiztosságában megingatni, sokkírozni, új perspektívák megtalálására kényszeríteni (...), rábírní, hogy őt magát, Gombrowiczot, az író teremtse meg.”² Zdzisław Łapiński szerint ez olyan különleges műfaji változat, hogy kvázi-naplónak nevezhetjük, amelyben egymással ellentétben álló szerzői szándékok is összeegyeztethetők. Az autobiografizmus megfér a fikcióval (lásd a naplóíró svédországi élményeit), a művészi önelvűség a mű azon funkciójával, hogy dramatizálja a szerző és az olvasó viszonyát, a diszkurzív üzenet a képzelet érdek nélküli játékával.³

Míg a *Ferdydurke* és a *Transz-Atlantik* bővelkedik igen feltűnő önéletrajzi elemekben, a *Napló*-ban Gombrowicz „végleg összekapcsolja az irodalmi hőst önmagával”. Mivel az életéből vett valódi tapasztalatokat alakítja irodalmi anyaggá, Paweł Rodak a Gombrowicz halála után keletkezett *autofikció* kategóriájába sorolja ezeket a műveket. Mindez úgy írható le Lejeune terminológiájával, hogy egyszerre érvényesíti a szerző a regények és az önéletrajzok olvasójával kötött paktumot. Gombrowicz a *Napló*-jában jut el e folyamat végéhez, ahol olyan irodalmi alakot teremt magából, mint Hamlet vagy Don Quijote.⁴ Az a legnagyobb újítása, hogy elszakította a referenciális paktumtól az autobiográfiai paktumot, és összekötötte a fikciós paktummal. Ezzel a napló új változatát hozta létre, amelyben „egyedi módon olvad össze az önéletrajz és az irodalmiság”.⁵

Maga a szerző is elmagyarázza a *Testamentum* című kvázi-interjújában, hogy mitől olyan különleges ez a kvázi-napló: „A naplót azért veszik, mert híres

a szerző. Én pedig azért írtam naplót, hogy híres legyek.” Az olvasót „intellektuális ingyencségekkel (...), Keresztes Szent János és Rotterdami Erasmus” egybevetésével sem tudja kárpótolni azért, hogy nem vezeti be a szalonéletbe. Gombrowicz azt tartja a *Napló* legnagyobb újdonságának, hogy új helyzetet teremt az irodalmi kommunikációban, kiiktatja az író és az olvasó párbeszédéből a kritikusok közvetítő szerepét, mondván, hogy „a kritika nemcsak hogy nem jó semmire, hanem újabb akadály az olvasóhoz vezető úton”. Az író egyediségre törekedik, a kritikus viszont „katalogizál, osztályoz, nivellál”, ráadásul a kritikus még akkor is a művész bírójaként szólal meg, ha Homéroszról ír a megyei lapban. Vagyis „a kritikus ellenség, még akkor is, ha dicsőít”.

De ki lép a műveket magyarázó kritikus helyébe? A szerző, aki már a *Ferdydurke*-ben is önkomentárral segítette a fogalmak tisztázását. Mint a *Testamentumból*, a *Naplóról* szóló fejezetből, az önkomentárhoz írt kommentárból kiderül, Gombrowicz valamiféle Gombrowiczról szóló metairódat hoz létre, az olvasótól pedig azt várja, hogy ezt gyanútlanul, kételkedés nélkül fogadja el. Vagyis Gombrowicz olvasója készen kapja a Gombrowiczról alkotott képet – Gombrowiczról. Nem kell nagyon gyanakvónak lennünk ahhoz, hogy a mitizálás igen hatékony eszközt lássuk ebben.

Gombrowicz kezdetben csak a marginalizálódást akarja leküzdeni azzal, hogy kilép a művészetből, bemutatja hétköznapi egóját, amint a kétféle periféria foglyaként próbál kitörni az elszigeteltségből. Mint ha párbajt vívna a világgal: „A párizsi újtók megengedhetik maguknak az exkluzivitást. Én nem. Engem nem választott el semmi az utcától, a tömegtől, nem volt szalonom.” Gombrowicz önmagáról mesélt hivatalos legendája szerint, amikor az első kötet anyaga összeállt, előszót tervezett hozzá, de ehelyett csak annyit írt a napi bejegyzések helyére, hogy *én*, négyszer egymás után.

Mint a felsőbb hatalmakat idéző kabbalista, kinyilatkoztatást kap, amely más megvilágításba helyezi az egóját: már nem frusztrált író, aki minden lehetséges eszközzel próbálja felhívni magára a figyelmet, hanem nagy szellem, aki bátran szembeszáll a háború utáni időszak uralkodó eszméivel. Ezek egymással ugyan ellentétben állnak, de Gombrowicz különleges nézőpontjából tisztán látszik, hogy mind az ego elveszejtésére törekedik: az egyház és a tudomány kiközösíti, mert erkölcstelennek és minden objektivitás ellenségének tartja, a marxizmus pedig más ideológiákhoz hasonlóan idejétmúltnak és antiszociálisnak tekinti. A felismerést Gombrowicz is mágikus eseményként írja le: „Mikor negyedszer is leírtam, hogy »én«, úgy éreztem magam, mint Anteus, amikor megéri a földet. Szilárd talaj volt a lábam alatt!”

Bár Gombrowicz szerzői egója már a *Ferdydurke* világába is betört, Argentínában pedig a dráma- és regényíró Gombrowicz mellett a Gombrowicz-szakértő Gombrowiczot is felépítette, a *Napló* közlésével tudta megvalósítani azt az írói stratégiát, amely reménytelen helyzetből juttatta el másfél évtized alatt a világhírig. A XX. század kiemelkedő regényírói közül sokan írtak naplót, amelyben bemutatták a magán- és a közszférában forgolódo egójukat; az a fajta intellektuális napló is népszerű volt, amely fontos szempontokat adott a regényekben megformált világkép értelmezéséhez, de egyikük sem dolgozott ezen akkora műgonddal, mint a regényeken, egyikük sem teremtett regényhőst a napló alanyából. Más naplók azt a célt szolgálták, hogy a szerzői szándéknak megfelelően befolyásolják a fő művek értelmezését, életrajzi anyaggal és készen kínált interpretációs sémákkal szolgáljanak ahhoz az emlékműhöz, amelyet a biográfusok és az irodalomtörténészek hoznak létre, Gombrowicznál viszont maga a *Napló* is interpretálandó műalkotássá válik.

Mintha levonta volna a következtetést abból a felismerésből, hogy az írói tevékenység nem merül ki a magányos alkotómunkában, ha valóban hatni akar a jelenben, nem bízva magát az utókor jóindulatára. Lengyelországban, pályakezdő íróként azt tapasztalta, hogy művei problematikájából kiindulva, a saját terminológiájával próbálják stigmatizálni az irodalmi élet (és a család) tekintélyei, őt magát tartják éretlennek és modorosnak (vagyis közvetlen összefüggés van a mű és a személy megítélése között, mindkettőt a bőrén érzi); Argentínában pedig magáért a megszólalás jogáért kellett harcolnia, újabb pályakezdésre kényszerülve. Gombrowicz azt látta, hogy miközben a társasági életben, a közvetlen, személyes kapcsolatokban el tudja fogadtatni az egóját, ugyanez nem működik az irodalmi élet sokszereplős, személytelen kommunikációjában, ezért megpróbálta az irodalom közegébe is átvinni a kávéházi kultúra szabályait. Ő maga tudta a legjobban, milyen újszerűen vesz részt az irodalmi interakcióban.

Gombrowiczot nagyon zavarta, hogy a művész „énekelhet”, de nem beszélhet. „Arccal a művészet, nem pedig az emberek felé kell fordulnia”, nem szólíthatja meg közvetlenül azokat, akiket meg akar győzni a nagyságáról. Tiltották az illemszabályok, hogy valaki egy személyben legyen Goethe és Eckermann, Kafka és Max Brod, ezért a művész eléggé kiszolgáltatott volt. Gombrowicz megtörte a tabut, ezért föl kellett készülnie arra, hogy megalomániával vádolják: „Ez a kis zugíró nem akar csendben elülni, nem tudja kivárni, míg megdicsérik (...)? Mi ez? Önreklám? Nagyzási hóbort?”

Mint már annyiszor, Gombrowicznak most is sikerült pozitív energiákat találni a kiszolgáltatottságban, most is sikerült ellentétükbe fordítani a nega-

tív értékeket. Példás szerénységgé alakítja az expanzív ego gögijét, sőt a hagyományos, álszerény írói szerepekben mutatja ki a rejtett gögöt. A steril-arisztokratikus művész úgy tesz, mintha a legkevésbé sem érintené az értékítéletek, mert felette áll ezeknek; az arisztokratikus-szocialista pedig tanítóként, vezetőként, vagyis felsőbbrendű lényként fordul mások felé. Gombrowicz szerint a művész azért „nem jöhet le a talapzatról”, mert „nem ismerheti el, hogy a saját felsőbbrendűségéért harcol az emberekkel. Ő »énekel«. De arról, hogy azért énekel, hogy kitűnjék, pfuj, erről egy mukkot se!”

Gombrowicz e tapasztalatait általánosítva minden műalkotást kettős természetűnek tart, mert „az érdek nélküli, a tiszta kontempláció” mellett annak is köszönheti létét, hogy a művész elismerésre törekedik: „ha önzetlen és tiszta is, mint egy könnycsepp, épp ez a tisztaság segíti elő a mű sikerét”. Innen már csak egy lépés a szerénység, hisz aki fölismeri önmagában a nagyság vágyát, „az nem csügg annyira önmagán, nagyobb távolságtartással kezeli magát, mint az, akit már e vallomás gondolatára is elfut a pír”.

Miközben a *Napló*nak semmi köze a hétköznapi értelemben vett őszinteséghez, a legkevésbé sem valamásos jellegű, elvontabb szinten nagyon is önleplező, hisz „akció közben” mutatja be az egót, amint a nyilvánosság előtt formálja az arculatát, amelyet el akar fogadtatni másokkal. Nyaktörő mutatvány, de sikeres: a perifériára szorult, észrevétlen író a semmiből hozza létre azt a beszédhelyzetet, ahonnan egyrangú félként kapcsolódhat be a legnagyobbak vitáiba. A távolságtartással kezelt önimádat nem romboló, hanem felhajtó erőként hatott, a „képzelt nagyság” pedig valódi nagysággá vált. De ne feledjük, honnan indult Argentínában: „Senki voltam, tehát mindent megengedhettem magamnak”.

Gombrowicz persze nem számíthatott arra, hogy bárki is az írói szerénység különös megnyilvánulásaként értelmezi ezt a paradox stratégiát, a megalomániával folytatott kétértelmű játékot. A következő megjegyzés szó szerint értendő: „Nem egy emigráns lengyel író kollégám kész lett volna tisztességtelen versennyel gyanúsítani”.⁶ Gombrowicz provokációi nemcsak azokat tévesztették meg, akik azt várták az irodalomtól, hogy segítsen megőrizni a kis emigráns közösségek nemzeti identitását, fogalmazza újra a lengyel romantikus mitológiát. Még olyan nagyságokat is magára tudott haragítani, mint a kitűnő eszszéista, Jerzy Stempowski, aki hozzá hasonlóan a párizsi *Kultura* szerzőgárdájához tartozott. Stempowski szerint Gombrowicz azért hajlamos az agresszivitásra és a gúnyolódásra, mert a tehetsége nem áll arányban az ambícióval.⁷

De vajon hogyan értékelte ezt Miłosz, a legfontosabb pályatárs? Jóval Gombrowicz halála után, 1987-

ben írt naplójában említi a Hollandiában élő lengyel költőnőt, Joanna Salomont, aki szerint Miłosz azonosul Mickiewiczcsel, így a nagy emigráció kora azt az analógiát kínálja Gombrowicznak, hogy ő legyen Słowacki megfelelője (alakokat, helyzeteket vesz át tőle). Miłosz ezt elutasítja. Aztán mikor a Gombrowicz *Naplóját* igencsak leértékelő Stempowskira hivatkozik, felteszi a költői kérdést: vajon mennyiben tévedett? Bár Miłosz nem mondja ki, hogy egyetért Stempowskival, a Gombrowicz és Konstanty Jeleński levelezéséhez fűzött megjegyzéseiben hasonló véleményt fogalmaz meg: „hamuvá égtem volna szégyenben, ha nekem is így kell törnöm magam a hírnévért. Ezt méltóságom alulinak tartottam volna.”⁸

Mintha Miłosz figyelmen kívül hagyta volna azokat az igen súlyos mondatokat, amelyekkel a *Napló* első kötetét zárja Gombrowicz: „A gögőt, az önhitteget, az ambíciót nem lehet kiiktatni az írásból, mert ez az alkotás motorja. Nyilvánvalóvá kell tenni. És akkor civilizálható.”⁹ Pedig ennek a kötetnek Miłosz az egyik hőse. Nagyrészt róla szól a II. fejezet. Gombrowicz történelmi pillanatot örökít meg: a lengyel emigráns irodalom kezdetén járunk, az emigrációs kánon kiemelkedő műveiből már elkészült néhány (például Gustaw Herling-Grudziński *Más világ* című könyve, a lengyel lágerirodalom klasszikusa), Gombrowicz mégis csak most talál méltó pályatársat. A *rabul ejtett értelem* elolvasása után az az első reakciója, hogy közli, Miłosz művéből tudta meg, mi lett a sorsuk a kommunista Lengyelországban a háború előtti varsói kávéházakból ismert irodalmároknak, például Jerzy Andrzejewskinek. „A lengyel irodalom bukásának történetét”¹⁰ olvassa, konstatálja, hogy „nagy temető” maradt a helyén.

Ennél egyszerűbben és kategorikusabban nem lehet megfogalmazni, hogy miért van szükség emigráns irodalomra. Megismétlődött a XVIII. század végi *Finis Poloniae*,¹¹ a totalitarizmus körülményei között pedig a kultúra sem ad esélyt sem az identitás megőrzésére, sem pedig arra, hogy a lengyelek bekapcsolódjanak a világ szellemi folyamataiba. A fizikai rabság szellemi rabsággal párosul, így a lengyelek otthon nem tudják feldolgozni a Jalta utáni kolonializmus traumáit. Erre csak emigrációban lenne lehetőség, ott viszont a XIX. századi kolonializmus kihívásaira adott hamis válaszokat fogalmazzák újra (a lengyel messianista történetfilozófia felfogható az idegen elnyomás megaláztatásait ellensúlyozó hiperpozitív autosztereotípiaként). Gombrowicz ezért a *Napló* elején az emigráns irodalom bírálata után a friss (háború utáni) varsói tapasztalatokat feldolgozó Miłosz felé fordul.

A katasztrófa leghitelesebb tanújaként írja le pályatársát. Miközben más esernyővel járt a viharban, „Miłosz bőrig ázott, a végén az orkán még a ruhát is letépte róla”. Egyedül ő az igazi beavatott, aki „a ferge-

teg fényében megpillantott valamit... korunk medúzáját. Amitől térdre esett, letaglózva.”¹² Még a levélváltásukból is idéz néhány részletet, az egyikben Miłosz arra figyelmeztette Gombrowiczot, hogy a *Transz-Atlantik*ban leírt háború előtti társadalom már nem létezik, eltűnt az anakronisztikus kasztrendszerre jellemző konfliktusokkal együtt, mert „a marxizmus likvidál (ahogy mondjuk, egy város lerombolása likvidálja a házastársi konfliktusokat, a bútor gondokat stb.).” Gombrowicz itt alighanem megéreztte, hogy Miłosz még mindig nem tudott szabadulni a történelmi determinizmus kísértésétől, és úgy ír, mintha a másutt már sajnos megvalósult jövőből nézne vissza a kommunizmus előtti vonzó, de szükségszerűen halálra ítélt világra. A válaszban az egyik regényideáljára hivatkozott, amelyről már a harmincas években is írt: „Cervantes azért írta meg a Don Quijotét, hogy leszámoljon korának rossz lovagregényeivel, amelyeknek azután nyomuk sem maradt. A Don Quijote viszont megmaradt. Amiből az a tanulság, még a szerényebb szerzők számára is, hogy a mulandó dolgokról nem mulandó módon kell írni.”¹³

De van valami, amit a pusztításnál is rémítőbbnek tartott Gombrowicz: a konkrét személyek elképesztő metamorfózisa, akik hirtelen egy korábban elutasított ideológia szószólóivá válnak. Ez utólag is minősíti Andrzejewski felszínes és teátrális katolicizmusát, akárcsak Gałczyński „részeges nacionalizmusát”, így a háború előtti varsói kávéházakban már a „Nagy Maszkarádé” „kisdéd előjátékát” látta (mintha az *Operettet* előlegezné a metafora). Gombrowicz szerint azokból az epigonokból lettek sztálinisták, akik „magasabb értékek” papjaiként képtelenek voltak arra, hogy a kultúra öngerjesztő mechanizmusában felismerjék „az emberi tényező elsődlegességét”, másrészt pedig bármit megtettek volna azért, hogy írók maradhassanak.

Gombrowiczot persze ez a gyászos könyv sem terelte vissza a romantikus mártírológiához. Mint a posztkolonializmus hívei, évtizedekkel később, erőt merített abból, hogy szembenézett az alávetettséggel és a következményeivel. Lengyelország politikai értelemben a Szovjetunió hadizsákmánya, Moszkva még a sztálinista ideológiát is rá tudja kényszeríteni, el tudja zárni a Nyugattól – de a lengyelek szemében nem válhat szellemi tekintélyé. A szellemi vezető szerepe – Ewa Thompson kifejezésével – továbbra is a helyettes hegemonként működő Nyugaté. Gombrowicz ezért csak néhány szót veszteget Moszkvára (Miłosznak is azt tanácsolja, hogy lépjen túl a kommunizmust Nyugaton magyarázó irodalmár szerepén, aki ilyen értelemben is lojális marad a hazai társadalomhoz, ez pedig határt szab a tehetségének; a barokk érzéki konkrétságával: a nemes paripa lelkiismeret-furdalással megrakott szekeret húz), energiáit a Nyugattal való konfrontációra fordítja.

Miłosz lesújtó diagnózisában meglepő módon nem „a végső katasztrófa ismérveit”, hanem „a továbblépés új esélyeit” fedezi fel. A sok „gyászos tapasztalat” nemcsak érettebbé, hanem a nyugatiakhoz képest egyenesen felsőbbrendűvé teszi azokat az írókat, akik kijárták „a hazugság, a terror és a következetes torzítás” iskoláját. Miłosz nem éri be a sztálinizmus „halálos nyugalommal” végzett elemzésével, hanem azért is harcol, „hogy elfogadtassa a Nyugattal a maga külön, amonnan hozott élményvilágát és új világlátását”.¹⁴ Gombrowiczot jobban érdekli a kommunizmus elemzésénél a Nyugattal küzdő modern lengyel író, akit már megedzett a „brutalizált kultúra”, így elég erősnek érzi magát ahhoz, hogy megmutassa a maga különbségét.

A hívő kommunista nem juthat új felismerésekhez, mert már épp elegenden lelkesedtek a fejlődés diadaláért. A Miłosz-féle „pogány” viszont ilyen belátásra jut: „immáron tény, hogy az ember mindent megtehet a másik emberrel”. Gombrowicz szerint a legfontosabb különbség abban ragadható meg, hogy a Nyugatot még mindig „az izolált ember és az abszolút értékek víziója élteti”, miközben a Nyugat számára ismeretlen új tapasztalatok az „ember plusz ember, az ember által megsokszorozódott ember” képletén alapulnak. Gombrowicz itt kétségkívül túllép a nyugati divatirányzatokon (noha ezek még évtizedeken át hódítanak), és Buber dialógusfilozófiájához kapcsolódva fogalmazza meg a regényeiben és drámáiban is kifejezett világképét. Buber szerint az „individualista filozófia végképp kimerült”, de majd csak akkor éri igazán nagy csalódás az emberiséget, ha azok a kollektivistá filozófiák is összeomlanak, amelyek feloldják az egyént a tömegben, és „valójában olyan absztrakciónak rendelik alá, mint a társadalmi osztály, az állam, a nemzet, a fajta; és csak e világnézetek tetemén születik majd meg a harmadik emberszemlélet: az az ember, aki a másikkal, a konkrét (másik) emberrel áll kapcsolatban, vagyis az én és a te, az én és az ő viszonylata”.¹⁵

Gombrowicz levonja ebből a következtetést, és kiterjeszti a Nyugatra azt a fajta kultúrakritikát, amelyet már a *Ferdydurke*-ben és *A költők ellen* című esszéjében is megfogalmazott. Mintha olyan érveket vetne be, amelyeket Miłosz levelére válaszolva visszaütött. Letűnt korok ma már nehezen felfogható luxust juttatják eszébe az olyan írók, mint Camus, Sartre, Gide, Valéry, Eliot és Huxley, ezt pedig aligha találja meggyőzőnek az az olvasó, aki egyszerűbben kódolt intellektuális naplónak, „egyes beszédnek” tekinti a művet (ilyen például *Az éjszaka írt napló*, az a mű, amellyel Gombrowicz halála után Gustaw Herling-Grudziński töltötte be a *Kultura* megfelelő rovatát). Provokációként viszont kitűnően működik: nyugati nézőpontból szokták ilyen nagyvonalúan összemosni a különbségeket a hallomásból ismert közép- és kelet-európai írók között.

Aztán egy igen fontos példán mutatja be, hogy mennyire nem magyarázhatók a XX. század legtragikusabb tapasztalatai a nyugati gondolkodás hagyományos kategóriáival. Kiválasztja a lelkiismeret fogalmát Camus *A lázadó ember* című nagyesszéjéből, és tagadja, hogy akkora motiváló ereje lenne, mint amekkorát a francia moralista iskolán nevelkedett szerző tulajdonít neki. Gombrowicz szerint nem a lelkiismeretben keresendő a mozgatórugó, hanem az ego és mások között kialakult viszonyrendszerben (az *Esküvő*-ben emberközi térnek nevezett szférában). Az ember azért „öl, mert mások is ölnek. Kínozik, mert mások is kínoznak. A legborzalmasabb tett is könnyű lesz, ha a hozzá vezető utat járhatóvá tették; a koncentrációs táborokban például a halálhoz vivő ösvény már annyira ki volt taposva, hogy a nyárspolgár, aki otthon egy legyet sem tudott agyoncsapni, könnyedén öldöste embertársait. (...) Nem azért követjük el a rosszat, mert elpusztítottuk az istent magunkban, hanem mert az isten, sőt a sátán is lényegtelen lesz, amint a tettet a másik ember szentesíti.”¹⁶ Camus nem látja, hogyan devalválódik a bűn attól, hogy tömegessé válik, mert nemcsak a tömegből, hanem a személyközi viszonyrendszerből is kiszakítja az egyént. Ez a művi úton létrehozott magány pedig semmivel sem kevésbé fárasztó, mint a marxista kollektívizmus.

Bár Gombrowicz semmit sem fogalmaz meg dogmatikus állításként, bármelyik kijelentést akár pusztán szeszélyből is visszavonhatja, elég pontosan kijelöli a saját helyét a filozófiai gondolkodás történetében. Meghatározza azt a nézőpontot, ahonnan megfogalmazhatja azt a fajta kritikát, amelyet néhány évvel korábban a tiszta költészetéről mondott. Kierkegaard unokájának nevezi magát, aki „közönséges paraszti bizalmatlansággal” tekint az absztrakcióra, „az egész metafizikus dialektikára”. Elégedetten konstatálja, hogy a fejlődés magasabb szintjén foglalta el a hajdani földesurak pozícióját, „akik Kantot szélhámosnak tartották”.¹⁷ Ebből a lengyel szarmata barokkban gyökerező, váratlanul igen korszerűvé alakított nézőpontból gyakorolja Gombrowicz a nyugati szellemi irányzatok nemesi kritikáját, ez pedig minden koloniális örökséggel terhelt átmeneti vagy periférikus régió számára felszabadító hatású lehet.

Gombrowicz diagnózisa szerint a lengyelek fejében nincs meg „a kellő szabadság” ahhoz, hogy szembe tudjanak nézni alávetettségükkel és a marginalizálódással, a helyzet foglyaként „annyira megbűvölte” őket a kommunizmus, hogy „csak ellene vagy mellett” tudnak érvelni. A szóhasználat tökéletesen kifejezi, hogy a lengyelek számára a marxizmus nem szellemi kaland, hanem a terror ideológiai dimenziója volt: „a szekeréhez vagyunk láncolva, letepert, és egymáshoz kötözött bennünket”.

A lengyel katolicizmus a barokk korában vett fel nemzeti vonásokat, akkor vált az egyház a függetlenségért harcoló nemzet támaszává. Az idegen uralom alatt az identitás őrzője volt, így a lengyelek a háború után „potenciális ellenállási erőt” láttak benne. Gombrowicz megfogalmazásában: „az úristenből megpisztoly lett, amellyel Marxot szeretnénk lepuffantani”. Emiatt egyrészt az ateisták is igyekeznek jóban lenni az egyházzal, másrészt viszont elsekélyesedik, átpolitizálódik a vallás. Gombrowicz itt azzal hangsúlyozza individualizmusát, hogy elmossa a különbséget a vallás és az ideológiák, a hívők és a doktrinerek között. A „civódó egyházak” között megtalálható „a katolicizmus, a kommunizmus, a náciizmus, a fasizmus...”

Gombrowicz itt is elhatárolódik a haladást ünneplő laikus középsztől, amelyre jól emlékezett a harmincas évek Varsójából, a *Ferdýdurkében* is bemutatta ezt a típust. Spanyolfalnak, ürügynek, segédeszköznek nevezi az eszmét, és azt figyel, hogyan deformálja az egót. Az eszmék hívei „csoportba tömörültek, alávetik magukat egy mítosznak, hogy kölcsönösen megte-remtsék egymást”. Minden mítoszt ugyanúgy eszközként használnak, az alapján viszont megítélhetjük ezeket, hogy miféle személyiségeket hoznak létre. Mintha a „gyümölcszeiről ismerni meg a fát” elvét alkalmazná.

Rezignáltan megjegyzi, hogy már nem lehetnek olyan nagy igényeink, mint „a diadalmas ész korában”. Amikor még hatalmas konjunktúrája volt a szabad világban az utópia erőszakos megvalósításának, és úgy lenyűgözték a grandiózus társadalomformálás kilátásai az örök optimista baloldalt, hogy cseppet sem feszélyezték az arctalan és néma, alávetett periféria veszteségei, Gombrowicz pontosan tudta, kik azok, akik hozzá hasonlóan az ideológiai rögeszméktől fenyegetett emberi lények oldalán állnak:

„Elsősorban azt szeretném, hogy az a másik ember ne marjon meg, ne köpjön le, és ne gyötörjön. S ezen a ponton találkozom a katolicizmussal. Összeköt vele az, ahogy a természetünkben rejlő poklot éles szemmel felismeri, továbbá a félelem, ami az ember mértéktelen dinamikája láttán eltölti. Ahogy a katolikusokat elnézem, érzem, hogy bizonyos tekintetben óvatosabb lettem. Azt, ami a büszke nietzsche-i időkben a dionüszoszi élet iránti hűtlenségnek számított, vagyis a katolicizmus óvatos politikáját a természeti erőkkel szemben, közelebb érzem magamhoz, amióta az élet akarása, mely elérte a maga maximális feszültségét, elkezdte felfalni önmagát.”¹⁸

Gombrowicz lenyűgöző, szabad személyisége és bámulatos egyéni világleképe a kolonizáció előtti lengyel és katolikus hagyományokra épül, ugyanakkor kiálló ellentétben áll a kolonizációs traumáktól eltorzult, neoromantikus epigonizmusban tobzódó nemzeti-katolikus közösségi kultúrával. Szívesen provokálta ezt a közeget, és miután már megjelentek a *Napló* rész-

letei a párizsi *Kulturában*, egyre több lengyel figyelt fel rá Buenos Airesben is. Hálások lehetünk Wanda Jezierskának, amiért igen határozottan fogalmazta meg, miért utasítja el a helyi lap köré szerveződő lengyel kolónia legnagyobb lengyel író. Mint írja, a történelmi korfordulóhoz érkező emberiségnek hitre van szüksége, Gombrowicz pedig a maga destruktív módján épp Istentől és a Hazától akarja megfosztani őket, egyébként is elvet mindent, ami „jó és szép”, mert csak abban hisz, ami „rossz és förtelmes”. Aki pedig „Istent, a Hazát és a boldogságot” akarja, annak olyan író kell, aki „szavakba önti” e közös vágyakat.

Volt olyan lengyel hivatalnok, aki még azt is komolyan vette, amikor Gombrowicz Sztálin halála napján arról beszélt, hogy a lengyelek föl sem tudják fogni, mekkora veszteség érte az emberiséget a géniusz távozásával, akihez képest „Napóleon egy nagy nulla” volt.¹⁹ Gombrowicz ugyanebben a városban, egy teadélutánon végighallgatott egy argentin író, aki felolvasta egy elbeszélését, melynek hőse egy ifjú munkás és az anyja, „akik Sztálinban Krisztust látják megtestesülni”. Bár másokat is irritáltak a közhelyek, Gombrowicz hangsúlyozza, hogy „nincs az a burzsoá irodalom, amely ilyen mértékben meghamisította volna a parasztot és a munkást”. Hülyét csinál magából az értelmiség a proletár istenítéssel, nem lát semmi ördögöt abban, „ha egy magasabb szintű, kulturált ember a faragatlanhoz idomítja magát”. Nincs annál konvencionálisabb pásztoridill, mint hogy az értelmiségi lemond felsőbbrendűségéről, a munkások szolgálataiba áll, és együtt építi vele „a jövő ésszerű világát”.²⁰

Gombrowicz egyetért a marxista etika híveivel abban, hogy a kommunizmus nem a jólét utáni vágyból, hanem a sértett igazságérzetből született. Bár a proletárdiktatúra sem juttat mindenkinek „kertés házat”, inkább elviselik a „köznyomort”, mint azt, hogy az egyik ember a másik rovására fejlődhet. Ugyanakkor Gombrowicz szerint minden kommunistára jellemző egyfajta „elképesztő kettős könyvelés,” „a legkifinomultabb szellemi elitet is beleértve”: konzekvens erkölcsi maximalizmussal leplezik le a kapitalizmus „csöndes cinizmusát”, aztán a dogma lép a dialektika helyébe, és megszűnik minden önkontroll. A Miłosz által leírt, Murti Bing-féle agyomosással szemléltetett rejtélyes átváltozást Gombrowicz „finom kis ocsmány áthangelődésnek” nevezi, ezután „a világos koponya (...) olyan vak lesz, mint a legsötétebb éjszaka”.

A kommunista önmagát szkeptikusnak álcázó misztikus, az ellenfele térfelén szabadgondolkodó, a sajátján pedig fanatikus. Miután Nietzsche, Marx és Freud leleplezte, hogy a keresztény és polgári „erkölcs kulisszái mögött más, megnevezetlen, brutális erők játszmája folyik”, itt még perverzebb szemfényvesztéssel van dolgunk, hisz ez már „a leleplezés nevében zajlik”, így „az álcázott erők leleplezése újabb álca lesz,

s mögötte ugyanazon örök erőjátzsma folyik”. A mozgalom a hazugság áporodott bűzét árasztja, nemcsak az „alsóbb funkcionáriusok”, hanem a „legkiválóbb szellemek” is belebetegednek ebbe a szégyenletes, felfelé fordított helyzetbe: miközben „összinték az idegen világgal szemben”, minden tisztességüket elvesztik, „ha saját ábrándjaik kártyavára a tét”.²¹

Gombrowicz mindig kapcsolatot teremt a testiség és a gondolkodás között, a fizikai valósághoz köti a tisztán ideologikus konstrukciókat: „az eszme az embertől elszakítva a maga teljességében nem létezhet. Csak testet öltött eszmék vannak. Nincs az a szó, amely ne lenne test.”²² Az egzisztencializmus mögött nem áll rabszolgatartó birodalom, mégis nemcsak halott elméletnek nevezi (már 1956-ban!), hanem azt mondja róla, hogy sosem tudta „rászedni”. Úgy próbálja lerombolni, hogy a testiséggel és a fájdalommal ütközteti: „rettegni a semmitől, de jobban félni a fogorvostól. Nadrágba bújt, telefonon csevegő tudatnak lenni.” Azok közé a „nagy képtelenségek” közé sorolja, amelyeket a hétköznapi élettől elszakadt elmék ötlenek ki. Gombrowicz szerint a legnagyobb ostobaságok nem a tudatlanságból, hanem a tudományos tekintélyek versengéséből születnek, akik a „tisztá költészetre” emlékeztető konstrukciókat hoznak létre.²³

Az egzisztencializmus ellen indított támadás nehezen érthető olyan író esetében, aki a periférián akar kitörni az ismeretlenségből. Lehet-e nagyobb esélye annál, mint amilyet a Párizsból terjedő divatirányzat kínál? Gombrowicz ebben a centrum ízlését kiszolgáló alsóbbrendű európaiságot lát. Azzal is számol, hogy az ilyen kapcsolatok lengyel irodalmi közegben úgy működnek, ahogy két évtizeddel korábban leírta a *Stefan Czarniecki emlékiratai* című elbeszélésében: a lengyel író csak a nyugati ideálra távolról emlékeztető kismester lehet, ahogy Krasiński volt lengyel Dante (az 1980-as években Jan Drzeżdżont kasub Borgesnek nevezték). Ezért reagál tartózkodóan, amikor a legnagyobb híve és párizsi népszerűsítője, Konstanty Jeleński Pirandellohoz és Sartre-hoz hasonlítja. Gombrowicz érzi a veszélyt, mert sokan lekezelően használják a „jól hangzó neveket”. Az olyan ember nagyképű sznobizmusát látja ebben, aki „nem a saját értékeire nagyképű, hanem arra, hogy ismer valakit, akinek értékei vannak”. A lehető leghatározottabban próbál beavatkozni a fogadtatásba, azt várja, hogy a művei belső logikáját tárják fel. Így bélyegzi meg azokat, akik más mesterekkel próbálják párhuzamba állítani: „lakájlelkük attól esik elragadtatásba, ha sikerül engem eme úri szellemek szolgájaként, aláztos és ügyefogyott másolóként elkönyvelniük”.²⁴

Meg akarja hódítani Párizst, nem éri be annyival, hogy igyekvő tanítványként elfoglalja a helyét valahol a legkülső körön. Elképzelem a centrumot fenyegető hontalanok invázióját, akik egyszer csak megjelennek

„új emberképükkel, új szimatukkal”. Majd rögtön képtelenségnek is nyilvánítja ezt, mivel a perifériára szorult sorstársak egyik legfőbb jellemzője az, hogy nem tudják komolyan venni egymást, az alárendelt a másik alárendeltbe vetíti ki a saját provincialitását: „a bolgár nem bízik a bolgárban, a bolgár megveti a bolgárt”.

Gombrowicz mint lengyel olyan tapasztalat birtokában van, amelyről Keleten hallgatni kell, illetve, mint hamarosan láthatjuk, csak egyoldalúan lehet számot adni róla. Ugyanakkor Nyugaton is érvényteleníteni próbálják, marginalizálják, pedig Gombrowicz nagy művei erre vezethetők vissza, nem más mesterekre. Ez az író, akiben oly sokan vélték felfedezni a lengyel posztmodern nagy esélyét a kilencvenes évek elején, aki annyit játszik a modern elit irodalomtól távoli irodalmi konvenciókkal, nem próbál irodalomból irodalmat, Sartre-ból és Pirandelloból Gombrowiczot előállítani. Érdekes hosszabban idézni azt a részt, ahol arról ír, „mi született Lengyelországban, a tönkretett és eldurvult emberek lelkében”, és hogyan vezethető le ebből Gombrowicz világgépe:

„Íme a kép: az ezeréves civilizáció méltóságteljes épülete összeomlott, csönd és pusztaság, a romokon pedig szürke kis emberek raja, akik nem tudnak szabadulni a döbbenettől. Mivelhogy összedőlt a templomuk, az oltárok, a képek, az üvegablakok, a szobrok, amelyek előtt térdeltek, s romokban és porban hever a boltív, ami óvta őket, ők meg ott állnak leleplezve, teljes meztelenségükben. Hol találhatnak védelmet? Mit bálványozhatnak? Kihez imádkozhatnak? Kitől félhetnek? Hol találhatnak meg az ihlet és az erő forrását? Csoda volna, ha önmagunkban látnánk meg az egyetlen teremtményt és az egyetlen hozzáférhető istenséget? Ez az az út, amely az emberi alkotások bálványozásától magának az embernek mint meghatározó és meztelen erőnek a felfedezéséhez vezet.”²⁵

De ha ekkora jelentősége van ennek a tapasztalatnak, akkor miért választaná Párizs a Buenos Aires-i emigránst a varsói írók helyett, akik a háború után a sztálinizmust is átértékelték? Gombrowicz azt vizsgálja, milyen tudást hoztak fel a „pokoljárásból”. Adolf Rudnickival az élen azt hitték, „az égbekiáltó szenvedés rányitja a szemüket az igazságra, az erkölcsre vagy legalább az emberi természet határait illető új tudásra”. Nem tudtak megfelelni ezeknek a várakozásoknak, vagyis „túl nagy a kontraszt a véres húshegyek és a hozzájuk fűződött sovány kommentárok között”.

A *rabul ejtett értelem* szereplői közül is felbukkanak ketten. Gombrowicz tévedésnek tartja azt, hogy Andrzejewski „moralizáló hangnemen” ír az ember telenségről (hamarosan tragikus erkölcsi parabolákban dolgozza fel a sztálini terrort), Borowski pedig példátlan borzalmakat felsorakoztatva jut el a nagy leleplezésig: „a széplelkű esztéták és entellektüelek kultúrá-

ja csak mesebeszéd”. Gombrowicz számára ez „özönvíz előtti szenzáció és elég gyerekes dolog”. Miłoszhoz hasonlóan Gombrowicz is úgy látja, hogy Borowski, miután „vorarbeiter Tadek” auschwitzi nézőpontjából az egész európai kultúrát diszkvalifikálta (szolidaritást vállalva még az ókori márványbányákban dolgozó rabszolgákkal is), légüres térbe került, de hamarosan kiderült, hogy a nagy redukcióval a sztálinista fordulat előtt tisztította meg a terepet. Így lett a kemencék füstje „az új diktatúra tömjénje”, miközben az európai kultúra kíméletlenül szigorú bírása megfeledezett „a kolimai füstől”.

Gombrowicz az említett varsói írókkal szemben is igen provokatívan lép fel, amikor azt veti a szemükre, hogy Proust „jóval többet fedezett fel a maga süteményében, szakácsnéjában és grófjaiban, mint ők az éveken át füstölő krematóriumokban”. Borowski a lágerirodalom legtragikusabb, legkülönlegesebb formáját hozta létre, amelyet az ő művéről, a *Kövilágról* neveztek el a lengyel irodalomtörténészek. A lágerélet szabályait elfogadó, azokhoz kiválóan alkalmazkodó, de közben erkölcsileg leépülő rab nézőpontjából mutatja be ezt a léthelyzetet, aztán az egész világra kiterjeszti ezeket a törvényeket. Gombrowicz szerint viszont nem lehet a végletekből kiindulni. Borowski véleményét nem különösen kegyetlen élettapasztalatnak, fokozhatatlan tragikumnak, hanem „lengyel naivitásnak” tartja, mert a csúcson nincs mit megragadni, ott „nincs semmi, csak hó, jég és szikla; viszont a saját kertünkben sok a látnivaló”.²⁶

A *Napló* leggyakrabban idézett részei azok, amelyekben Gombrowicz a lengyelséggel vitázik, de ezt a fogalmat célszerű lenne leszűkíteni a koloniális alávetettségtől eltorzult lengyelségre, mert akkor érthetővé válnak az olyan paradoxonok, melyek szerint a *Napló* írója nagyon lengyel és antilengyel egyszerre, meg akarja szabadítani a lengyeleket a lengyelség bizonyos terheitől. Ennek az eljárásnak pedig ironikusan nemzetnevelői és terápiás funkciót tulajdonít, mintha ez a mű lenne a lengyelek aszpirinje.

Gombrowicz beszédhelyzete azért olyan különleges, mert a háború utáni lengyel emigráns irodalom egészében a XIX. századi nagy emigrációra és a függetlenségi ethosra épül. Mint láhattuk, a legkiemelkedőbb szerzőit sokan automatikusan a romantikus váteszköltőknek próbálták megfeleltetni. Gombrowicz viszont a hajdani kolonizációs traumákra adott rossz válasznak, gyengeségből fakadó kompenzációs ideológiának tartja a romantika messianista történetfilozófiáját, amely az áldozat felmagasztalásán alapul, de mindezt mintha a nemzet szellemi vezérévé stilizált romantikus költő és főideológus pozíciójából hirdetné: „Hovatovább Mózesnek érzem magam. (...) Száz esztendővel ezelőtt a litván költő formát adott a lengyel léleknek, én pedig ma, akár Mózes, kivezetem né-

pemet e forma rabságából, kivezetem a lengyelt önmagából...”

Gombrowicz persze ezután rögtön le is rombolja a romantikus megalomániát. Hatalmas megújulásként fogja fel a lengyel mentalitásban várható kopernikuszi fordulatot. Jerikói kürtöt emleget, majd átkerül a hangsúly a sikertelen nemzetébresztés szimbólumává vált kürtre: Wyspiański *Menyegzőjében* az elvesztett aranykürt arra figyelmeztet, hogy a jelenkori lengyel nemzedék sem tudott felnőni a küldetéséhez, nem vívta ki a szabadságát, amikor eljött a próféták által megjövendölt idő. De Gombrowicz a romantikus mítosz modernista átértelmezésén is túllép: „Aludj, kürtöm, aludj, az elvesztegetett lengyel esélyek szemétdombjára hajítva.”

A romantikus mitológiát továbbépítő Wyspiański-val ellentétben Gombrowicz valamiféle antihagyományban, a kánonon kívül jelöli ki a saját helyét. Azon a bizonyos szemétdombon, ahová a lengyelek kidobtak mindent, ami „színház és szerepjátszás” volt bennük. A tradíció megjelenési formája Gombrowicznál mindig a paródia, még az írói szerepeiről, a műveiben felépített identitásról is azt írja: „ha az én formám a forma paródiája, akkor a lelkem a lélek paródiája, a személyem a személy paródiája”. Mindezt kapcsolatba hozza a *Ferdydurk*-ben leírt éretlenség szférájával, amely a megújulás esélyét kínálja minden válságba került, megmerevedett kultúrának. A szoborszerű romantikus vátesztől többszöri alakváltozás után eljutottunk az ifjúság, a játékkedv, „az eltitkolt rugalmasság és amorfitás” prófétájához, aki azt mondja: „benem kap szót a rejtőzködő lengyel, a ti *alter egótok*, az érem másik oldala, a hold másik, sosem látható fele”.²⁷

Gombrowicz nemzetmentő-kánonromboló retorikája nagyon jól tanulmányozható abban a vádbeszédnek és homályos improvizációnak nevezett részben, amelyet a dramaturgia szerint a „nemzeti mise” sátáni paródiájaként átélt hazafias megemlékezés váltott ki a naplóíróból. A lengyel kultúra nagyjait és a kereszténység védőbástyájához hasonló toposzokat felvonultató szónoklatban az ellentétébe fordul a dicsekvés, jelentéktelenségről és bizonytalanságról árulkodik: „Chopin és Mickiewicz nem szolgál egyébre, mint hogy kidomborítsa a ti kisszerűségeket – hisz a gyerekek naivitásával járjátok az egyik polonézt a másik után a kedvetlen külföld orra előtt, hogy legyengült önbecsüléseket megerősítsétek, és jelentőssé tegyétek magatokat.”

Az önleplező lengyel rituálékát bemutató Gombrowicz arra biztatja olvasóit, hogy ne a múlt kulturális teljesítményeiből próbáljanak erőt meríteni, mert „a legfőbb törvény a jelen törvénye, az adott pillanatban elérhető maximális szellemi szabadság törvénye”. Provokatívan félfranciának nevezi Chopint, Kopernikusz nem lengyel származására hivatkozik, ezzel nem-

csak az emigráció nagy részét bőszíti fel, hanem még a varsói kommunista potentátok is hazafias kirohanást intéznek ellene. Látszólag valóban veszteséget okoz azzal, hogy szánalmasnak mutatja a kulturális örökség önigazoló rituális felmutatását, lazítja a kapcsolatot a jelen és a múlt között, mégis megszabadít a lengyel fátumtól, amikor azt mondja: „nem vagyunk se a régiek nagyságának, se törpeségének közvetlen örökösei (...); mindenki csak önmagáért felel, mindenki önmaga”.

Miközben a legtöbb emigráns a két világháború közti szabad Lengyelországról őrzött emlékeibe temetkezik, Gombrowiczot „a belső szolgátság láthatatlan pókhálójával” folytatott hadakozásra emlékezteti ez a korszak, mondván, hogy az idegen elnyomók után a lengyelek váltak önmaguk ellenségeivé. A kolonizáció időszakában nem kérdéses az identitás, és a célkitűzés is egyértelmű, ezért „a függetlenség nehezebbnek és megalázóbbnak bizonyult, mint a rabság”. A jelen perspektívájából nézve alighanem az ilyen gondolatok a legaktuálisabbak: „a szabadságunk látszólagos volt, a nemzet struktúrájában rejtett a hazugság és az erőszak, minden kezdeményezésünk gúzsba kötése”.²⁸

A háború után emigrációban kell elvégezni azt a feladatot, amelyre kevés volt a függetlenség húsz éve. Gombrowicz ennek szellemében értékeli át olyan kiemelkedő írók életművét, mint Sienkiewicz, Żeromski, Wyspiański és Przybyszewski. A nemzeti kánon egy sajátos, infantilis „jámbor lengyel kisvilág” szellemi ho-

rizontjához igazodik, nincs benne filozófia és a mitológia túli „tudatos történelem”. A naplóíró le akarja rombolni a „lompos rímfaragók” gyermeki világát, ahol „még a zsidók is elzüllöttek és elvesztették méregfogukat...”²⁹

Talán ezek a *Napló* leghatásosabb részei. A teátrális szónoklatok jól kiszámított prófétai hevülete minden kijelentést eleve önironikussá tesz, másrészt pedig felidézi azt a nyelvi egzaltációt, amelyben annak idején megfogalmazódott a romantikus kinyilatkoztatás (például a sátáni sugallatra, révületben elmondott nagy improvizáció). A vátesz paródiája a prófétai hangot parodizálva vonja vissza azt a kinyilatkoztatást, amely üdvösséget és szabadságot ígért, de csak teljessé tette a rabságot, nemzeti vallást kreált a komplexusokból és a pótcselekvésekből (Gombrowicz olvasata szerint). ■ ■ ■

Pálfalvi Lajos a PPKE Lengyel Tanszékén tanít. Irodalomtörténésként elsősorban az 1945 utáni lengyel emigráns irodalommal foglalkozik. Az elmúlt években főként azt kutatta, hogyan alkalmazható a posztkolonializmus a közép- és kelet-európai régióra. A *TranszAtlantik megállói*. Gombrowicz című monográfiája a Kalligram Kiadónál jelenik meg.

JEGYZETEK

- 1 Vö. K. Suchanow: *Argentyńskie przygody Gombrowicza*, Kraków 2005. 99. o.
- 2 W. Gombrowicz: *Napló, 1953–1956*, ford. Pályi András, Pozsony 2000. 6. o.
- 3 Vö. Z. Łapiński: *Blazenada podszyta tragizmem*. Plus-Minus, Rzeczpospolita, 2000. IX. 16–17.
- 4 Vö. P. Rodak: *Między zapisem a literaturą. Dziennik polskiego pisarza w XX wieku (Żeromski, Nałkowska, Dąbrowska, Gombrowicz, Herling-Grudziński)*. Warszawa 2011. 489–491. o.
- 5 Uo. 416. o.
- 6 W. Gombrowicz: *Testamentum*, ford. Pálfalvi Lajos, Budapest 1993. 85–92. o.
- 7 Vö. J. Stempowski: *Listy do Józefa Czapskiego*. Zeszyty Literackie, 22. 1988. 65. o.
- 8 Cz. Miłosz: *Rok myśliwego*. Kraków 1991. 65.; 269. o.
- 9 W. Gombrowicz: *Napló...* 435. o.
- 10 Uo. 29. o.
- 11 A poroszok által terjesztett legenda szerint Tadeusz Kościuszko mondta 1794. október 10-én, a maciejowicei csatavesztés után. Ezt maga a legenda hőse cáfolta.
- 12 Uo. 196. o.
- 13 Uo. 38–39. o.
- 14 Uo. 29–33. o.
- 15 Uo. 48. o.
- 16 Uo. 94. o.
- 17 Uo. 351. o.
- 18 Uo. 62–67. o.
- 19 Vö. K. Suchanow: *Argentyńskie...* 177–180. o.
- 20 Vö. W. Gombrowicz: *Napló...* 234–236. o.
- 21 Uo. 389–390.; 398–400. o.
- 22 Uo. 179. o.
- 23 Uo. 374–377. o.
- 24 Uo. 187–189. o.
- 25 Uo. 50. o.
- 26 Uo. 422–423. o.
- 27 Uo. 79–81. o.
- 28 Uo. 309. o.
- 29 Uo. 361–362. o.

AZ ÁTMENET(ek) NEHÉZSÉGEI

Majdnem tíz évvel a nagy sikert arató, több nyelvre lefordított *A fehér király* után már megjelenése előtt nagyon nagy várakozás előzte meg Dragomán György új regényét, s amint megjelent, azonnal az érdeklődés középpontjába került. A *Máglya* című, 2014-es regény sok hasonlóságot mutat az előző szöveggel, hiszen elbeszélője ismét egy gyerek, az elbeszélő idő, a cselekmény pedig ezúttal is Erdélyhez, és a Ceausescu-rendszerhez köthető. Egy 13 év körüli kamaszlány, Emma meséli el egyes szám első személyben néhány hónap eseményeit közvetlenül a román diktátor halála utáni időszakból.

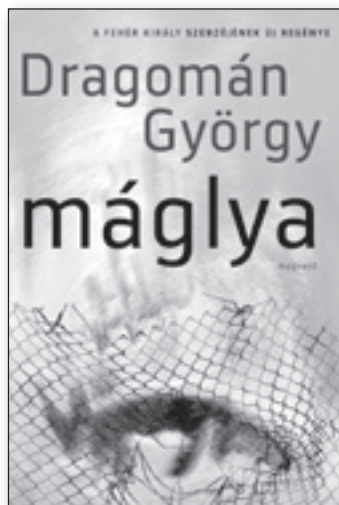
Egy árvaház iskolájának igazgatói irodájában indul a történet, ahol a szüleit egy autóbalesetben elveszítő kislányért megérkezik addig soha nem látott nagymamája, hogy magához vegye. A lány igent mond, és innentől kezdve az unoka és a nagymama kapcsolata, története, a beszélgetéseikből elhallgatásaikból felszóló múlt válik témává. Dragomán új regényének szerkezete rendkívül érdekes, hiszen a két főhős életé-

Dragomán György:
Máglya
Magvető, 2014

nek korábbi eseményei csak lassan, nagyon apránként adagolva jelennek fel. Mikor a történetbe bekapcsolódunk, nem ismerjük a családot, a szülőket, a nagyszülőket életét, sorát, de ezek a történetek, szépen lassan, apró részekben egészszé állnak össze. A titok, a sejtetés, a „balladai homály” így alapvető szerkezeti eleme a szövegnek. A középpontban két nő áll, akiket egy harmadik, halott nő köt össze, egyiküknek az egyetlen lánya, másikuknak az anyja. Ez a szoros kapocs tartja őket egyben, holott az elhunyt anyáról, a nagymamáról és az ő viszonyáról, hogy miért is nem beszéltek egymással, miért nem találkozott unokájával soha a nagymama, csak fokozatosan szerezhetünk információkat. Két nő áll magára maradva és egymásra utalva ebben a kiszámíthatatlan, mindenki számára szokatlan világban, az egyikük szinte még gyerek, a másik pedig már öreg, túl van élete nagyján. Kezdetben a nagymama igyekszik segíteni unokáját, tanácsaival, történeteivel, azonban a szövegben előre haladva egyre inkább látható, ahogyan Emma lesz a felnőtt a családban, a regény végén megérti az addig enigmatikus, csak részletekben kimondott történeteket, és megmenti nagyanyját a nyilvános lincseléstől, felgyújtástól. Nem csak a korabeli romániai történelem megidézése a *Máglya*, hanem egy összefonódó párhuzamos fejlődésregény is, melyben a kamasz szép lassan megérti a világot, belenő az életébe, és ezzel párhuzamosan egy idősebb ember kiszorul az őt körülvevő valóságból.

Ahogyan a kamaszkor kitüntetett szerep, átmeneti periódus egy ember életében, úgy a diktatúra megdöntése utáni időszak is legalább ennyire zavaros, kaotikus és sokszor fájdalmas időszak. Nyilván nem véletlen a kettő összefüggése, párhuzamba állítása a szövegben. A kamasz elbeszélő, kilépve a kiskorúságból; és egy nemzet, húsz év elnyomás után egyaránt a szabadsággal, a felelősséggel ismerkedik. Az átállás, az átmenet azonban egyik esetben sem zökkenőmentes, egyik rendszerből a másikba nem lehet könnyedén és észrevétlenül átjutni.

A kiváló szerkesztés mellett a szöveg motivikus struktúrája, motívumhálózata is rendkívül tudatosan építkezik, ugyanakkor egy pillanatra sem toladó. A vissza-visszatérő hangyák, a liszt, a rajzolás, a futás, a fák, a rókák, a máglya mind-mind fontos motívumai, önmagukon egyértelműen túlmutató jelképei a szövegnek. A hangyák kapcsán – és más kontextusban is – fontos motívuma a szövegnek az összeillesztés, a darabokból való összeállítás, helyrehozás gesztusa is. Ahogyan a hangyák a széttepett levelet ragasztják össze a kislánynak, úgy igyekszik ő is – az elbeszélés által – összerakni múltjának részleteit. S nem csak saját múltjának, hanem egész családtörténetének fragmentumait. Ahogyan ezek a részek lassan összeállnak, úgy válik Emma is felnőtté, úgy érti meg rokonait és önmagát, nyeri el identitását. A nagymama a lisztbe rajzolt képekkel igyekszik ellenállni a felejtésnek, hiszen feladata éppen az ellenkezője, mint unokájának: neki nem a történet összeállításán kell dolgoznia, hanem azért, hogy az egyszer már összeállt történet megmaradjon, ne vesszen a feledésbe. Fontos, a borítón is felbukkanó motívum a róka, mely esetleg Hertha Müller regényeit juttathatja eszünkbe (*A róka volt a vadász*, vagy még inkább *A rókák csapdába esnek*), főleg mivel a Nobel-díjas író regényei is ennek a diktatúrának a megjelenítését kísérlik meg. A kötet vége felé Emma fu-

tás közben egy hatalmas rókaketre-
cet talál, melyben közel száz róka él
szörnyű körülmények között, a be-
zártagságtól örülten szaladnak körbe-
körbe a rácsokon: „A ketrecekben
rókák rohannak függőlegesen kör-
be-körbe, nekirohanak a hálónak,
felfutnak a ketrec plafonjára, majd-
nem mintha repülnének, úgy viszi
végig őket a felső hálón a lendület,
hogy aztán a hátsó drótfalon lero-
hanjanak és megint felfussanak az
elsőn, megállás nélkül, nagyon-na-
gyon gyorsan.” A kislány kiszabadít-
ja őket, de az állatok nem szaladnak
el azonnal, nem tudnak mit kezde-
ni a hirtelen megváltozott helyzet-
tel, ugyanúgy, ahogy a diktatúrától
megszabadult emberek is tétovák
és bizonytalanok, meg vannak der-
medve, hogyan és merre is tovább:
„Nem tudom, mennyi idő telik el,
mire az utolsó ketreceket is szétve-
rem (...). Akkor veszem észre, hogy
a rókák mind ott állnak a ketrecek
alatt, a mocskos, összetaposott ha-
von és engem néznek.” Természe-
sen a címadó máglya is fontos motí-
vum, a szöveg elején egy olyan ese-
ményre utal, melyen az árvaház ta-
nárai elégették a régi rendszer jelké-
peit, ereklyéit, megsemmisítve még
a nyomait is a gyűlölt rezsimnek.
A könyv utolsó lapjain ismét elő-
kerül a máglya, mikor a nagyma-
mát akarja elégetni néhány vasgyá-
ri munkás, akik családottságukban
fellázadnak, s a régi rendszer ki-
szolgálóin szeretnének bosszút áll-
ni (a nagymamáról pedig kiderül,
hogy jelenteseket írt a szekusoknak).
A máglyán való elégetés ráadásul
a nagymama boszorkány-szerűsége-
éhez is kapcsolódik. Ő ugyanis
látja a holtakat, jósol, gölemet ké-
szít, és mindenféle furcsa, a hétköz-
napi realitás törvényszerűségeivel
nem magyarázható dolgot tapasztal
és idéz elő. Ezek a gyakori furcsasá-
gok a mágikus realizmus hagyomá-
nyát idézhetik emlékeztünkbe, hi-
szén a csoda, a természetfeletti itt is
szervesen beleépül a két nő hétköz-
napjaiba, természetes elemmé válik,
de azért közel sem olyan meghatá-

rozó, mint például egy Garcia Már-
quez-regény esetében. A mágia, a ba-
bona, a tapasztalaton túli megjele-
nése mindenestre érdekes adalékot
jelent a szövegben.

A feltételezhetően Marosvásárhe-
lyen (de szándékosan meg nem ne-
vezett kisvárosban) játszódó történet
két szölam segítségével tárul elénk.
A domináns egyértelműen Emma
elbeszélése, melyet néha-néha meg-
szakít a nagymama saját gyermek-
és kamaszkorának tragikus törté-
nete (legjobb barátnőjét és család-
ját bujtatta a zsidóüldözések idején,
majd maga is megjárta a koncent-
rációs táborokat, és barátnője el-
vesztése után az elmeógyógyintéze-
tet is). A nagymama egyes szám má-
sodik személyű monológja dőlt be-
tűvel van szedve, így választható el
egyértelműen Emma fő szölamától.
Érdekes, hogy kettejük kapcsolatá-
ban többnyire a nagymama beszél
(hiszen az ő feladata az emlékezés,
a továbbörökítés), míg Emma álta-
lában csak hallgat, csendesesen figyel,
belső monológokat folytat, s mint
egy magában jegyzetel. Ez az ön-
megértés és világmegértés egy kiska-
masz perspektívájából történik, ám
a nyelv semmiképp nem az övé, hi-
szén a regényszöveg letisztult, meg-
lehetősen puritán mondatokból épít-
kezik, néhol azonban emelkedet-
té, patetikussá válik. Olyan nyel-
ven szólal meg, melynek egyszerűsége
ellenére is sodrása van, lendülete,
könnyen olvastatja magát, pontos és

lényegretörő, de a líraiságot sem nél-
külözi. A szerkezet mellett a nyelv
a szöveg másik erőssége, mely va-
lószerűleg nem is törekszik imitál-
ni egy kamasz lány nyelvhasználatát.

A negyvenegy fejezetből felépülő
Máglya egyes passzusai önálló novel-
laként is megállják a helyüket, egy
nagyon érzékeny nézőpontból mu-
tatják be két, közvetetten három ge-
neráció életét a Ceausescu-diktatúra
alatt és után. Aki tényszerű adalé-
kokkal teletűzdelt szöveget vár, ne
ezt a regényt olvassa. Itt a pontos
adatoknál sokkal fontosabb azok-
nak a sors-lehetőségeknek a bemu-
tatása, melyek egy diktatúrában az
ember (ez esetben elsősorban a nők)
előtt állnak. Az elutasítás, a lázadás
vagy a másokat is mentő behódolás és
együttműködés egyaránt érthető ma-
gatarás lehet. A harmadik generáció-
nak a feladata pedig, hogy megértse
ezeket a reakciókat, a mögöttük álló
okokat. És nem csak a megértés, ha-
nem a megbocsátás is, mert csak így
lehet valóban újrakezdeni. A könyv-
nek nagyon sok rétege van, sok gon-
dolkodnivalót ad, de úgy, hogy eze-
ket a problémákat nem teoretikusan,
feltűnő módon, erőszakosan tolja
elénk, hanem finoman engedi, hogy
észrevegyük őket: azokat, és annyit,
amennyire épp szükségünk van, vagy
amennyit elbírnunk. ■ ■ ■

■ **Kolozsi Orsolya** Budapesten szüle-
tett 1980-ban, jelenleg is a fővárosban él.
Tanár, kritikus.

HUTVÁGNER ÉVA

Urbanisztika FOREVÖR

Térey János *Átkelés Budapesten* cí-
mű novelláskötetének első oldalán
a beomlott Erzsébet híd látható, elő-
térben egy vaselemet hegesztő, ken-
dős nővel. A hátsó borítóján egy fia-
tal, öltönyös férfi, ránézésre az ötve-
nes évekből, nekifutásból elhajít egy

Térey János:
Átkelés Budapesten
Libri Könyvkiadó, 2014

repülőgépmoddelt, a kis gép repülni
kezd. A két fotó emblematisz ke-
retet ad a kötetnek: Budapest egyik

jelképe, ráadásul éppen emberi kéztől okozott változásban – párhuzamba állítva egy látszólag teljesen érdektelen pillanatképpel. Urbanisztika, emlékezetpolitika, városrendezés, az individuum helye a városban az elmúlt év újra és újra felbukkanó divattémái. Finom és érzékeny reakció minderre Térey János kötete, amely a legmegfelelőbb időben jött, hogy végigvigyen saját városunkon.

„Sokan ígérték már, hogy megmutatják Budapest láthatatlan arcát és minden titkát kifecsegitik. [...] A következő történetekben az a derűs kísértetváros nyílik meg, amelyik alattunk vagy mellettünk létezik.” – olvasható az előszóban. A „derűs kísértetváros”, Budapest rejtett térbeli és időbeli szegleteinek erőteljes jelenléte, hatása vagy inkább kölcsönhatása a benne élőkkel, amiről ténylegesen szólnak ezek szövegek: tizenhárom verses, a műfaji megjelölést illetően novellaként definiált (és, hogy még tovább erősítsük a műfaji homályt: eredetileg az *Élet és Irodalom* tárcarovatának sorozataként íródott) textus.

A védőlapon található, mai állapotot tükröző térkép szinte olvashatatlanra kicsinyített képe, a kötet fotói és tartalomjegyzékben megjelenő utcanév-jelölések hatalmas felkiáltójelet tesznek az előszó mellé: a titkok, a láthatatlanul jelenlévő múlt, a háttérben mozgó, emberi cselekvéstől elfedett történelem az, ami ezeket a szövegeket összeköti, mozgatja. Az emberi alakok és környezetük különös kapcsolatának megjelenítése, az ember és természet egymást erodáló hatása, egymásba kapcsolódása a téma. És, ahogy az említett szöveg (vagy csak az előszó) sugallja, Budapest mellőzött, rejtett szegleteit, a kiválasztott pontokat a térképen véletlenszerűen választja ki.

A kötet novellái szoros egységet képeznek a Fortepan közösségi fotóarchívumából a szövegekhez rendelt fotókkal és a történetek megnevezett helyszíneivel. És, bár a fotók és a cselekmények helyszínei nagy-

jából azonosnak mondhatók, ezt a túl nyilvánvaló kapcsolatot szerencsésen meghaladja a kötet. Mert hiába a Budapest-térkép és a pontos helyrajzi megnevezés: sem az utcanevekkel való megfeleltetés, sem a fotók nem illusztrálásul szolgálnak. Inkább értelmezési javaslatok ezek: amellet, hogy atmoszférát jelenítenek meg, egy nézőpontot hivattak sugallani. A fotóarchívumból vett képek mind fekete-fehérek, részletgazdagok. A szövegek első részeként megjelenő fotókon elmosódott alakok jelennek meg; vagy éppen tájképek, csendéletek, egy csoport csónadrágos fiú, egy másik csoport, akik egy teremben táncolnak, üres szoba vagy éppen egy ház háttérében feltűnő hegyoldal. Bár a cselekmény ideje a novellákban minden esetben a jelenbe tehető, ezek a fotók a múlt kiragadott részletei, amatőr és fél-amatőr beállítások. Kierőszakolják, hogy úgy viszonyuljunk a kötet történeteire is, mint egy véletlenszerűen összeválogatott szociofotó-gyűjteményhez, ami valamilyen közvetlen viszonyban áll a novella elé tűzött fotóval, és amit kellő képzelettel teljessé lehet egészíteni.

A kötet fő kérdése talán az lehetne, hogy: milyen hatással vannak ránk azok az események, amelyekkel idő és cselekvés nem, csak a tér köt össze minket? Térey szövegeiben az emlékezet helyeihez való kapcsolódás különböző esettípusait mutatja fel, az emberek viszonyulásán keresztül megvalósuló (Pierre Nora-i értelemben vett) múlt kapcsolódását a jelenhez. Az esettípusok ezekben a szövegekben – kissé egyszerűsített képlettel élve – aszerint alakulnak különböző történetté, hogy az adott szereplő milyen viszonyban áll önmaga és a város történetével, hogy a tér, amely Térey szerint egyértelműen hordozóként vagy maga is cselekvőként van jelen, milyen hatással van a benne létezőre.

A kritikai diskurzus által is a leginkább kiemelt szöveg, az *Aki élő zajjal jár* egyfajta kulcsnovellá-

ja a kötetnek, nagyon konkrétan, élesen fogalmazza meg az emlékezet, az akció és a tér összefüggéseit, amely probléma a többi szöveg gondolatmenetét is áthatja. Ebben az írásban egy fiatal házaspár kötözik egy svábhegyi házba a nő baljós érzései ellenére. „Démonizált hely” – ezekkel a szavakkal kezdődik a novella. A szöveg szerint a ház megvétele után kísérteties hangokat hallanak, különféle szellemjárásra emlékeztető jeleket vesznek észre. „De nem csak a nyöszörgés, csoszogás, kopogás van, / Ez még semmi, de éjjel az ablakból / Látni: lidércfény lobban, / Érezni, kóboráram zümmög a falban, / Hallom, rancos nagyanyó duruzsol / A kéményből.” A ház átalakítására odarendelt rokon, Gyarmati körülnézve a házban, felismeri egykori kínzóhelyét, ahová a Gestapó hurcolta 1944-ben. A tér, mint az akaratlan emlékezet médiuma kerül felmutatásra. Az új lakók, akik előtt nyilvánvalóan titokban tartják a ház múltját, a hely segítségével jeleket fedeznek fel, melyeket a múltat megélt rokon segít értelmezni, azonosítani.

Térey novelláinak hősei a szövegek indulásakor élő viszonyba lépnek a helyszínnel, megfigyelik, értelmezik és újraértelmezik azt és benne önmagukat – a novellák közös eleme ennek a cselekvésnek a megindulása, a térbe való tudati behatolás, a városba szorult emlékezet megnyitása.

A mindaddig elzárt emlékek előtörténetek a tér különböző pontjain. A múlt megismerésének lehetőségeként, az akaratlan emlékezet előhívásának katalizátoraként szolgálnak Térey kötetében a helyszínek, amelyek átformálják vagy újraértelmezik a szereplők cselekvéseit. A *Kigyóverem* Regőse, a pornórendező öntudatlanul fiatalok egy fontos helyszínét bérli ki forgatásra. A forgatás reggelén eszébe jut az „este a kilencvenes évekből”, egy együttes fellépése. Bár csak ekkor jön rá a konkrét kapcsolatra, ekkor ismeri fel a pincehelyiséget, tudat alatt a filmben már

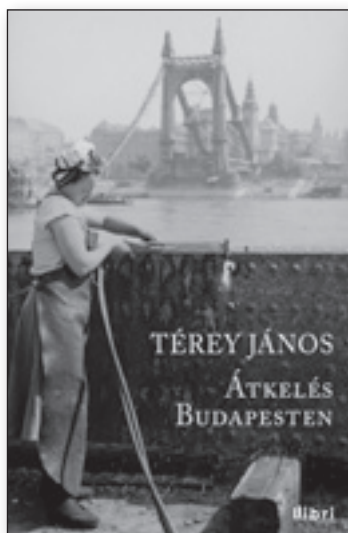
szerepelnek a helyszínhez kapcsolható jelek: a filmben is, mint az elfeledett emlékekben, egy rockfesztivál az esemény, a klubot pedig úgy jellemzi, mint ami „egy kígyóverem legutolsó bugyra”, ami, mint kiderül, a film munkacíme is, Kígyóverem. Regős, akinek „Sajna, megérintődni tilos”, a felismerés folytán hirtelen kapcsolatba kerül régi önmagával, sírva fakad és hagyja, hogy a színésznő megtagadja a szereplést, összepakoljon és elmenjen.

A kötet nagy részében, egészen a szereplők újbóli felbukkanásáig – amely csak a kilencedik novellánál érkezik el – a narráció fenntartja a látszatot, mintha az elbeszélő és vele az olvasó tekintete csupán véletlenszerűen mozogna az egyébként lényegtelennek látszó történetek és a hozzájuk kapcsolt helyszínek és emberek között. És ami a fotókon a „klasszikus”, a mélységet adó, retró fekete-fehér, az a kötet novelláiban nyelvi szinten talál visszhangra: a szerzőtől megszokott műfaji átmenet, a verses forma, a stilizált nyelv különös ódonságot ad a szövegek világának, a sűrítéssel és kihagyásokkal koncentrált figyelmet ér el. A szabadvers-szerű forma képes rá, hogy a szereplők beszédét akkor is érvényesnek, hitelesnek tüntesse fel, ha az ő megszólalásaik is erősen magukon viselik a „narrátor” egyszerű lecsupaszított és emelkedett beszédmódját, szinte szerzői utasítás-szerű hangját. Beszédük nem pestises, hanem téreys, nem élőbeszédszerű, hanem élő.

A jellemzések, helyzetleírások líraiságát a „novellák” visszafogottsága adja. A pontos, és valahol mégiscsak meghatott hangban megjelenő, erősen lírai elemek csattanóként állnak a szövegtestben, akár csak a verssorokból elő-előbukkanó, verstanilag tiszta félsorok. De ahogy a gyakran lepukkant, roncsolt város-szerkezetben még látszik egy hajdan volt szabályos utca – a novellák lelakott szövetéből is előbukkan egy-egy tiszta félsor. Ha csak az első novellában, *A hurokban* szövegét néz-

zük, az anapesztyusokból álló vizsztatérő sorvégek és sorkezdések egy széttört rímképletként, a töredezettség jeleként olvashatók.

Az előbbi szövegben Diószegi, a novella ideiglenes főszereplője teljesen ugyanazt a beszédmódot képviseli, mint bárki a kötetben. Ideiglenes a főszereplő, mivel ebben a szövegben is a tér, az itt történő találkozások szervezik a nézőpontok alakulását. A mozgás sodrásában gyakran kerül át egy másik, azonos helyre

sodródott szereplő a cselekmény fókuszpontjába. „Két hivatalnokkölsejű ember/ Vitáját hallgatta./ Év vége, terítéken a pénz.” A pár szavas, erős lenyomatok után itt is, mint a szövegek későbbi menetében, a többi szereplő minden átmenet nélkül szólal meg a lírai én hangján, homogén egységet alkotva azzal, ám mindez nem függeszti fel a hitelességet. „Ezerötszáz, ezért küzdöttél? / Arcpírító, de melyikük pirul belé?...”

A kötet szinte végig fenntartja az olvasói tekintet véletlenszerű mozgásának látszatát. Mégis (vagy ebből következően) az összes novellára egyaránt érvényes a képek és érzelmek visszafogása, dramaturgiai-lag pontos igazgatása. Az elhallgatás, a kihagyásos szerkesztés és a verses forma koncentráló hatása éppen csak annyit mutat fel, amennyit fel-tétlenül meg kell látnunk.

A szövegek terének jellemzése is külön motívumhálót alkot, összekötve egymással az egyes szövegeket. A romosság, a lepusztultság, vagy az emberek által túlságosan belakott tér szorító érzése kíséri az *Átkelés Budapestben* lakóit, akárhol is legyenek. A *Kimagasló csodák* Bárány tanár ura és az *Érzelmi zsarolás* Binderje labirintusnak érzi a teret. Az *Elfordulás* Aurórája így gondolkodik: „ez a városi táj egy darab megmaradt, / Túlérett szocializmus / Sűrű, mint a méz.” A folyamatos romlandóság szavaival jellemzik a lakók a várost. A *Jószolgálati nagykövet* Szemerédy Almája felidézi azokat az időköt, amikor még egy „csinos tömeggel” „Ide jártunk robbantásokat nézni, / Mielőtt fölépült a Millenáris”, az *Early Winter* Zsiborása a rossz kivitelezés következtében megsüllyedt alapokról tart konferencia-előadást.

A mozgásban lévő szereplők belső és külső utazását követve a város folyamatosan változó terein át követjük a tizennégy, egymásba is átmeg átfolyó történetet. A novellák, bár minden jel a véletlenszerűségre utal, nem önmagukban állnak, együtt képeznek egy bonyolult és egészében felfejthetetlen (és emiatt igaznak ható) egységet. Ezt természetesen a szereplők vissza-visszatérése mutatja a leginkább. A novellák résztvevői különféle kapcsolatban állnak egymással. Sőt, bizonyos szereplők korábbi művekből lehetnek ismerősek. Az *Asztalízene* Donner Kálmánja *A makulátlan ember* egy mellékszereplőjeként tér vissza, míg Alma, az ügyvédnő, szintén az *Asztalízenéből* (akinek kapcsolatáról Kálmánnal az *Átkelés Budapestben* szövegéből semmi nem derül ki) a *Jószolgálati nagykövet* főszereplője.

Gyakran találni a novellák közt olyan alakokat, akik valamilyen konkrét viszonyban állnak a város képének alakulásával. Vasúti főmérnök, pályamérnök, építész, műszaki rajzoló, mérnök, természetfotós, egy „híres modernista építész egyetlen lánya” csak pár kiragadott foglalko-

zás a sok közül. Talán elsőre túlzásnak tűnhet ez, mégis a gesztus maga, ami fontossá válik a személyek megválasztása során. Az ember lenyomatot hagy a városon, ahogy a város is visszahat lakójára.

Amellett, hogy az *Átkelés Budapest*en kötetét egyszerűen jó forgatni, a szöveg élvezetes, mégis mély, sűrű és takarékos; Térey János rendkívüli problémaérzékenységről tesz tanú-

bizonyosságot a novellákkal. A különböző közösségek, nemzedékek vagy akár Budapest lakói közötti kohéziós erő az emlékek elhalványulásával egyre gyengülni látszik, a kohéziót pedig sokak szerint a társadalmi és kulturális emlékezet hivatott újrateremtene (Pierre Nora). Ez a kohézió, az emlékezet élővé tétele, az *Átkelés Budapest*en szövegeit értelmezve, közelebb vihet a többi ember megérté-

séhez. Vagy, ha ahhoz nem is, legalább önmagunkhoz. ■ ■ ■

■ **Hutvágner Éva** (Dunaújváros, 1988.) Az ELTE magyar-irodalomtudomány alapszakján, majd összehasonlító irodalomtudomány mesterszakján és párhuzamosan a Károli Gáspár színháztudományi mesterképzésén tanult, jelenleg az ELTE Irodalomtudományi Doktori Iskola hallgatója. Kutatási területe a XX. század elejének bábszínháza.

T. TÓTH TÜNDE

A FIÚ APJA A FIÚ APJA

Háy János életművében nem előzmény nélküli a gyerekkort, az apa-fiú kapcsolat mibenlétét, a családon belüli szerepek önkéntelen átörökítését tárgyaló tematika. Épp ezért a *Napra jutni* átfedéseket mutat *A gyerekkel* és *A bogyósgyümölcskertész fiával*, ezúttal viszont a regényidő a gyerekkor éveire korlátozódik. A hatvanas-hetvenes évekből falu, a társadalmi változások, a világháború még élő emléke, a szegénység, a homályos jövőbeli kilátások olyan szakaszt jelentenek a fiú életében, ami megelőzi, előkészíti az otthon elhagyását, annak minden egzisztenciális velejárójával. Mivel már a kötet elején előre vetíti ezt a szakítást, mellékes marad, hogy a gyerek felnőttkorára vonatkozó céljai beteljesülnek-e.

Az első, *Apák* című fejezet kijelöli az értelmezés kereteit, és magyarázza a címadást: a többi fejezet voltaképp innentől ezt árnyalja. Ennek értelmében a szülői minta akkor is meghatározó – esetleg leküzdhetetlen – tapasztalat, ha az ellenpéldaként értelmeződik. A családi hagyományok, a szülői jellemvonások döntően befolyásolják a mindenkori gyerek személyiségét, és gyakran hátráltatják a saját identitás felépítésében, ennek felismerése azonban nem jár együtt az elődök hibáinak kiküszöbölésével, ha szülőként

Háy János:
Napra jutni
Budapest, Európa, 2014

kell helytállni. Az utolsó fejezetben tér vissza Háy ehhez a megkezdett irányvonalhoz, és nagyobb koncentrikus körben járja körül a szülői szerepek generációs hagyományozódásának történeteit – de nemigen lép túl azon a tézisen, hogy a saját tévedések, esetleg hibák a felmenőkéivel magyarázhatók meg.

A nyitószövegben az apa az, aki olyan hatalmas, hogy elsötétíti a gyerek előtt az eget. A gyereknek ezért önmagával szembeni kötelessége, hogy ebből az árnyékból kilépjen a napra. De amíg csak arról tud, mivel ellenkezik, nem hoz döntést arról, hogy mit állít a keletkezett hiátus helyébe: ez eredményezi a későbbi tanácsalanságát szülőként, és ez az a pont, amelyet a továbbiakban mellőz az elbeszélő, helyette a gyerekkori élmények és hatások leírásánál marad.

A következő fejezetek – *Az apa fia*, *Családállítás* – szövegeiben körvonalozódik a családtagok élete, személyisége is. Családon belül mindenkinek egyedül a gyerekhez való kapcsolata (nagyapa, nagymama, apa, anya, gyerek) nevesített, ez közép-

pontba emeli azokat a hasonlóságokat, amelyek nemzedékről nemzedékre megismétlődnek a családi szerepekben. A narrációt tekintve pedig erősíti a gyerek-nézőpont érvényességét, hiszen az események a fiú nézőpontjából értelmeződnek.

A beszédhelyzetet, az egykori gyerek gondolatvilágába helyezkedve, a felnőtt visszaemlékezése teremti meg – aki már tudatában van a majdani események következményeinek, birtokában a később szerzett tudásnak. Ennek a pozíciónak a határai, lehetőségei olykor tágulnak, olykor szűkülnek, ezért a narráció sokszor egyenetlen. Nem teljesen egyértelmű, mikor, mit, hogyan érzékelhet a fiú, mást pedig hasonló helyzetben miért nem. Olykor ki nem mondott gondolatokat közvetít, aprólékosan számol be egy tőle távoli helyszínen bekövetkezett eseményről, párbeszédeket ír le, amelyeket nem hallhatott.

Ez az elbeszélés-technika a harmadik részben (*Családállítás*) már nem tartható, hiszen zárásképp a nagyszülők és szülők egyes szám első személyben megszólaltatott egyéni motivációi, tapasztalatai és gondolatai kapnak hangot. A felmenők létösszegzései azonban nem különböznek szembetűnően a narrátor korábbi történeteitől, értékítéleteitől, sem tartalmi, sem nyelvi tekintetben. Az előre- és visszautalásokon, visszatérő motívumokon túl nyelvhasználati sajátosságok is erősítik a kohéziót az utolsó két fejezet között.

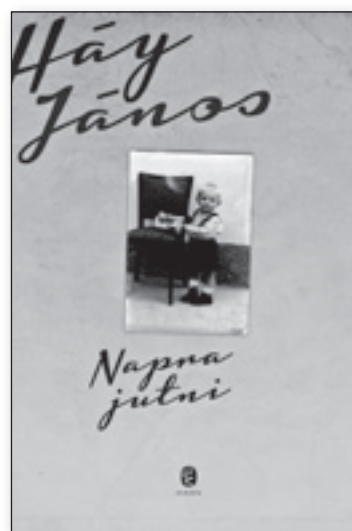
A beszédmód rontott; gyereknyelvi formákkal, a „hogymint” szóval bevezetett mellékmondat- és létigehalmazással, szóismétléssel idézi a gyerek beszélőt: „...megint egyedül lett, ahogyan korábban is lenni volt.” (191.), „Úgy mentek iskolába, hogy nem a legrövidebb úton.” (175.), „A gyereket nem vették figyelembe, hogy ott állt, a gyerek megtudta, hogy nem is szabad, hogy figyelembe vegyék, mert akkor nem az lesz, hogy elmagyarázzák, hogy miért ez történt, hanem elküldik hátra az udvarba, hogy ez nem neked való.” (97.) Ez a beszédmód lehetőséget teremt arra, hogy a tapasztalatlan gyerek gondolkodásmódja tükröződjön. Többnyire ennek köszönhető a könnyed humor, ugyanakkor a gyerek mosolygató naivitása mögül többnyire kiérződik az utólagos rálátással beszélő felnőtt keserősége is: „Arra tanították, hogy ő bűnös. Eleve az. Ilyennek született. Teljesen átélte az eredendő bűnt például, hogy evett egy olyan fáról, amiről nem szabad, ráadásul tényleg evett tavasszal, a Turák Feri bácsi májusi cseresznyefájáról, csak neki volt ennyire korai, s hogy ez a bűn mindig megmarad akkor is, ha mást nem követ el.” (Mikulás, 65.) „A csehszlovák rokonok teljesen magyarok voltak, annak ellenére, hogy csehszlovákok.” (Csehszlovák rokonok, 165.) Az már zavaróbb, hogy a *Családállítás* szövegeiben – annak ellenére, hogy ebben a fejezetben már a szülők és a nagyszülők beszélnek – sem változik lényegesen a nyelvhasználat: „De most nem ez fáj, hogy ez volt, mert ez már volt, az ura már régen halott volt, és ő rendesen elgyászolta, ahogyan kell, nem engedte, hogy örüljön annak, hogy meghalt” (*Apa*, 237.); „és elkezdni azt, hogy élet.” (*Nagyapa*, 251.)

Többé-kevésbé kronologikusan halad a narrátor, a szövegek laza egymáshoz kapcsolását mégsem az időrend határozza meg. Az egymástól függetlenül is jól értelmezhető, rövid – a kötetet kissé töredezteté is

tagoló – történetekben a nézőpont, a hely és az idő végig rögzített, ez az egységes perspektíva közelíti a kötet műfaját a regényhez. Egyes szövegek egyetlen téma köré szerveződnek (*A könyvtároslány*), mások a gyerek szűkebb, majd tágabb környezetét mutatják be, vagy a gyerekről – az eltelt idő alatt észlelhető belső változásairól – a gyerek-közösségek szerveződéséről, sajátos szabályairól festenek képet (*Foci*). Az orvos gyereke a kamaszkor kezdetéről, a sajátos egymásközi hierarchia kiépítéséről tudósít: „Laci meg a gyerek mindig az orvos gyerekével volt. Nem lehetek volna mással, hisz az orvos gyereke viselte helyettük is a farmernadrágot, mert valójában ők is abban jártak, csak nem volt rajtuk, mert nekik még nem volt.” (214.) A farmer viselese lázadásként, a szülők értékrendszerével való szembefordulásként is értelmeződik, ez az osztályközösségen belül azonban magas státuszt – népszerűséget, egyéniséget, bátorságot – is jelent. A hetvenes években ez, természetesen, nem meglepő jelenség, ennél izgalmasabb, ahogy a szöveg – és nem itt először – két egymáshoz semmilyen módon nem kapcsolódó tapasztalatot hoz összefüggésbe. Az orvos fia például azért hordhat farmert, mert az apja, aki elköltözött, nem tiltakozhat ellene, így a fiú észjárása szerint a jól választott farmernadrág tartósabb, mint a házasság, mert az előbbi bizonyosan egy életen át elkíséri az embert. A családi kapcsolatok értelmezése tehát a mellékszereplők megjelenítésekor is kulcsfontosságú.

Az elbeszélő mellékesen ismerteti a gyerek szemszögéből az apa-fiú kapcsolat lényegét: „A Danyi Jósikát, például akit az apja is vert, mert mindenkit vert különben az apja ebben a faluban. Az apák azért voltak apák, hogy az életben elszenvedett sérelmeiket a gyerekeiken torolják meg.” A gyerekekben élő apakép megjelenítésének módjait – olykor egyértelműen, olykor rejtett formában – az apaság jelentésének újragondolása vezérli.

Valamivel áttételesebben keresi az apai viselkedés okait az *Apa barátaiban*, amely arról ad összefoglalót, hogy milyen hatással volt az apára, a baráti és családi kapcsolataira a párttagság. A gyerek nemcsak fájdalmas mellőzésként éli meg azt, hogy az apa számára a családtagjai helyett a pártban való előmenetelle lett a mérvadó, hanem azt is érzi, hogy ez a változás az apa részéről a saját családjára vonatkozó növekvő szégyenérzetével jár együtt –

és fordítva, hiszen *Az apa útja* sűríti azt a tapasztalatot, hogy az apa párton belüli helyezkedéséért a gyerek szenved el nyilvános megaláztatást.

Arra is rámutat azonban, hogy az apa ezzel kedvezni akar a családjának – ez az összetett látásmód már a gyerek nevében beszélő felnőtt narrátoré, aki azt mutatja meg, hogy apa és fia a meglévő igyekezet ellenére sem értik egymást, és képtelenek azonosulni egymás értékrendjével. Ezt ütközteti a gyerek belső világában zajló kis tragédiákkal: „A gyerek elindult kifelé, hosszú volt az út, mintha minden vér ott volna az arcában, vörös lett, a torkán megduzzadt a mandulája, nem sírom el magam, mondta, de érezte, hogy egy könnycsepp kinkandikál a szemsarokból, nem, nem, nem. És ment kifelé. Miért ilyen apám van, gondolta, egyedül volt a hosszú folyosón, a rendőr gyereke

már hazament, miért ilyen!” (162.) A gyerek számára zavaros és ellentmondásos mindaz, amit az apja politikai szerepvállalásáról hall a faluban, a családjától, a barátaitól, ezért természetesen fogódzókat keres, hogy mindezt önmaga számára értelmezhetővé tegye. Üdítő, ahogy a gyerek világértelmezésében a magyar történelmi múlt eseményei és az indián-történetek összerosódnak, aminek következtében a kommunistákat az amerikai gyarmatosítókkal azonosítja. A nagyapa ezért ugyanolyan hőspéldakép előtte, mint Gojco Mitic. A nagyapa az, aki a nemes és bátor férfias magatartással, példával jár elől, nem az apa. A gyerek – azért, hogy felnézhesen rá – olyan történeteket talál ki, amelyekben az apa szembe száll a kommunistákkal. „Egyszer este elalváskor oda is eljutott, hogy az apa előveszi a fegyvereket, amiket még ötvenhatban dugtak el, és kis szabadcsapatot szervez a falu ellenségei ellen, ahogyan az indiának is a rezervátumban, hogy egy darabig tűrjék a fehérek uralmát, de egyszer betelik a pohár, és a sátorlapok alól előkerülnek a karabélyok és a coltok. Így gondolkodott a gyerek, hiába mondta a nagymama, hogy annak is (így utalt az apára) egy kinyúlt sezlondugó van a gerince helyén, mint a többinek, akik beléptek.” (159.)

Háy a személyes történetekben a gyerek közvetlen környezetében tapasztalt különböző, egymással összeférhetetlen világértelmezéseket, értékrendeket sűríti lényegre törően. Nem törekszik a Kádár-rendszerről látéleletet adni, mégis, a hetvenes évek falusi légkörétől nem függetleníthetők a családtagok történetei, értékrendje, de a gyerek mindennapjai, közösségi viszonyai sem. A kötet erőssége a gyerek őszinte, ártatlan belső világának közvetlen és kifejező ábrázolása, annak sok esetben humoros, önironikus felidézése.

Számomra mégis az a problémafelvetés tűnt igazán izgalmasnak, amely a regény elején körvonalázódott, és ami a tulajdonképpeni kiindulópontot képezte; az idejeko-

rán elhunyt apa emlékével viaskodva apává válni, tudatosítva a megőrzésre érdemes szülői mintákat, ki-
tapasztalni, hogyan lehet egy hibát elkerülni anélkül, hogy az ember egy másikba essen. Mindennek a ki-
tűntetett szerepét az is jelzi, hogy az elbeszélő személyes, egyes szám első személyű narrációra kizárólag akkor

vált, amikor ezt a kérdéskört érinti az *Apákban*, vagyis amikor vallo-
mas jelleggel a saját, kudarcnak meg-
élt apaságáról ír. ■ ■ ■

■ T. Tóth Tünde (1989): az SZTE Irodalomtudományi Doktori Iskola PhD-hallgatója.

GÁL RICHÁRD ATTILA

MINT EGY KÓRHÁZKERTI SÉTA

És hirtelen az fut át az agyamon, hogy én egy kívülálló vagyok, hogy én ezt az egészet végső soron fel sem foghatom, s legfeljebb az együttérző parazita pozíciója lehet az enyém. Férfi vagyok, most váltam azzá, és nem korábban, a szeretkezéseink alkalmával, hanem ezekben a pillanatokban, ahogy magányosan és bután ácsorgok itt a nőgyógyászati osztály huzatos folyosóján. Írja Krusovszky Dénes első novelláskötetének címadó szövegében. A téma kicsit banális, a retorika kicsit hatásvadász, a stílus kicsit lírai és sokak szerint egyelőre még a narratíva sem kiforrott. Ez mind igaz. És mind lényegtelen.

Mert egy műnek mindig meg kell találnia a célközönségét, és *A fiúk országát* csak egy meglepően szűk csoport tudja igazán megérteni. Ahogyan a cím is sejteti, a nők csupán ellenpontként jelennek meg a történetekben, így eleve ki vannak zárva a fősodorból. Ráadásul a potenciális befogadók számát Krusovszky tovább csökkenti a másik nem részéről is: a karaktereket olyan korspecifikus társadalmi és anyagi helyzetbe ágyazva jeleníti meg, ami egyesek számára idegen. Biztosan látszik, hogy a szövegben körvonalázódó tér csupán „néhány fiú országa” még akkor is, ha csúnyán alábecsüljük azoknak a szá-

Krusovszky Dénes:
A fiúk országa
Budapest, Magvető, 2014

mát, akik manapság is discmanen hallgatják a klasszikus rockzenét.

Akiket pedig a szöveg kirekeszt, azok olvashatják, értelmezhetik, szethetik, utálhatják, de katarzishoz legfeljebb a novellák végén rendre előbukkanó líra-ízű csattanók segítségével juthatnak el. Az pedig piszkosul nehéz munka. Annyira nem jók azok a sorok. Másként kell ezt olvasni, átérezve, rokonítva a sajáttal, a közhelyesből leválasztva az egyénit. Irodalmi műként beszélünk róla, és csak ez jogosíthat fel minket erre: a műben leírt tapasztalatok, történetek önmagukban értékesek és képesek a gyönyörködtetésre. Pech, hogy nem mindenkinél. Ebben egyébként az író minimalista ábrázolásmódja kifejezetten segíti a befogadót. Úgy vet fel alapvető morálfilozófiai problémákat (halál, szenvedés, erőszak), hogy közben önmaga nem moralizál. Nincs rá ideje és ez így van jól. Mert néha, mikor kiérződik a szerző véleménye, elfogultság és hozzá nem értés tükröződik belőle. Eszünkbe ötlük, hogy a *Tisztáson* című novellában talán kevés az állatkínzás bünte-

réseképpen fellépő rossz lelkiismeret, hogy az *Ismeretlen égboltban* a tünnetöket üldöző rendőrök egyébként nem feltétlen vadállatok, és hogy úgy általában a nők sokkal differenciáltabb személyiséggel is rendelkezhetnek férfitársaiknál.

Viszont, amikor a kötet sorai között egyszer csak önmagunkra ismerünk, megnyílik egy elmúlt és viszontlátni nem kívánt világ; ami eddig elzárta az értelmezést az olvasók tetemes része előtt, most indikátorrá válik. Mindenért kárpótol. Érdektelenné teszi a narratívát, az ömlengést, a hatásvadászatot. Nem számít, mennyire borzasztóan módoros az *Új vadak* utolsó pár mondata, és hogy az *éjszaka végét* olvasva úgy érezzük, bizony ennek már sosem lesz vége. Elindul az ember a nosztalgia és a keserű felismerések útján. Ha hiszünk Thomas Mann-nak, miszerint a poklot magunkban hordozzuk, akkor *A fiúk országa* egyértelműen neküi. Olvasáskor mind Danték vagyunk, és Krusovszky fájoán hiteles figurái mind Vergiliusokként kísérnek. A történetek csömörkeltő banalitásában egyszer csak észrevesszük a saját életünk utánozhatatlan és egyéni részleteit.

Kilenc novella, mind a kilencben megtaláljuk egy-egy lépcsőfokát a férfivé válásnak, egészen a legutolsó történetig, ahol a szerző tanulsága a férfilélekben rejtőző teljes kiismerhetetlenség lesz. *Az nem lehet, egyszerűen nem lehet igaz, hogy ez a férje műve, vagy ha igen, akkor ő valóban semmit sem ért már, semmit sem tud a másiktól.* Gondolja magában a „nő”, mikor mindenki előtt lelepleződik hitvesének örült alkotása. Az író a novellák jelentős részénél él ezzel az eszközzel: pontok helyett inkább kérdőjeleket tesz a cselekményben felvetődő etikai dilemmák után. Az okokat pedig nem kell sokáig keresgelnünk. A prózaíró Krusovszky már régen megfertőződött lírával és ezt két tucat ilyen novellagyűjtemény után sem fogja kiheverni. Aki olvasa már a versesköteteit, biztos észrevette: ott még működnek a csattanói,

ott érezzük, hogy – Juhász Gyula szavaival élve – a *vak hallgatás az örök üzenet*. Mert van valami, amit még az *Elromlani milyenben* remekül elrejtett, de ezekben a novellákban olyan erősen látszódik, hogy szűrje a szemünket. Ez pedig saját maga. Azt hiszi, nincs jelen, de folyton lelepleződik. Leginkább a férfi és fiú szavak használatakor érhető tetten, világos lesz a véleménye: senki sem reked meg az éretlenségben. Elkerülhetetlen a változás, a fejlődés, ami nem egyfajta férfias személyiségideálhoz való közeledést jelent. Az a férfi nem létezik. Aspektusok vannak, szerepek, kategóriák, amelyeket fel-fel kell venni és végig kell vinni akkor is, ha (ahogy a kezdő novella írja) *kettéfűrészelnek*. A fiú az idő múlásával főleg fizikailag változik, a férfias jellem nincs korhoz kötve. Az idő és a tapasztalat nem megfontoltságot eredményez, hanem blázírttá, fáradttá, érzéketlenné tesz. Hogy ebben mennyi igazság van, mindenki maga döntheti el, még ha nem is teljesen szabadon. A kötet világában a döntés szabadságát ugyanis erősen befolyásolja a környezet, ami általában egyfajta pesszimizma, szomorú disztópia. Emiatt a fiúk országát szorongva olvassa az ember. Kellemetlen, szinte fojtogató érzés még annak is, aki tényleg *szereti a rács hűvösét*. Fel kell jönni levegőért a valóságba, hogy minden pihenő után újult erővel és önként vonuljunk be újra az események közé, ahol zajok, érzelmek, színek helyett félelmetes csend fogad minket. És ez minden látszat ellenére pozitívum. Ettől jó ez a könyv. Visszavágyunk a világába, mert – *abyssus abyssum in vocat* – látni akarjuk a mélységét, a mélységünket. Olyan, mint amikor az ember egy fontos orvosi beavatkozásra vár és előző nap még kiengedik levegőzni. Teliszívja a tüdejét, próbálja magát megnyugtatni, hogy aztán visszasetáljon és szembenézzen az ismeretlennel. Vagy mondjuk csak így egyszerűen: *jó, mint egy kórházkerti séta*.

Majdnem az összes novellában találhatunk jól etalált sorokat, ahol nem erőltetett, csak választékos, ahol

nem közhelyes, hanem kivételesen kreatív. A kötet legelső sorai például olyan ironikusak, egyszerűek, érdekesek, mintha egy Vonnegut-regényből másolta volna őket: *„Mielőtt apámat kettéfűrészelték, úgy emlékszem, egészen boldog volt. Pedig egyikünknek sem alakult valami szépen az a tavasz.”* (Így megy ez.) A történeteket is szépen összefogja a kronologikus sorrend, amitől úgy érezzük, folyamatosan haladunk valamiféle végki-csengés felé. Ez több, mint különböző életképek ábrázolása, több, mint néhány kispróza összefűzése. Ez tudatos művészi munka.

Fiúknak, férfiaknak mindenképpen érdemes elolvasni és a másik nem számára is jótékonyabb, mint valami léleksimogató vacak a „titokról” és „a boldogságról”. Több rejtély van ebben a könyvben, mint amennyi elsőre látszik. Ahogyan a Deftones *The Boys Republic* című száma is szól: *It's more, it's more*. Aki pedig nem hiszi, az olvasson több Krusovszkyt, vagy hallgasson számokat a *White Pony* albumról. ■ ■ ■

■ **Gál Richárd Attila** (Orosháza, 1988): Az SZTE Bölcsészettudományi karának Alkalmazott irodalom- és kultúratudomány szakos, köztársasági ösztöndíjas hallgatója. Végzettsége szerint magyar-filozófia szakos tanár. Szegeden él, ahol tanulmányai mellett szerkesztéssel, korrektúrával és weblapkészítéssel foglalkozik. Fő kutatási területe az informatika és a kortárs irodalmi művek kapcsolata. Szabadidejében haikukat ír és olvas.

PONYVAREGÉNY

„Nem közkinccs-e, amit pompássá tett
a teremtés?
[...] Jól kamatoztatván báját lecsa-
pott a garasra”

Labirintus

„Petronius Arbiter (27?–66) az európai irodalom első és mindmáig egyik legjobb regényírója. Kevesen ismerték ennyire az embert, a kép-mutatás, a szerepjáték, a kiszolgáltatottság, a túlélés mechanizmusa-
it, mintázatait. Mi tagadás, a szerzőnek Nero császár udvarából ezekre a mintázatokra kellő rálátása lehetett. Olyan korban élünk most is, mely ismét a túlélésről szól. A nevetés és a kényszernevetés, a humor és a kierőszakolt humor anatómiája ez a könyv” – olvashatjuk a fordító, Csehy Zoltán utószavának részletét a kötet fülszövegén.

A magyar fordítástörténet eddigi vállalkozásaihoz képest Csehy Zoltán legeredetibb választása, hogy hexameterben ültette át a prózai latint, amihez adja magát a magyar nyelv magánhangzóinak sokszínűsége, olykor rugalmassága is, noha időnként a megszokottnál kacskaringósabb mondatok készültek, hogy mindig pontosan megvalósuljon a verselés. Petronius egyik korábbi magyar tolmácsolója, Horváth István Károly a regény fennmaradt részleteinek töredékességét figyelembe véve, hosszabb összefűző saját szövegekkel egészítette ki fordítását,¹ megmagyarázta az egyes töredékek narratív folyamatát, hogy az olvasók jobban értsék a történetet. A friss fordítás meghagyta az olvasónak azt a kreativitást, hogy az „üres helyek” (Ingarden) kitöltésének élményével² maga rakja össze a történetmozaikokból a maga olvasmányteljeségét – így a korai 19. századi romesztétika is szerephez jut magyarításában: a képzelőerő, a régiben rejlő

Petronius Arbiter: *Satyricon*
Csehy Zoltán fordításában
Pozsony, Kalligram, 2014

rejtély felfedezése, hogy a szereplőkkel együtt elkalandozzunk a romok labirintusában. Nem véletlen, hogy a görög mitológia Minotauruszra utaló kacskaringós rajz díszíti minden fejezet címlapját. De Ariadné helyett legfeljebb Gitón fonala jut szerephez a történetben, ahol a bikafejű szörny mitológemája – megtalálni vagy elkerülni ölelését – mindvégig izgalomban tartja a regény olvasóját. A hetvenes évek fordítójának hálás témája lehetett a parvenü (újgazdag) ízlésvilág túlzó giccsességének karikírozása, mint rémkép a megvalósult szocialista „bőségkosár” (Petőfi) közepette, *Trimalchio lakomájának* úriasságba felkapaszkodott egykori rabszolgákkal megünnepelt hiperbolái mégsem készítik e sorok szerzőjét arra, hogy a szabadelvűség adta karrier lehetősége páváskodás vagy hímoroszlán-üvöltés helyett a szürkesség vörös jelmezét öltse magára. Mindazonáltal filozófiai mélységében *Trimalchio lakomája* nyilvánvaló és jogos szatírája Platón *Szümpozionjának*, hiszen ahhoz képest csak nevetséges pojkáskodás. A szellem felemelkedése magasabb rendű a materializmusnál. Noha mégis szóragoztató a harminc-negyven fogásos vacsora, a gladiátorok és a cirkuszosok, a farkasember és a boszorkány meséje, a szájon csókolt „formás ifjú” és a leszbikusipornó, vagy a kizsige-reletlenül megsütött disznó felvágott hasából kiömlő „hurka és kolbász” jelenete.

Petronius narratológiai megoldásainak egyik modern szemléletű részlete, amikor *Trimalchio lakomáján* a folyosó falfestményeinek

mozgóképszerű ekphraszisa után az egyik előételt, a tizenkét csillagjegyet egy-egy finomság formájában feltalálják, akkor Encolpyos és a házigazda – idézett monológjában – két eltérő nézőpontból írja le a gasztronómiai koncepciót. Később, a *Boldog óra* című fejezetben, amikor az elbeszélőt elhagyja fiú-szeretője, Gitón barátja, Ascyllpius kedvéért, bánatában a képtárban sétálva saját belső monológjait idézőjelben ékeli be az egyébként is általa mesélt alapnarratívába – mintegy a lelki meghasonlottság, meg-hadstság jelzésképpen. A *Boldog óra* fejezet végének jelenetében, amikor a cselédség támadja meg a Gitónra ugyancsak szemet vető fűzfapoétát, a védelmére kelő Bargates (a fordítás stílusának érzékeltetése kedvéért hosszabban idézendő) így utasítja rendre feleségét: „Házsártos, vén házidoromb, sárkány a javából, / mindent jobban tud, szuka, céda, ribanc, buja luvnya, / bárcás candra, cafat, sarkcsillag, strihhes akarnok, / franka, vadászbombázó, pillangó, ribi, prosti, / tapló kurva [...]” (114). Rózsafelhők úsztak át az égen.³

Csehy részéről a hexameter versmérték tudatos választása az eposz szatírájává is teszi a regényszöveget – Odüsszeusz kalandjainak pikánsabb variánsává. Ezen a ponton mindenképpen érdemes megemlíteni Mihail Bahtyin híres tanulmányát az eposz és a regény közötti horizontváltásról: a regény felforgató, alakulóban lévő műfaj, az eposz felbomlásának legfontosabb mozzanata, radikális, hierarchián kívüli műfaj volt keletkezése korában⁴ – Csehy a hexameterformával ironikusan az eposz kanonikus rangjára emeli ennek a műfajnak a gyilkosát. A *hajón* című fejezetben teljesedik ki a homéroszi heroizmus (ellaposodása),⁵ miután Ulixes-Gitón megmenekül a Küklopsz markából – ezúttal az ágy aljára felkapaszkodva. A hajón megkezdődik a szabadulási kísérlet kitervelése Eumoplus, a vén költő és a szerelmespár között, hogyan meneküljenek meg a kalóz marká-

ból – többek közt felmerül, hogy a költő tintájával a két férfi szerezsennek festi ki bőrét. Mire Gitón így válaszolt: „Még mit nem? Tán csuklyás farkunk körbemetéljük, / hogy mi zsidóknak látsszunk? Átfúrjuk füleinket, / hogy pajzán araboknak? Vagy tán krétafehérre mázolt arccal játsszuk a gallt? Nem elég csak a látszat. [...]” (125)⁶ Végül állcázásképpen megkopasztott, tetovált rabszolgáknak maszkírozzák magukat, de a bajból az menti meg a két héroszt, hogy Gitón ön-kaszt-rációval fenyegeti meg az érte lihegő vén szajhakalóznőt. Bár mindenki Gitónt akarja: nem közkinccs, amit „pompássá tett a teremtés” (121). Így válik a korai keresztényüldözés korszakában a jóságossá lett Eumolpus újabb verselményében a történet a halott férj siratása helyett a friss bujálkodás dicsőítésévé.⁷ A hajós fejezete kapcsán ide kívánczik *A felvilágosodás dielaktikájának* igen hatásos részlete, amelyben a szerzőpáros az *Odüsszeia* és a mítosz viszonyát veszik górcső alá: „Ha irracionálisából adódóan az áldozat eleve mulandónak bizonyul is, racionalitása miatt továbbra is fönmarad. Az Én kiharítja magát a vak természetben való föloldódásból, amely újra meg újra bejelenti igényét az áldozatra”.⁸ A hajótörés után elért (anti)utópia helyszínén, Crotón városában újra felbukkan egy homéroszi mitológéma: a bájos szirén, Circé csábításának nem tud ellenállni Encolpyos,⁹ ám sajnos merevedési zavarok miatt elmarad a gyönyör beteljesedése – ezután a levélregények ősképe is megjelenik Petroniusnál. Hogy a „faszén” (165) tűzre lobbantása sikerül-e a boszorkányok feketemiséjén, legyen az olvasói izgalom része. A történetet a humanistának nehezen nevezhető kannibalizmus rítusa zárja.

Ánus, vagina, száj (recepciótörténeti anatómia)

A *Satyricon* első magyar fordítója és Petronius egyetlen magyar monográfiája Révay József és 1927-ben

megjelent könyve. Ugyancsak említésre méltó Faludy György 2002-es átültetése, amelyet Federico Fellini halhatatlan filmjének képei illusztráltak.¹⁰

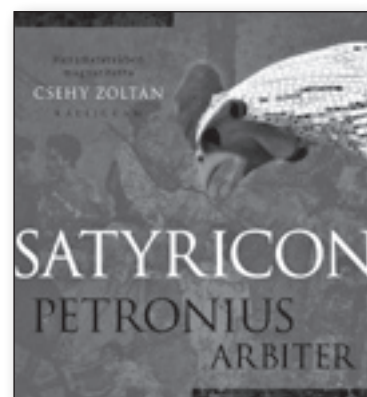
A művészi alkotások befogadásának alapszervei az olvasó és néző szem, illetve a hallgató fül, de az emberi anatómia alkalmas a recepciót egyéb formákban is megvalósítani.¹¹ Az időmértékelés – a hosszú és a rövid (hím-/szó)tagok váltakozása – dallamos költőiségéhez ugyanakkor jóval poétikusabb nyelvhasználat is társul. Például Horváth István Károly 1972-es fordításával érdemes összevetni egy-egy részletet szorosabb olvasat kedvéért. A vulgárisabb, szlengesebb szóhasználat mellett új költőnk gyakran használ szinesztéziákat. Minden bizonnyal a latin eredetiben is szóba kerül egy pamacs, mert Horváth úgy ültette át a *Quartilla bosszújának* részletét, hogy „a másik hölgy pedig, pamacsával, azt is satuerumba mártva, Ascyoltost nyomorgatta...” (HIK, 24). Csehynél viszont ez a részlet egészen festői, mert a pamacsról inkább a női fanszörzetre asszociál az olvasó, amelynek nyele a hímvessző, melyet bosszúból meglova-gol a feldühödött hárpia, pirosas-sárgásra festve a férfi alfelét (némi fehér kéjnedvvel keverve halvány narancs): „[...] pamacsával verte a társnő / Ascylost, mely kéjnedvtől tocsogott maszatosmód” (CS, 29). Pár sorral később Horváthnál „[b]elépett a hímkéjenc” (HIK, 25), míg a legújabb változatban: „kisportolt kan [...] segge viháncolt” (Cs, 29, 31). Hogy miképpen tud egy segg viháncolni, amely ige nevetés leírására használt hangutánzó szó, azt a fordító az olvasó fantáziájára bízta – mindenesetre a „lucskos pamacs” és a „viháncoló segg” egyaránt a befogadó szinekdochéi.

A Nero-kori irodalom legjelentősebb kortárs magyar szakértője, Takács László, aki két friss monográfiát is írt a korszakról, nem mellesleg Kosztolányi Dezső *A véres költő* című regényének kritikai kiadását is

gondozta.¹² Ugyan a Kosztolányi-regényben egyetlen utalás sincs Petroniusra, a jegyzetanyagban meglehetősen sokszor szerepel – ezért érdemes odafigyelnünk rá, hiszen dekadens hanyatlás helyett Takács szerint „ezek az esztendők a római irodalom történetének egyik legfényesebb korszakának éveit”. A jegyzetanyag megemlíti, hogy Kosztolányi már 1910-ben, a *Pesti Napló*-ban elismerően nyilatkozott Petronius regényéről, és Révay József első fordításrészletét is ő méltatta, ennek ellenére a „híres ízlés-diktátort (...) bármennyire fontos szerepet játszhatott Nero korának irodalmi életében és ízlésének formálásában, Kosztolányi kihagyta a regényből, bár alakjának halványabb mását a »Római Citerások Egylete« fejezetben föllépő Callicles alakjában mégis megrajzolta”.¹³

Külcsín és belbecs

A kötet címlapjára bedugja fejét a narancsszínűre átszínezett római falfestménybe egy mozaikcsempékből kirakott kakasfej szobra, míg a hátsó borítót Dallos Ádám *Füv kakashokkal* című olajfestménye (2013) díszíti. A vizuális metafora egyaránt utal a hajnali kakasszóra, amikor lehetőség adódik elmenekülni egy-egy buja társaságból és a kakasvadalra, ami Gitón körül kezdetét veszi a *Boldog óra* című fejezettel. A könyv belső illusztrációi – a többé-kevésbé – a regény születésének idejéből, romokon fennmaradt római falfirkák a Palatinus-dombon épült Paedagogiumból, Domus

Tiberianából és Pompejiből. Hogy a rajzokat a fordítói utószó margójegyzetében a (poszt)modern kori graffiti kifejezéssel illeti, utal a szöveg ellen-kulturális jellegére és soha el nem évülő aktualitására. A fallikus orrméret freudi előképe később Janus Pannonius egyik *Lucia*-epigrammájában újra felbukkant, az atléta vonzereje végigkíséri a szöveget, a hajó és kapitánya pedig utalás az Odüsszeiára.

Különösen eredeti könyvkötésmegoldás, hogy a kötet gerincében felül piros, alul ezüstös szürke a textilív, és ennek továbbfejlesztéseképpen a gerincbe épített szalagkönyvjelzőből ugyancsak kettő tartozik a könyvhöz, az ezüstös szürke és a piros. A készítők ötletéből arra az értelmezői gondolatra jutott e sorok szerzője, hogy a különböző prűderiai szintű olvasók bejelölhetik a különböző színű könyvjelzővel, hogy melyik részt hagyják majd ki a második olvasáskor, illetve melyiket olvassák gyakrabban. Mint ahogy van olyan olvasó, akinek például a *Bibliában* az „Énekek éneke” a kedvenc része, és akkor oda könyvjelzőt tesz.¹⁴

Csehy Zoltán eddigi munkásságát, non-fiction könyveit, saját költészetét, műfordítói sikereit tovább gazdagítja a *Satyricon* merész és eredeti újrafordítása. Ahogy maga írta utószavában, olykor kacagtató, más-kor rémisztő olvasmány – melyet az ókori görög versforma, a magyar reneszánsz és a kortárs költészet keveredése különösen élvezetes befogadói élménnyé tesz. Klasszika-filológia a javából. ■ ■ ■

JEGYZETEK

- 1 T. Petronius Arbiter: *Satyricon*, (ford.) Horváth István Károly. Budapest: Magyar Helikon, 1972 (HIK)
- 2 A szájbárogás helyett a rések kitöltetlenségének erre a tudatos választására a Csehy-fordítás talán legegységibb költői képe: „Egy papagáj csücsüskélt a bejárat rése fölött [...]” (Cs, 39 – kiem.: B.K.)
- 3 A regény fürdőjelenete kapcsán ld. Faris, S. „A textual-critical, archaeological, and literary

study of the bath episode in Petronius' *Satyricon*”, in: Paul B. Harvey, Jr. and Catherine Conybeare (ed.) *Maxima debetur magistro reverentia: essays on Rome and the Roman tradition in honor of Russell T. Scott*. Como: New press, 2009

- 4 Vö. Bahtyin, Mihail: „Az eposz és a regény”, (ford.) Hetesi István, in: Thomka Beáta (szerk.) *Az irodalom elméletei* III., Pécs: Jelenkor, 1997
- 5 A klasszika-filológia régi dilemmája, hogy Homérosz csak egy szimbolikus gyűjtőnév-e a két legjelentősebb ógörög eposzhoz, az *Íliász*hoz és az *Odüsszeiá*hoz. A magam kérdése, hogy a feleséget a legkülönbözőbb kalandok kedvéért évtizedekre elhagyó Odüsszeusz heroizmusa miben rejlik. Két 20. századi dráma is feldolgozta a teljes eposz alapszituációját: Ibsen: Peer Gynt és Misima: *Madame de Sade* – az örök féltékenység drámái.
- 6 Ennek a résznek a leírása, hogy mi minden kellene ahhoz, hogy valaki afrikainak nézzen ki, megérne egy összehasonlító elemzést Michael Jackson több évtizedes próbálkozásával, hogy európainak tűnjön – már csak egy derékig érő szőke paróka hiányzott, hogy bárki Barbie babának nézze.
- 7 Encolpyos és Gítón szerelme a vihar jelentében a *Titanic* című film egyik-másik jelenetét is megihlethette.
- 8 Horkheimer, Max – Adorno, Theodor W.: *A felvilágosodás dialektikája*, (ford.) Mesterházy Miklós et al., Budapest: Atlantisz, 2011, 76–77.

- 9 „Mekkora báj áradt szavain szét, mily muzsikával / zengtek, akárha szírének dallama szállna fülembel!” (155)
- 10 Petronius Arbiter: *Satyricon*, (ford.) Faludy György. Budapest: Glória, 2002
- 11 Vö. Hódosy Annamária: „Homotextualitás”, in: Uő – Kiss Attila Atilla: *Remix*. Szeged: dekon-könyvek, Ictus, 1996, 160–179.
- 12 A három kötet kritikáját ld. Benkő Krisztián: „A véres költő” (Szélgjegyzetek Kosztolányi Dezső és Takács László Neróájához) *Kalligram*, 2013/1., 90–94.
- 13 Kosztolányi Dezső: *Nero, a véres költő*. (szerk.) Takács László. Pozsony: Kalligram, 2011, 898–899.
- 14 Az *Énekek éneke* Órigenész- és Ungvárnémeti Tóth László-féle értelmezéséről ld. Benkő Krisztián: „Grácia és öngyűlölet (Ungvárnémeti Tóth László: *Nárcisz, vagy a' gyilkos önszeretet*)”, in: Uő. *Önkívület. Olvasónapló a magyar romantikáról*. Pozsony: Kalligram, 2009, 117–148.

■ **Benkő Krisztián** (1979): irodalomtörténész, műfordító. Könyvei: *Önkívület. Olvasónapló a magyar romantikáról*. Pozsony: Kalligram, 2009; *Bábok és automata*. Budapest: Napkút, 2011. Fontosabb műfordításai: Matthew Lewis: *A szerzetes*. Budapest: General Press, 2012; Misima Jukio: *Madame de Sade*. Budapest: Napkút, 2014

LAKÓ ZSIGMOND

Egy olvasó naplója: Vidám vigasztalanok

Az ELTE Eötvös József Collegium kiadásában 2014-ben megjelent *Vidám vigasztalanok – Emíliai írók antológiája* című kötet már a számokat tekintve is nagyon meggyőző: hat olasz író tizenhárom szövege, kilenc fordító tolmácsolásában. Ludmann Ágnes válogatása reprezentatív keresztmetszetet nyújt az olasz irodalmi életben mindig is kiemelt szerepet játszó Emilia-Romagna tartomány kortárs alkotóinak szövegeiből, vezérfonalául „a kortárs irodalomra jellemző narratív stílus” bemutatásának szándékát választva. A Luigi

Vidám vigasztalanok – Emíliai írók antológiája (Allegri disperati – Antologia di scrittori dell'Emilia) ELTE Eötvös József Collegium, 2014

Malerba, Gianni Celati, Eramanno Cavazzoni, Daniele Benati, Paolo Nori és Ugo Cornia írásait felsorakoztató kötet magyar fordításai az Olasz Műhely tagjainak nevéhez fűződnek, akik nem kisebb feladatra vállalkoztak, mint a „megbízha-

atlan” narrátorok fejében hallható, olykor a gondolatok között csapongó, „nyelvtanilag helytelen” mondatokat átültetni magyar nyelvre. Lévéen a kötetben egymás mellett szerepelnek az eredeti olasz írások és azok magyar fordításai, az itáliai nyelvben és kultúrában némileg otthonos olvasó eljátszhat a szövegek párhuzamos befogadásával, összehasonlítva, hogy a novellák és regényrészletek hogyan szólalnak meg a két különböző kontextusban. Az engem ért élmények alapján biztos állíthatom, hogy semmilyen hátrány nem éri azokat, akik a Laczkó Krisztina lektorálásában kiadott szövegeket csak magyarul olvassák: alapos és értő fordításokról van szó, melyek során a kulturális különbségek a lehető legjobban kisimulnak, a művek élvezhetősége egyáltalán nem csorbul, sőt, néha egy-egy mosoly is kiül az ember arcára, hogy lám-lám, veretes magyar nyelvünk még erre is képes...

Luigi Malerba két, a kötetben szereplő novellájában lélek és személyiség kérdését járja körül, felbontva egyén és közösség hagyományosan kijelölt határait, amit a narráció „megbízhatatlansága”, az egyes szám első személyű narrátorok tudatállapotának, szemszögének állandó változása is felerősít. Malerba *A cápa után* (*Dopo il pesceccane* – ford.: Galac Ádám) című írásában főhősünk – akinek a szemszögéből követjük az eseményeket – magas beosztásban dolgozó „ipari vezető”, a „Társaság” egyik főembere, akinek a pozíciójából fakadó stressz áldatlan hatásaitól némiképp már meghasadt az elméje, s munkahelyi megbeszélései során állandóan a fiókban tartott Berettáját markolássa. Gyilkos ösztöneit mégis inkább a tengeren éli ki, ahol a cápák helyére a vele tárgyaló építészeket képzelettel, míg irodájába visszatérve az építész helyére cápaikat, s végül elméjében menthetetlenül elmosódnak a képzelet és a valóság határai, csakúgy, mint az olvasóéban. A *Halálugrás* (*Salto mortale* – ford.: Pálóczy Emese) című novellában az olvasó egyfajta „time lapse”

videót él meg, a narrátor tudata száguld, nézőpontja akár egy mondaton belül is többször változik, ide-oda ugrálunk a szereplők között. A novella egy húsboltban játszódik, itt a hentes kezében forgatott kés lesz az a gyilkos eszköz, mely többször is fenyegeti az egyén integritását, s a ki-függesztett húsdarabok között beszélgetve eljutunk a halál és a lélek viszonyának gondolatáig, továbbá a lélek és lélek közötti minőségi különbség kérdéséig: „...marhaból juhból lóból megölhet annyit amennyit csak akar, de összeadva sem tesznek ki soha annyit mintha egy keresztényt ölt volna meg. Nagy különbség van ám, kérem.”

Gianni Celati két válogatott novellájában az elszigetelődésre, az emberi kapcsolatok és a boldogság mibenlétére keresi a választ. *Sziget az óceán közepén* című novellájában (*L'isola in mezzo all'Atlantico* – Gianni Celati *Narratori delle pianure* című novellagyűjteményéből – ford.: Szemere Ditta) Archie rádióhullámokon keresztül keresi a kapcsolatot a külvilággal, és így meséli el rejtélyes szigetének szépségeit rádióamatőr kollégájának. Archie kozmikus magánya, a szigeten töltött utolsó napok, a búcsú teszi beszámolóját bensőségesen meghitté. A *Hogyan halad előre a világ* (*Come fa il mondo ad andare avanti* - Gianni Celati *Narratori delle pianure* című novellagyűjteményéből – ford.: Balga Nóra) arra a kérdésre keresi a választ, hogy vajon miért is gyarapodnak folyamatosan az elolvasandó szavak. Hogyan működik az ember? Gondolkodásunk és lényünk valóban csak elektromos impulzusok összessége? Választ természetesen nem kapunk, bár a novella végén neves tudósok egy konferencia keretein belül megfejteti vélik a kérdést... Az *Átutazóban* (*Dagli aeroporti* – Gianni Celati *Narratori delle pianure* című novellagyűjteményéből – ford.: Szemere Ditta) a bennünket körülvevő világgal való kapcsolatunk ontológiai kérdésére fókuszál. Akár csak a *Tibeti halottaskönyvben*, végigkövethet-

jük, amint a bennünket körülvevő illuzórikus valóság lassan lebomlik, ahogyan érzékszerveink elvesztésével valójában közelebb kerülünk a valódi léthez. A második, nem az anyatejjel magunkba szívott nyelv hasz-

nálata erősebben reflektál a nyelvi jelrendszer konstruált voltára, s főhősünk éppen ezen keresztül érti meg és bontja le az emberek közötti kommunikáció valóságos mivoltának képzetét is. Átutazóban vagyunk egy reptéren, s mindent csak üvegfal mögül látunk...

Ermanno Cavazzoni az *Albánok* című, humorral és iróniával fűszerezett novellájában (*Gli albanesi* – Ermanno Cavazzoni *Vite brevi di idioti* című novellagyűjteményéből – ford.: Kerber Balázs) tágabb társadalmi kontextusba ágyazva ír a családon belüli elidegenedésről, azokról az „albánokról”, akik egyszer csak megjelennek a konyhánkban idegesítő szokásaikkal, s akiktől immár nem tudunk semmit. A *képzeltélődés tágas előtere* (*Il grande limbo delle fantasticazioni* – részlet Ermanno Cavazzoni *Il limbo delle fantasticazioni* című tanulmányából – ford.: Nagy-Mihály Ágnes) a művész, a műalkotás és az őket körülvevő „establishment” mibenlétéről és helyzetéről elmélkedik, párhuzamként említve a szentté válás kérdését és folyamatát a középkorban. A *Dino Campana, a költőben* (*Il poeta Dino*

Campana – Vite brevi di idioti című novellagyűjteményéből – ford.: Kerber Balázs) Cavazzoni éppen az imént említett irodalmi intézményrendszerből űz gúnyt, bemutatva annak kiszámíthatóságát, esetlegességét.

Daniele Benati *Cagnolati*-ja (*Cagnolati – Daniele Benati Silenzio in Emilia* című novellagyűjteményéből – ford.: Ludmann Ágnes) egy, a narrátor fejében játszódó akció mozi, folyamatos menekülés egy bizonyos Cagnolati elől, olyan érdekes, bravúrosnak mondható fordításokkal, mint „módszartan” (di-dattica) és „professzarok” (professorume). *A tekéző öreg (Il giocatore di bocce – Daniele Benati Silenzio in Emilia* című novellagyűjteményéből – ford.: Csarnó Helga Gabriella) a halál témakörével foglalkozik, illetve azzal, hogy vajon hogyan ’éljük meg’ saját halálunkat, mi marad utánunk,

s a lélek hogyan vesz ’tudomást’ elmúlásunkról. Megdöbbenő erejű utazás ez a múltba, amikor is a novella végére érve az olvasó rádöbben, hogy a tekéző öreg története mellett saját életének a filmjét is végigpörgette magában.

Paolo Nori *Bassotuba nincs itt* című írásában (*Bassotuba non c’è* – részlet Paolo Nori *Bassotuba non c’è* című regényéből – ford.: Ludmann Ágnes) a kilátástalan, perspektíva nélküli életet, a cselekvésre való képtelenséget veszi górcső alá: főhősünk orosz szakon végzett értelmiségi, egy gyárban dolgozik, író akar lenni, de képtelen magát rávenni az írásra, igazából semmihez sem ért, így véleménye sincs semmiről, vagy ha van is, csak előre gyártott panelekből építkezik, gyereket nem akar, ezért barátnője, Bassotuba is elhagyja... Nori kíváncsian rávilágít a végtelenül sekélyes

társadalmi felszín alatti impotenciára, az egyén sodródásának problémájára.

Ahogy Ludmann Ágnes írja a kötethez írt bevezetőben, „a tulajdonságok együttese kivételesen szórakoztatóvá teszi a veleszületett írónián alapuló műveket hangos olvasáskor”. Ugo Cornia *Nagynéném történeteire* (Storie di mia zia – Ugo Cornia *Nagynéném történetei* című gyűjteményéből – ford.: Tetzl Barbara) ez az állítás fokozottan igaz, a rövid elbeszélések már az olvasó fejében is úgy jelennek meg, mint ha valaki éppen mesélné őket. Igazi ’békebeli’ történetekről van szó, melyeket az ember a kandalló mellett, süteményt falatozgatva hallgat. Az 1995. november 11. (11 novembre 1995 – részlet Ugo Cornia *Sulla felicità a oltranza* című regényéből – ford.: Ludmann Ágnes) története a köldökszínór végleges elvágásáról, az anya haláláról, az anyához fűződő testi-lelki kapcsolat immár külső nézőpontból való átgondolásáról szól, elemezve hús és lélek összefüggését is: a másik testből való kiszakadást, majd annak elporladását; e másik test azonban bennünk tovább él, s mindig vigyáz ránk.

A kötetet letéve az olvasó úgy érzi, a sok különböző történet végül kerek egészzé áll össze: egyfajta belső utazással a sokféle író különböző narratívái között, amely egyúttal átfogó képet ad a bevezetőben említett ’emiliai’ stílusról is. A kötetben Ludmann Mihály finom illusztrációi teszik vizuális élménnyé is az olvasást. A könyv szerkesztője írja: reméli, hogy a „szárnypróbálgatásokat egyre bátrabb kísérletek követik majd”. Azt hiszem, használhatok többes számot: mi is őszintén reméljük. ■ ■ ■

■ **Lakó Zsigmond** 2015-ben végzett a Debreceni Egyetem Irodalomtudományok Doktori Iskolájának Olasz Alprogramjában, kutatási területe Pier Paolo Pasolini színházi munkássága. 2013-ban elnyerte a Nemzeti Kiválóság Program Apáczai Csere János Ösztöndíját.